

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Sveikatos mokslų fakultetas

Socialinio darbo katedra

Arūnas Šrederis

**POZITYVAUS POŽIŪRIO Į PAGALBĄ INSTITUCIJOJE GLOBOJAMAM VAIKUI
RAIŠKA**

Socialinio darbo studijų programos magistro baigiamasis darbas

Klaipėda, 2021

MAGISTRO BAIGIAMOJO DARBO LYDRAŠTIS

ARŪNAS ŠREDERIS

(magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

POZITYVAUS POŽIŪRIO Į PAGALBĄ INSTITUCIJOJE GLOBOJAMAM VAIKUI RAIŠKA

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

Patvirtinu, kad magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas magistro baigiamasis darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas Klaipėdos universitete ir kitose aukštosiose mokyklose.

ARŪNAS ŠREDERIS

(magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė ir parašas)

Sutinku, kad magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 m. Klaipėdos universiteto studijų procese.

ARŪNAS ŠREDERIS

(magistro darbo autoriaus vardas, pavardė ir parašas)

Magistro baigiamąjį darbą ginti

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

.....
(data)

Doc. dr. Valdas Rimkus

(magistro baigiamojo darbo vadovo vardas, pavardė ir parašas)

Baigiamasis darbas įregistruotas katedroje

.....
(data)

Magistro baigiamąjį darbą ginti

.....
(data)

Ieva Skirienė

(katedros sekretorės vardas, pavardė ir parašas)

.....
(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

Prof. dr. I. Baranauskienė

(katedros vedėjo vardas, pavardė ir parašas)

Recenzentu(-ais) skiriu

prof. dr. Arūną Acus ir doc. dr. Indrę Dirgėlienę

(įrašyti recenzento(u) vardą, pavardę)

.....
(data) (katedros vedėjo vardas, pavardė ir parašas)

Santrauka

Arūnas Šrederis. Pozityvaus požiūrio į pagalbą institucijoje globojamam vaikui raiška. Socialinio darbo studijų programos magistro baigiamasis darbas. Darbo vadovas: doc. dr. Valdas Rimkus, Klaipėdos universitetas: Klaipėda, 2021. -71 psl.

Tėvų globos netekties patirtis yra didelis smūgis vaikui - atsiskyrimas nuo prisirišimo objekto, socialinio tinklo, gyvenamosios vietos pakitimai. Taip pat šeimoje išgyventi neigiami patyrimai veikia vaiko psichosocialinę gerovę, yra didelis smūgis vaiko identitetui, taip pat savojo „Aš“ formavimuisi. Socialinio darbo profesija per dažnai vadovaujasi į problemas orientuotu darbo modeliu, taip nutoldamas nuo savo pagrindinių vertybių - įgalinti klientą. Kaip alternatyva pagalbos procese vaiko globoje, buvo siekta iširti pozityvaus požiūrio galimybes, kurio dėmenys yra socialinis palaikymas ir asmens stiprybes pabrėžiantis modelis. Jie yra tarpusavyje susiję, atsižvelgiantys į teigiamus žmogaus bruožus, jo gebėjimų ir stiprybių svarbą, per pozityvaus santykio su aplinka kūrime, siekiant padėti globoje esantiems vaikams.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti pozityvaus požiūrio raiškos taikymo galimybes vaikams gyvenantiems globos įstaigose.

Tyrimo metodika: mokslinės literatūros analizė, dokumentų analizė, kokybinis tyrimas (interviu), socialinio tinklo žemėlapiu instrumentas su vaikais. Tyrimo duomenys buvo analizuojami taikant (content) analizės metodą. Imtį sudarė 7 specialistai, dirbantys su globos vaikais, bei 5 vaikai gyvenantys globos įstaigoje.

Tyrimo išvados. Atlikto empirinio tyrimo metu nustatyta, jog specialistai, dirbantys su vaikais globoje, savo kasdieniniame darbe naudoja pozityvaus požiūrio komponentus – asmens stiprybes pabrėžiantį modelį bei socialinį palaikymą. Jų raiška pagalbos procese yra aiškiai pastebima ir naudojama motyvuojant, pagiriant vaiką, taip pat suteikiant jam emocinį ar materialų palaikymą. Šie rezultatai įrodo, kad pagalbos proceso metu vaiko institucinėje globoje naudojamos į sprendimus orientuotos intervencijos.

Reikšminiai žodžiai: vaiko globa, psichosocialinė gerovė, pozityvi psichologija, pozityvus požiūris, socialinis palaikymas, asmens stiprybes pabrėžiantis modelis.

Summary

Arūnas Šrederis. Manifestation of a Positive Approach to Supporting a Child in Institutional Care. Master's degree in Social Work. Supervisor: assoc. prof. dr. Valdas Rimkus, Klaipėda University: Klaipėda, 2021. – 71 page.

The experience of parental care loss is a major blow to the child – includes separation from the attachment object, changes in social network and residence. Also, the negative experience in the family affects the psychosocial well-being of the child, which is also a struggle to the child's identity, as well as to the formation of his Self. The social work profession too often follows a problem-oriented work model, thus moving away from its core values of empowering the client. As an alternative to the supporting process in the child care, the aim was to explore the possibilities of a positive approach which consists of social support and a strengths-based approach. They are interrelated, taking into account the positive traits of a person, the importance of his abilities and strengths through the creation of a positive relationship with the environment to support the children in care.

Purpose of the research. To analyse the possibilities of applying a positive approach to support the child in the institutional care.

Research methodology: analysis of scientific literature, analysis of documents, qualitative research (interview), social network map instrument with children. The data from the research were analysed using the (content) method of analysis. The sample consisted of 7 specialist working with foster children and 5 children living in the institutional care.

Conclusions of the research. During the empirical research carried out, it was found the specialists working with children in the child care use the components of a positive approach in the daily work – strengths-based approach and social support. Their manifestation in the supporting process is clearly noticeable and is used to motivate, praising the child, as well as to provide him with emotional or material support. These results shows a supporting process using decision-oriented interventions.

Keywords: institutional care, psychosocial well-being, positive psychology, positive approach, social support, strengths-based approach.

TURINYS

Įvadas	5
1. Pozityvaus požiūrio raiškos teikiant pagalbą institucijoje globojamam vaikui teorinis diskursas	9
1.1 Tėvų globos netekusio vaiko psichosocialinės situacijos apžvalga	9
1.1.1 Tėvų globos netekimo priežasčių teorinė analizė	9
1.1.2 Vaikų psichosocialinės gerovės pokyčiai netekus tėvų globos	12
1.1.3 Socialinės pagalbos vaikui ypatumai globos procese	17
1.2 Socialinis palaikymas ir asmens stiprybių paieška, kaip pozityvaus požiūrio į pagalbą komponentai	19
1.2.1 Pozityvumo socialiniame darbe teorinis pagrindimas	19
1.2.2 Socialinis palaikymas, kaip pagalbos galimybė globojamam vaikui	25
1.2.3 Globojamų vaikų stiprybių paieška socialinio darbo procese	32
2. Tyrimo „Pozityvaus požiūrio, kaip pagalbos galimybės, institucijoje globojamam vaikui raiška“ organizavimas ir metodologija	39
2.1 Tyrimo metodologinės nuostatos.....	39
2.2 Tyrimo metodika ir instrumentas	40
2.3 Tyrimo imties charakteristika	42
2.3.1 Tyrimo organizavimas, eiga ir etika.....	43
3. Pozityvaus požiūrio, kaip pagalbos galimybės vaikui institucinėje globoje tyrimo duomenų interpretacija	45
Išvados	63
Rekomendacijos	64
Literatūra	65
Priedai	

Ivadas

Tyrimo praktinis aktualumas. Kiekvienas vaikas, kaip ir suaugęs turi tas pačias prigimtines, pilietines ir politines teises, deja, kartais dėl savo amžiaus negali paminėtų teisių pats jų atstovauti. Tokiais atvejais svarbiausi asmenys, kurie gali ginti jų teises yra tėvai, tačiau susiklosčius nepalankiai situacijai, remiantis Vaikų Teisių Konvencija, valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, kad vaikas būtų apsaugotas nuo bet kokios diskriminacijos ar bausmių dėl vaiko tėvų, teisių globėjų ar kitų šeimos narių statuso, veiklos, pažiūrų ar įsitikinimų (Vaiko Teisių Konvencija, 1989). To pasekoje vaiko tėvų teisės auginti yra apribojamos, siekiant užtikrinti vaikų saugumą ir gerovę. Neretai valstybės įsikišimo atveju vaikai netenka tėvų globos ir jiems skiriama laikinoji ar nuolatinė globa. Remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis globojamų vaikų skaičius nuo 2015 metų stabiliai kyla, atitinkamai nuo 1837 (2015 m.), 2184 (2016 m.) iki 2402 (2017 m.) (Lietuvos Statistikos departamentas, 2018). Palyginimui galime paimti stipriausią ekonomiką Europoje turinčią Vokietiją, į kurią dažnai lygiuojamasi, bei kuri, iš pirmo žvilgsnio, turėtų rodyti kitokius skaičius, tačiau anaipol. Šioje gerovės šalyje statistika fiksuoja nuo 35336 (2015 m.), 39395 (2016 m.), 38891 (2017 m.) iki 40379 (2018 m.) kylančius skaičius. Socialinis darbas, deja, yra pernelyg susikoncentravęs į socialines paslaugas, kaip pagalbos metodą problemų sprendimui, palikdamas nuošalyje dėmesį į kliento pokyčius (V. Rimkus, 2020). Socialinės paslaugos turėtų pagelbėti šeimoms, kurios patiria socialinę riziką. Matomai, priemonės skirtos išlaikyti vaiką šeimoje nefunkcionuoja kaip norėtųsi, arba jos teikiamos gerai nežinant ir neįvertinus klientų poreikių, todėl vis labiau atsigręžiama į alternatyvius socialinio darbo metodus, kaip pagalbos galimybę vaikui. Tai ypač paaštrėja, kai vaikas netenka tėvų globos. Šioje kritinėje situacijoje keičiasi ne tik socialinis tinklas, bet galbūt ir reikalingos pagalbos poreikiai.

Tyrimo mokslinis aktualumas. Riziką patiriančias šeimas nagrinėjo Lietuvos mokslininkai, pradedant nuo G. Kondrotaitės (2006); N. Vaitkienės (2013); V. Rimkaus ir S. Žemgulienės (2013); V. Gudžinskienės ir R. Augutavičiaus (2016) iki užsienio autorių, R. König, K. Hammerich (2006); H. Bertram (2010); M.C Saint-Jacques ir kt. (2009). Riziką patiriančių šeimų tarpe vaikai dažnai kenčia nuo tėvų nepriežiūros, smurto - tiek fizinio, tiek psichologinio. Šioms šeimoms vis sunkiau užtikrinti vaikų saugumą, materialinį aprūpinimą ar tinkamą auklėjimą.

Tėvų globos netekties patirtis yra didelis smūgis vaikui - atsiskyrimas nuo prisirišimo objekto, socialinio tinklo, gyvenamosios vietos pakitimai. Taip pat šeimoje išgyventi neigiami patyrimai

veikia vaiko psichosocialinę gerovę, yra didelis smūgis vaiko identitetui, taip pat savojo „Aš“ formavimuisi. Patirtos netekties poveikį vaiko elgesiui, jo socialinių įgūdžių raiškai, asmenybei ir santykiams su aplinkiniais analizavo tokie autoriai, kaip B. D. Perry (2001), T. Butvilas (2006), R. Braslaukienė (2005), R. Raudeliūnaitė (2009), K. Samašonok (2013), R. Žukauskienė, V. Gudonis (2006) ir kiti. Blogos patirtys atsiliepia vaikui jo tolimesniame gyvenime ir jei jiems nėra pagalbėjama, įprastai, suaugę vaikai atkartoja vaikystėje išmoktą tėvų gyvenimo modelį. Prastas socialinis tinklas, ar motyvacija keistis, sąlygoja asmens socialinę atskirtį. Socialiniam darbuotojui tampa vis sunkiau inicijuoti bei daryti įtaką teigiamiems pokyčiams, kurie būtų pagrįsti tarpusavio bendradarbiavimu.

Siekiant geriau padėti vaikams globoje, kurie skatintų pokyčius, vienas iš galimų metodų būtų - pozityvaus požiūrio, kaip pagalbos galimybės, kurią sudaro asmens stiprybes akcentuojantis modelis bei socialinio palaikymo taikymas. Tai gana naujas požiūris ir mažai nagrinėta tema Lietuvos autorių. Asmens stiprybes akcentuojantį modelį bei socialinį palaikymą pirmasis plačiau aprašė V. Rimkus (2010); taipogi, socialinį palaikymą nagrinėjo J. B. Kašalynienė (2005); B. Kreiviniene ir I. Spiriajevienė (2013); kliento stiprybes J. Zavadskienė ir J. Ruškus (2017); V. Rimkus ir B. Kreiviniene (2019); I. Ubartaitė (2018). Tuo tarpu užsienio mokslininkai šioms pagalbos formoms skyrė nemažai dėmesio: kliento stiprybėms D. Seelebay (2010); N. Park, C. Peterson (2006); R. Blundo (2013); V. Pulla (2013); C. A. Simmons ir kt. (2016), kur pagrindiniai akcentai sėkmingai pagalbai klientui pasireiškia per ryšio tarp socialinio darbuotojo ir kliento užmezgimą siekiant pokyčių; socialiniam palaikymui E. M. Tracy (1990); C. E. Cutrona (1996); W. H. Buysse (1997); B. H. Gottlieb (2000); R. Gilligan (2000), kur teigiama, kad atitinkamas socialinis palaikymas gali tapti svarbus psichologinei ar net fizinei asmens gerovei. Remiantis mokslininkų įžvalgomis, asmens stiprybių modelis bei socialinis palaikymas, kaip pozityvaus požiūrio pagrindiniai komponentai, galėtų socialiniam darbui tapti atsvara labiau į problemas orientuotai praktikai.

Problema. Sveikintina yra tai, jog Lietuvoje pastaruosius metus vyksta deinstitucionalizacijos procesas, kuris galėtų būti pradžia ne tik senų didelių globos namų pakeitimo naujais, tačiau ir naujų socialinio darbo idėjų, intervencijų taikymo dirbant su vaikais globoje. Lietuvoje vis dar išlieka įsitikinimas, jog vaiko paėmimas iš šeimos yra problema, kurią kartais užtenka aplipdyti socialinėmis paslaugomis, bei vadovaujantis socialinės intervencijos bei kontrolės modeliais ją prižiūrint, ji pati išsispręs. Prieinamų mokslinės literatūros šaltinių analizės duomenimis nepavyko aptikti tyrimų, kuriuose būtų analizuotas vaikų, kuriems skirta globa institucijoje,

alternatyvaus pozityvaus požiūrio taikymo raiška pagalbos procese, kurio pagrindas sudarytas iš socialinio palaikymo ir asmens stiprybių paieškos modelio. Globojamų vaikų skaičiaus augimas netiesiogiai nurodo, jog visuomenėje problemos tampa vis platesnio masto arba jos pasikartojančios, nes su jomis efektyviai nedirbama. Pasikeitusi gyvenamoji aplinka, pakitę vaiko psichosocialinės gerovės dėmenys, socialinis tinklas, išryškina būtinybę stengtis kolektyviai dirbti, tiek socialiniam darbuotojui, tiek naujiems ar seniems asmens socialinio tinklo nariams, ieškant optimaliausių variantų padėti krizę išgyvenančiam vaikui.

Tyrimo objektas. Pozityvaus požiūrio raiška, kaip pagalbos galimybė, vaikams netekusiems tėvų globos.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti pozityvaus požiūrio raiškos taikymo galimybes vaikams gyvenantiems globos įstaigose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Remiantis moksline literatūra, atskleisti tėvų globos netekimo priežastis ir sąsajas su vaiko psichosocialine gerove.
2. Analizuoti socialinį palaikymą ir asmens stiprybes akcentuojantį darbo modelį pagalbos tėvų globos netekusiam vaikui kontekste.
3. Atlikti pozityvaus požiūrio raiškos, kaip pagalbos galimybės, vaikams netekusiems tėvų globos, empirinį tyrimą.

Tyrimo metodai.

Mokslinės literatūros analizė. Teorinis pozityvaus požiūrio raiškos diskursas ir socialinio darbo praktikoje taikymo vaikams, netekusiems tėvų globos specifiškumo analizė, remiantis moksliniais šaltiniais.

Tyrimas grindžiamas kokybinio tyrimo socialiniuose moksluose paradigma.

Duomenų rinkimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė.
2. Atviro tipo interviu specialistams bei vaikams.
3. Kategorijų ir subkategorijų sistemos sukūrimas bei interpretacija.
4. Sistemine duomenų analizė.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro 3 dalys. Teorinei analizei skirta pirmoji dalis: analizuojamos tėvų globos netekimo priežastys, pokyčiai vaiko psichosocialinei gerovei, socialinės pagalbos bei paslaugų teikimo galimybės ir socialinio palaikymo bei asmens stiprybių

paieška, kaip pozityvaus požiūrio į pagalbą komponentai. Antrojoje dalyje pristatomas tyrimo organizavimo procesas. Trečioji darbo dalis skirta tyrimo duomenų interpretavimui ir pristatymui. Darbo apimtis – 71 psl., literatūros sąrašas – 96 šaltiniai, lentelių – 10, paveikslai – 1, priedai – 5.

1. Pozityvaus požiūrio raiškos teikiant pagalbą institucijoje globojamam vaikui teorinis diskursas

1.1 Tėvų globos netekusio vaiko psichosocialinės situacijos apžvalga

1.1.1 Tėvų globos netekimo priežasčių teorinė analizė

Šeima vaikui yra viena pagrindinių vaiko socializacijos institucijų, kurioje perduodamos visuomenėje nusistovėjusios vertybės, puoselėjamos teigiamos asmenybės savybės, kuriami pasitikėjimu ir vienas kito pagalba grindžiami tarpusavio santykiai (T. Butvilas, 2006). Pirmoji ir pati svarbiausia socialinė sistema, kurios vienas iš uždavinių – sukurti saugią ir raidos poreikius atitinkančią aplinką. Tai patvirtina labai svarbus tarptautinis dokumentas – Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija (toliau Deklaracija), kurios laikymąsi užtikrina Lietuvos teisinė sistema, taip pat kitos Europos Sąjungos šalys. Kartu su saugia aplinka, deklaracijoje taip pat teigiama, jog vaikui norint visapusiškai vystytis ir tobulėti reikalinga meilė ir supratimas, dorovinė ir materialinė parama. 2019 metų VTA ataskaitoje apie gautos informacijos dėl galimų vaiko teisių pažeidimų nurodoma, jog buvo nustatyta 32224 atvejai, tarp kurių pranešimai apie smurtą prieš vaikus, nesmurtinio vaiko teisių pažeidimas ar abiejų iškart, iš kurių 6354 nepasitvirtino, vadinasi 25870 buvo tiriami toliau. Vaiko paėmimas iš šeimos, anot Deklaracijos, yra galimas tik išskirtiniais atvejais. Deja, kiekvienais metais Lietuvoje daugybė vaikų būtent savo šeimoje patiria nepriežiūrą ar prievartą, kuri neretai būna tokia didelė, kad vaikui šeimoje likti tampa nebesaugu ir šeimos funkcijas tenka perimti išorinėms institucijoms (V. Čepukienė, R. Pakrošnis, 2008; R. Raudeliūnaitė, J. Urbikaitė, 2011). Deklaracijoje minima, jog valstybė privalo rūpintis ir yra atsakinga už vaiko globos ir rūpybos organizavimą, priemonių įgyvendinimą. Lietuvos teisinėje sistemoje vaiko globą reglamentuoja Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas ir Vaiko globos organizavimo nuostatai bei Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas.

Aplinkybės dėl kurių vaikas netenka tėvų globos yra labai įvairios ir, neretais atvejais, yra daugiau nei vienas tai įtakojantis faktorius (J. F.del Valle and etc. 2010; S. Burvytė, E. Kocai 2017). Šeimos kovoja su nepriežiūros, apleistumo, alkoholizmo, prostitucijos, nusikalstamumo, narkotinių medžiagų vartojimo, depresijos, psichozės ir pan. problemomis (Motiečienė, R.; Varžinskienė, L ir kt., 2013). Iki 2018 metų liepos 1d. buvo naudojama *socialinės rizikos šeimos* sąvoka. Remiantis Statistikos Departamento duomenimis 2018 metais tokių šeimų skaičius Lietuvoje buvo 9235, kuriose augo 17430 vaikų. Žinant faktą, kad tokių šeimų apskaita jau nebevykdoma, anaipol negalima ignoruoti prielaidos, jog sąvokos nebuvimas nepanaikina problemų egzistavimo. Atsiranda naujas klasifikavimo matas, kaip *socialinę riziką patiriančios šeimos*, tai yra veiksniai ir aplinkybės, dėl kurių asmenys (šeimos) patiria ar yra pavojus jiems patirti socialinę atskirtį: suaugusių šeimos narių socialinių įgūdžių tinkamai prižiūrėti ir ugdyti nepilnamečius vaikus (įvaikius) stoka ar

nebuvimas; nepilnamečių vaikų (įvairių) visapusio fizinio, protinio, dvasinio, dorovinio vystymosi ir saugumo sąlygų šeimoje neužtikrinimas; psichologinė, fizinė ar seksualinė prievarta; smurtas; išnaudojimas prekybai žmonėmis; įsitraukimas ar polinkis įsitraukti į nusikalstamą veiklą; piktnaudžiavimas alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis; priklausomybė nuo alkoholio; narkotinių, psichotropinių medžiagų, azartinių lošimų; elgetavimas, valkatavimas, benamystė; motyvacijos dalyvauti darbo rinkoje stoka ar nebuvimas (Socialinės paramos centras, 2020). Nepaisant jau kurį laiką trunkančios vaikų globos sistemos deinstitutionalizacijos, kuri yra žinoma kaip viena iš prioritetinių Lietuvos socialinės politikos sričių (L. Gvaldaitė, S. Šimkonytė, 2016), nemažas skaičius vaikų 2018 metais 537 vis dar keliauja į vaikų globos namus (Statistikos departamentas, 2019).

Remiantis D. Kauneckienės (2014) pastebėjimu, priežastis būtų galima grupuoti į *objektyvias* bei *subjektyvias*. Objektyvioms priežastims (bešališkoms, esančioms nepriklausomai nuo sąmonės) priskirtinos tokios, kai vaikas netenka tėvų globos ir laikinai patenka į globos įstaigą dėl abiejų ar vieno iš tėvų ligos, suėmimo, bausmės atlikimo. Tuo tarpu, subjektyvioms priežastims (būdingoms tam tikram asmeniui, vienašališkoms) galima priskirti tėvų ar turimo vienintelio iš tėvų nesirūpinimą, nesidomėjimą vaiku, jo nepriežiūrą, netinkamą auklėjimą, nuolatinį fizinį ar psichologinį smurtą. Remiantis atliktais moksliniais tyrimais, socialinių darbo praktikų pastebėjimais, statistikoje nurodytais skaičiais, būtų galima priežastis suskirstyti į kelias pagrindines grupes nulemiančių tėvų globos netekimą:

- *Socialinės priežastys. Priklausomybės ar gyvenimo būdas.* Šeimos tinkamam funkcionavimui labai didelę reikšmę turi jos narių vedamas gyvenimo būdas. Vieno iš tėvų ar abiejų tėvų priklausomybė nuo alkoholio, narkotikų, taip pat prostitucija ar kriminalinis gyvenimo būdas tiesiogiai veikia visus šeimos narius, o ypač vaikus. Alkoholio ir narkotikų priklausomybės tiesiogiai įtakoja vaikų nepriežiūrą, fizinį, seksualinį ar emocinį smurtą prieš vaikus (C. Taplin ir kt., 2014). To paties tyrimo autoriai teigia, jog tėvų priklausomybės dažnai būna su atkritimais ir atsigavimo laikotarpiais, taip pat jų priklausomybės tampa prioritetinės, dėl ko nukenčia vaikų poreikių tenkinimas, 83 % opioidus vartojančių tėvų vaikai kenčia nuo įvairių sveikatos ir maitinimosi sutrikimų. Taip pat girtavimas yra viena iš pagrindinių šeimos iširimo priežasčių. Geriantys tėvai vis labiau panyra į alkoholį, į asocialų gyvenimą. Nesirūpinama šeima ar artimųjų likimu, tėvai tampa netinkami socialiniam vaidmeniui atlikti. Emocinio ryšio nebuvimas, pozityvių santykių šeimoje stoka vaikystėje ir paauglystėje, žema savivertė, baimė būti atstumtam, socialinę riziką patiriančiose šeimose gyvenančius vaikus verčia ryšio ar romantiškų santykių ir pripažinimo ieškoti už šeimos ribų, kas neretai priveda prie ankstyvųjų seksualinių patirčių, o tai savaime gali išsivystyti į prostituciją (H. W. Wilson, C.S. Widom, 2010).

- *Ekonominės priežastys.* Svarbu paminėti, jog *skurdas (ekonominė padėtis)* yra viena iš dažniausiai pasitaikančių problemų socialinę riziką patiriančioje šeimoje, kas labai apsunkina pilnavertį jos funkcionavimą, tačiau skurdas nėra priežastis, dėl kurios vaikai gali būti paimami iš šeimos, remiantis Lietuvos Respublikos įstatymais. Anot R. Lazutkos (2001), skurdas pasireiškia lėšų stygiumi, nesugebėjimu dalyvauti visuomeniniame gyvenime, diskriminacija, socialine atskirtimi. Ilgalaikis skurdas šeimoje iššaukia jos narių nepasitikėjimą, atsiranda neviltis, jaučiamas nusivylimas, pyktis. Skurde esančiai šeimai tampa sunku atlikti savo tiesiogines funkcijas, nukenčia socializacijos procesas. A. Guogio (2005) teigimu, skurdas veda prie socialinės atskirties, kas iššaukia socialinę nelygybę, kuri pasireiškia skirtingomis kasdienio gyvenimo sąlygomis ir apribotomis pasirinkimo laisvėmis, ypač vartojimo sferose. Atlikti tyrimai byloja, jog darbas geriausiai apsaugo nuo skurdo ar socialinės atskirties, tačiau remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, susidaro dvejoja nuomonė, anot jų nedarbo lygis Lietuvoje 2018 metais sudaro tik apie 6 %, tačiau žmonių kiekis esantis socialinėje rizikoje ar atskirtyje sudaro 28,3 %, iš kurių 8,1 % sudaro dirbantys asmenys, kas pagrindžia vis dažniau mokslinėje literatūroje vartojama sąvoką „skurdas dirbant“. B. D. Arad ir H. Kaznelson (2010) kaip ir kiti mokslininkai pritarė teiginiui, jog tėvų mažos pajamos tiesiogiai įtakoja vaikų gyvenimo kokybę, akademinius pasiekimus, socialinį elgesį bei vystymąsi. Kaip matome, skurdas gali apimti ir ne tik socialinę riziką patiriančias šeimas, tačiau ir tas, kurios nepasikeitus sąlygoms gali, deja, būti įtrauktos į registrą.

- *Moralinės, dorovinės priežastys.* Smurtas prieš vaiką. Vaiko Teisių Apsaugos Pagrindų Įstatymas (2019) teigia, jog smurtas prieš vaiką yra veikimu ar neveikimu vaikui daromas tiesioginis ar netiesioginis tyčinis fizinis, psichologinis, seksualinis poveikis, jeigu dėl to vaikas mirė, buvo sutrikdyta jo sveikata, normali raida, jam sukeltas skausmas ar pavojus gyvybei, sveikatai, normaliai raidai ar pažeminta vaiko garbė ir (ar) orumas. Smurtu prieš vaiką taip pat laikoma *vaiko nepriežiūra*. Remiantis VTA (2018) ataskaita apie galimą smurtą prieš vaikus gavimo šaltinius, tai iš viso užfiksuota 4912 atvejų, iš kurių daugiausiai 3770 policijos, 172 socialinių paslaugų centrų, po 141 iš ugdymo įstaigų bei giminaičių. Remiantis Statistikos Departamento duomenimis vaikai vis daugiau patiria įvairaus pobūdžio smurto apraiškų, kaip kad 2014 metais užfiksuoti 1238 atvejai (547 fizinis smurtas, 622 psichologinis smurtas ir 69 seksualinis smurtas), tačiau jau 2018 metais išaugo iki 4035 atvejų (1541 fizinis smurtas, 2719 psichologinis smurtas ir 141 seksualinis smurtas) bei papildomai 819 nepriežiūros atvejų. Literatūroje A. Kurienė (2007) teigia, jog smurtas prieš vaiką yra visų pirma suaugusio žmogaus neatsitiktinis veikimu ar neveikimu vaikui daromas fizinis, seksualinis, psichologinis, emocinis poveikis, kuris sukelia ar gali sukelti žalą vaiko raidai, sveikatai ir orumui. R. Žukauskienė (2012) išskiria, jog vaiko nepriežiūra yra ilgalaikis fizinių ir psichinių vaiko poreikių netenkinimas, nesirūpinimas vaiko sveikata, maitinimu, saugumu, kuris sukelia grėsmes vaiko raidai, socializacijai.

- *Psichologinės – psichiatrinės.* Psichikos sveikatos priežiūros įstatyme yra vartojamas vienintelis terminas, skirtas apibūdinti asmens psichikos sveikatos sutrikimą. Įstatymo 2 str. 8 d. nurodyta, kad „psichikos ir elgesio sutrikimas – biologinių, psichologinių, socialinių veiksnių ar psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo sukeltas asmens mąstymo, elgsenos ir (ar) jausmų sutrikimas, nurodytas galiojančioje ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikacijoje (Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymas, 2019). Pasaulio sveikatos organizacijos *Tarptautinė statistinė ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikacija, dešimtas leidimas, Australijos modifikacija (TLK-10-AM)* nurodo, jog sutrikimai gali būti įvairaus pobūdžio, pradedant organiniais ir simptominiiais sutrikimais, psichologinės raidos sutrikimais, suaugusiųjų asmenybės ir elgesio sutrikimais ir baigiant šizofrenijos sutrikimu. Kaip vieną iš dažnai pasitaikančių pavyzdžių, galima būtų pateikti E. Gruodytės, N. Palionienės (2016) tyrime motinoms aptartus pogimdyminius sutrikimus, kurie gali pasireikšti įvairia forma, skirtingu laipsniu ir net laiku po gimdymo (pradedant nuo visoms moterims dažniausiai pasitaikančio motinystės liūdesio, dar kitaip vadinamo melancholija, taip pat pogimdyminės depresijos be psichozės ir baigiant sunkiausiu sutrikimu pogimdymine psichoze). Tai galėtų būti paliktas vaikas „Gyvybės langelyje“ arba rastas kitose vietose, taip pat tėvų negalėjimas rūpintis vaiku dėl ligos, arba abu tėvai, arba turėtas vienintelis iš tėvų yra neveiksnus nepilnametis, remiantis Statistikos departamentu (2019).

Nepaisant nuoseklaus ir ilgalaikio darbo su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis, siekiant įgalinti tėvus auginti vaikus šeimose, pagalba ne visada būna veiksminga ir šiose šeimose augančius vaikus tenka atskirti nuo tėvų (S. Burvytė, E. Kocai, 2017). Statistika (VTA) liudija, jog 2018 metais nustatyta 2113 globos atvejų, iš kurių didžioji dalis 1531 dėl tėvų nesirūpinimo, nepriežiūros, netinkamo auklėjimo, fizinio ir psichinio smurto, vaikas paimtas iš šeimos įstatymų nustatyta tvarka. Toliau seka 416 atvejų, kai tėvai ar vienintelis iš tėvų negali rūpintis dėl abiejų tėvų ar vieno iš jų ligos, suėmimo, bausmės atlikimo ar kitų priežasčių ir 83 atvejai, kai abu tėvai arba turėtas vienintelis iš tėvų yra miręs. Taigi didelė dalis aptartų tėvų globos netekimo priežasčių primena mums teiginį, jog priežastys būna subjektyvios ar objektyvios, todėl rizikos faktorių atpažinimas galėtų sumažinti atvejų skaičių. Taip pat, svarbu paminėti vaiko amžių netekimo metu (0-3m. **540** atvejų, 4-6m. **282** atvejų, 7-9m. **356** atvejų, 10-14m. **604** atvejų, 15-17m. **331** atvejų), kas sąlygoja skirtingas vaikų reakcijas į sukeltą stresą, pasireiškiantys individualiu atsaku į netekimą, to pasekoje iškyla pavojus vaiko vystymosi raidai ar psichosocialinei gerovei.

1.1.2 Vaikų psichosocialinės gerovės pokyčiai netekus tėvų globos

Paskutiniaisiais metais padaugėjo mokslinių tyrimų apie žmogaus gerovę bei psichologinę sveikatą (B. C. Feeney, N. L. Collins, 2014). Taip pat, tyrimais nustatyta, jog riziką patiriantys vaikai,

tiek likę namie, ir tie kuriems buvo nustatyta alternatyvi globos forma, kenčia nuo įvairių socialinių ir psichologinių problemų (B. D. Arad, H. Kaznelson, 2010; G. Bronsard, Ch. Lancon, 2013). Vaikų gyvenančių globos namuose psichologinio ir socialinio funkcionavimo ypatumus nagrinėjo (V. Čepukienė, R. Pakrošnis, 2008), įtaką psichosocialinei raidai (S. Burvytė, E. Kocai, 2017), nerimo, atsiribojimo, socialinių ir dėmesio problemų požymius (K. Samašonok, R. Žukauskienė, V. Gudonis, 2006), psichosocialinius pakitimus ilgalaikėje globoje (J. Barber, P. Delfabbro, 2005; B. D. Arad, 2004). Nepaisant įvairių tyrimų vis dar trūksta sutarto teorinio modelio, kuris tiksliau apibrėžtų kriterijus optimaliai žmogaus gerovei (B. C. Feeney; N. L. Collins, 2014). Vaiko atskyrimas nuo tėvų bei jo socialinių ryšių nutraukimas vaikui yra netektis. Tačiau norint geriau suprasti, kokie procesai vyksta vaikui patyrus netektį ar geriau nustatyti jo poreikius, tikslinga būtų aptarti, vaiko psichosocialinės gerovės kriterijus. Psichosocialinę gerovę anot L. Zinger (2011) sudaro psichinė, emocinė, socialinė ir dvasinė dimensijos. Psichosocialinė gerovė yra rezultatas kompleksinių interakcijų tarp žmogaus istorijos, jo minčių bei interpretacijos apie praeities įvykių reikšmę dabarčiai. Šitam reiškiniui apibūdinti būtų tikslinga nagrinėti vaiko psichologinio pokyčio aspektus per *Prieraišumo teoriją pagal J. Bowly* bei socialinius vaiko pokyčius per *Ekologinę teoriją pagal U. Bronfenbrennerį*, netekus tėvų globos.

Prieraišumo teorija pagal J. Bowly. Psichosocialinės gerovės viena svarbiausių sudėtinių dalių yra psichinė ir emocinė sveikata, todėl siekiant suprasti vaiko būsenas, svarbi yra *Prieraišumo teorija*, kurios pradininku laikomas J. Bowlby. Jo (cit. O. Cahill and etc., 2016) suformuluota prieraišumo teorijos pagrindinė prielaida buvo, kad svarbu yra saugūs ir jautrūs santykiai tarp vaiko ir artimiausio globėjo vaikystėje siekiant, jog asmuo išsivystytų į „laimingą, gerai subalansuotą suaugusįjį“. Kiekvienas kūdikis vystydamasis siekia užmegzti tam tikrą artimą ryšį su pirminiu globėju (motina), kuri atlieka dvejopą funkciją: *biologinę* (garantuoja fizinį išlikimą) ir *psichologinę* (užtikrina emocinio santykio palaikymą). Psichologinis ryšys su prisirišimo objektu ne tik teikia emocinę gerovę, bet ir garantuoja pažintinę funkciją ir gebėjimą susidoroti su emociškai nepalankiomis aplinkybėmis bei grėsmėmis. Visa tai užtikrina stabilią vidinę vaiko organizaciją, jo adaptaciją ir integraciją aplinkiniame pasaulyje. Nuo to priklauso ir asmens savivertė bei tolimesni santykiai su kitais žmonėmis. Jei vaiko prisirišimo objektas yra nepastovus, neužtikrina jo poreikių, vaikas susiduria su atstūmimo grėsme. Tokiais atvejais jis laikys save nemylimu ir beverčiu, o ir vėliau santykiai su kitais žmonėmis jam atrodys nesaugūs ir grėšmingi (Šeimos Santykių Institutas, 2009).

J. Bowly išskyrė 4 prisirišimo kategorijas:

- *Saugus* – vaikai jaučiasi saugūs ir ramūs esant globėjui. Galima manyti, kad tokių vaikų tėvai yra pakankamai stabilūs ir saugūs prisirišimo objektui, padedantys sukurti stabilią vidinę

organizaciją, todėl anot R. Žukauskienės (2012) ankstyva tėvų globos netektis (ypač santykio su mama) gali sutrukdyti vaikams ateityje užmegzti ar palaikyti pilnavertiškus santykius.

- *Neramus/vengiantis* – vaikai išoriškai nėra tokie jautrūs išsiskyrimui su globėju. Jų prisirišimo objektai nėra pakankamai saugūs, dažniausiai ignoruoja vaikų nerimą ir nepadedą susikurti adekvačios saugių santykių patirties, kuri lemtų pakankamą savivertę ir saugumą kituose santykiuose.

- *Neramus/priešiškas* – vaikai išgyvena išsiskyrimą su globėju, negali nurimti, kai jo nėra, bet šiam sugrįžus taip pat aktyviai priešinasi ryšiui. Tokius vaikus globėjams sunku nuraminti. Tai nerimą ir nusivylimą skatinantys santykių prisiminimai vaiko sąmonėje.

- *Dezorganizuotas/dezorientuotas* – vaikai stengiasi išvengti kontakto su aplinka ir net tuomet, kai globėjas yra šalia jų. Siekdami išsiveržti iš aplinkos, tokie vaikai išsiskiria aktyviais judesiais, net agresija, o kartais ir priešinga reakcija – sustingimu. Šių vaikų prisirišimo objektai paprastai yra ambivalentiški – jie bando nuraminti, tačiau tuo pačiu metu gali tapti nekantrūs, patys kurstyti vaiko nerimą ir baimę, todėl ryšiai su aplinka šiems vaikams kelia konfliktiškus impulsus.

Paskutiniai trys prierašumo tipai yra priskiriami prie nesaugių, todėl atsiranda šeimos narių santykių kokybės trūkumas. Kaip teigia W.Prather (2007), dažniausiai disfunkcinėse šeimose augančio vaiko emocinio prierašumo tipas būdavo dezorganizuoto/dezorientuoto ar neramaus/vengiančio modelio. Šis rizikos faktorius nulemia prastą vaiko psichosocialinę gerovę (L. Zinger, 2011). Vaiko atskyrimas nuo tėvų, anot S. Burvytės, E. Kocai (2017), jam gali sukelti trigubą traumą: pirma – gali būti neigiama patirtis šeimoje iki patekimo į globos namus, antra – pats atskyrimo nuo šeimos faktas, trečia – vaikas yra apgyvendinamas vaikų globos namuose. Tam antrina ir K. Samašonok, R. Žukauskienė, V. Gudonis (2006), kurie teigia, jog gyvenimas atskirai nuo tėvų sukelia rimtų ir ilgalaikių padarinių, nulemia netinkamo elgesio stiprėjimą, sumažina prisitaikymo prosocialioje grupėje galimybes. Vaikai, kurie yra išgyvenę atskyrimą ir netektį, susiduria su dideliais sunkumais užmezgant naujus pozityvius ryšius ar pakeičiant senus įpročius, atsiradus naujiems ir rūpestingiems globėjams (M. Beek, G. Schofield, 2009).

J. Bowlby teigia, kad ankstyvas prisirišimas yra lemiamas žmogaus tolimesnės psichikos veiksnys, tačiau tai dar nereiškia, kad procesas yra negrįžtamas. Nauja patirtis gali keisti seną patirtį ir kurti naujus modelius. Patyrus prisirišimo problemas ankstyvoje vaikystėje, tačiau esant normaliems vėlesniems ryšiams, vaiko ar žmogaus raida gali artėti prie normalios raidos. Ankstyvo saugaus prisirišimo ryšio trūkumas yra pavojingas vaiko asmenybės raidai, tačiau visus tokius nukrypimus nuo normalios raidos kelio galima pataisyti, esant sėkmingiems vėlesniems ryšiams su kitais globėjais, mokytojais. Šiltas, saugus, ilgalaikis ryšys su kitu žmogumi leidžia kurti naujus elgesio ir bendravimo su aplinka modelius (Šeimos Santykių Institutas, 2009).

Nutrūkus paskutiniams emociniams ryšiams ir staiga praradus savo biologinius tėvus vaikai, priklausomai nuo jų amžiaus, reaguoja skirtingai, tačiau dažniausiai išgyvena stiprų netekties jausmą, šoką, pyktį, neigimą, depresiją ar elgesio regresą. Vaikui gali pasireikšti ir įvairios psichosomatinės reakcijos, pvz., kvėpavimo takų infekcijos, skrandžio ir galvos skausmai. Vaikas taip pat gali atrodyti sustingęs, tylus, pasinėręs į save, atsiribojęs nuo normalaus gyvenimo ir kitų žmonių. Kai vaikas išgyvena netektį, jis jaučia prarandantis kontrolę – negalintis kontroliuoti to, kas vyksta aplinkui, kas didina jo nesaugumo jausmą, mažina pasitikėjimą savimi (Z. Giedrimas ir kt., 2013).

Ekologinis žmogaus raidos modelis pagal U. Bronfenbrennerį. Sekanti psichosocialinės gerovės sudėtinė dalis yra socialinė sveikata, kuri apjungia asmens interakcijas su kitais, socialinius ryšius, galimybę naudotis socialiniu palaikymu siekiant prisitaikyti prie besikeičiančių situacijų (L. Zinger, 2011). U. Bronfenbrenneris pritaikė ekologijos sąvoką žmogaus raidos ir socializacijos procesams tyrinėti, kuris geriau atspindi vaiko raidos aspektus ir suteikia galimybę pažvelgti į visuminį vaizdą (Šeimos Santykių Institutas, 2009). Ekologinis raidos modelis apima žmonių ir jų aplinkos tarpusavio ryšius, nuolat vykstančius nuoseklius socialinius ir kultūrinius procesus. Toks konceptualus modelis suteikia galimybę tyrinėti vaiko gerovės procesą daug platesniu aspektu, leidžia išvelgti, kaip aplinkos pokyčiai veikia augančio vaiko raidą per socializaciją – procesą, kurio metu įgyjama žinių, įgūdžių ir charakterio savybių, leidžiančių jam tapti visaverčiu grupės ir visuomenės nariu. Ši teorija išskiria 4 lygmenis (Šeimos Santykių Institutas, 2009):

Mikrosistema – tai artimiausia nedidelė aplinkos dalis, kurioje vaikas būna tam tikru metu (pvz., šeima, mokykla, draugų grupė ir t.t.). Šiuo atveju, anot D. Kauneckienės (2014), vaiko atsiskyrimas nuo biologinių tėvų yra skausmingiausias gyvenimo etapo įvykis, kuris dažnu atveju būna prievartinis ir vaikų neretai suvokiamas beveik kaip tėvų mirtis. Išsiskyrimas su tėvais vaikams kartais reškia, jog jis nėra ar negali būti mylimas savo tėvų.

Draugystė yra žinoma, kaip gyvybiškai svarbi dalis vaiko, paauglio ar suaugusiojo gerovei (Y. A. Hamburger, M. Kingsbury and etc. 2013). L. Joneliūnė (2010) savo tyrime apie perėjimą iš šeimos į vaikų globos namus pastebėjo, jog vaikams sunku išsiskirti ne tik su namiškiais, bet ir savo draugais, visiškai nepriklausomai nuo to kiek jų turėjo. Taip pat minima, jog neretai globos įstaiga parenkama neatsižvelgus į vaiko poreikius ir būna toliau nuo buvusios gyvenamos vietos, kas savaime daro įtaką kontakto palaikymui su biologiniais tėvais, draugais, tos pačios mokyklos lankymą, giminystės ryšių išsaugojimą. Gyvenimas be tėvų bei šeimos pakeitimas institucine įstaiga gali nulemti socialinių santykių vengimą, nerimastingumą ir nepatogumo jausmą bendraujant su kitais (K. Samašonok, R. Žukauskienė, V. Gudonis, 2006). K. Samašonok (2013) tvirtina, jog globos įstaigose yra labai sunku užtikrinti vaiko gerovę ir visavertę raidą, nepaisant siekio, jog globotiniai įgytų būtiną socialinę patirtį, išmoktų sąveikauti su socialine aplinka ir galėtų integruotis į visuomenę.

Mezosistema – tai dviejų ar daugiau mikrosistemų tarpusavio ryšiai ir sąveikos (pvz., šeimos-mokyklos arba šeimos-draugų, arba šeimos-mokyklos-draugų). Kuo ryšiai tarp šeimos-mokyklos tvirtesni, tuo didesnės akademinės sėkmės galima tikėtis. Šioje situacijoje globos institucijose augančių vaikų tėvų funkcijas atlieka institucijos darbuotojai, todėl jiems tenka atsakomybė suteikti vaikui kuo daugiau kokybiškų ryšių tarp vaiką supančių mikrosistemų kaip pvz. sporto komandos ar būrelio, bedraamžių grupės. (Šeimos Santykių Institutas, 2009).

Egzosistema – tai aplinkos dalis, kurioje vaikas nėra aktyvus dalyvis, tačiau jis yra veikiamas tos aplinkos per vieną iš mikrosistemų (pvz., miesto valdžia, socialinės paramos tinklai globos institucijai ir t.t.). Konkrečiu atveju, kai vaiko globos namų vieta toliau nuo miesto, susisiekimo galimybių stoka apsunkina mokyklos, draugų, kultūrinių vietų lankymą (Šeimos Santykių Institutas, 2009).

Makrosistemą sudaro visuomenė ir subkultūra, kurioms priklauso augantis asmuo, ir kurios pateikia konkrečias įsitikinimų sistemų, gyvenimo būdo, socialinės sąveikos modelių bei gyvenimo pokyčių nuorodas (pvz., Lietuvos Respublika, miesto ar kaimo vietovė, demokratija). Ši sistema taip pat skirstoma į plataus ar siauro konteksto. Siauro konteksto makrosistemose individai savo tapatumą paprastai apsprendžia asmeninėmis pastangomis ir pasiekimais, o plataus konteksto makrosistemose žmonės tapatumą kuria siedamiesi su grupe (Šeimos Santykių Institutas, 2009). Šiuo atveju svarbu atkreipti dėmesį, kad plataus konteksto makrosistema siūlo stiprius paramos tinklus, kurie padeda apsaugoti nuo susvetimėjimo. Tai tampa aktualu prevenciniame darbe su šeima patiriančia sunkumus arba darbui jau teikiant pagalbą, tiek formalia ar socialinio palaikymo forma.

Remiantis U. Bronfenbrennerio ekologiniu žmogaus raidos modeliu ir vaikui netekus tėvų globos galima aiškiai numatyti, jog pasikeitimai įmanomi visuose sistemos lygmenyse, pradedant vaikui nuo reikšmingiausios mikrosistemos ir baigiant egzosistema ar makrosistema.

Cicchetti, Rogosch, Howe, Holt ir Kirwan (cit. O. Cahill and etc., 2016) teigia, jog daugialypiai žalojantys požymiai atsispindintys vaikuose atsinešti iš namų aplinkos, įskaitant atstūmimą ir agresiją - pastoviai sukuria nesaugius ryšius. To pasekoje jauni žmonės mažiau pasitiki suaugusiaisiais, atsiranda sunkumai suprasti kitų žmonių emocijas kuriant ir išlaikant tarpasmeninius santykius, be to taip pat gali daryti įtaką santykio palaikymui su šeima esant globoje. R. Raudeliūnaitė, R. Paigozina (2009) atliktame tyrime apie globotinių socialinius įgūdžius nustatė, jog vaikams trūksta *percepsinių* (bendravimo situacijų pažinimo), *komunikacinių* (kontakto užmezgimo, verbalinio ir neverbalinio kontakto palaikymo), *interakcinių* (empatijos, konfliktų sprendimo, savireguliacijos, veiklos ir bendradarbiavimo). Pasikeitusi aplinka sukelia vaikams didžiulį stresą. Pasak D. Alifanovienės, A. Vaitkevičienės ir kiti. (2015) kyla konfliktų įstaigose dėl propaguojamų

vertybių ir tėvų gyvenimo būdo skirtumų, vaikams atsiranda pyktis dėl įstaigos taisyklių, riboto televizoriaus žiūrėjimo, miego, savaitgalio dienotvarkės.

Pasikeitusi aplinka vaikui sukelia sunkumus, nes jiems reikia susikurti priklausomybės ir stabilumo jausmą palikus gimtuosius namus. Dažniausiai vaikus kamuoja sielvartas, pyktis, baimė, kaltės jausmas. Vaikui reikia laikytis naujų taisyklių, priimti naujas vertybes (Šeimos Santykių Institutas, 2009).

Psichosocialinės gerovės apžvalga remiantis teorijomis atskleidžia, jog vaikai netekę tėvų globos patiria įvairius pasikeitimus pradedant emocinėmis ir psichinėmis būsenomis iki socialinio tinklo suardymo bei artimos aplinkos pokyčių. Netekties poveikis kiekvienu atveju priklauso nuo vaiko amžiaus, raidos etapo, lyties, taip pat nuo santykių kokybės su biologiniais tėvais ar tėvų auklėjimo stiliaus. Todėl yra svarbu kiekvieną atvejį vertinti kaip išskirtinį ir nevienareikšmį, siekiant suprasti tėvų globos netekusių vaikų patiriamus išgyvenimus ir priežastis ieškant tinkamiausių sprendimų jiems sumažinti.

1.1.3 Socialinės pagalbos vaikui ypatumai globos procese

Nepaisant nuoseklaus ir ilgalaikio darbo su socialinę riziką patiriančiomis šeimomis, siekiant įgalinti tėvus auginti vaikus šeimose, pagalba ne visada būna veiksminga ir šiose šeimose augančius vaikus tenka atskirti nuo tėvų, užtikrinant alternatyvią globą. Tėvų globos netekęs vaikas, kuriam nepavyko surasti globėjų (rūpintojų) šeimos, šeimynos ar įtėvių šeimos, apgyvendinamas vaikų globos namuose (S. Burvytė, E. Kocai, 2017). *Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse* nurodoma, kad vaikui gali būti skirta laikinoji ar nuolatinė globa. *Laikinoji globa* – tai laikinai be tėvų globos likusio vaiko priežiūra, auklėjimas, jo teisių ir teisėtų interesų atstovavimas bei gynimas šeimoje, šeimynoje ar institucijoje. Vaiko laikinosios globos tikslas – grąžinti vaiką į šeimą. Vaiko globa (rūpyba) – tai likusio be tėvų globos vaiko patikėjimas fiziniam ar juridiniam asmeniui (šeimynai ar globos institucijai), jo priežiūra, auklėjimas, asmeninių ir turtinių teisių bei teisėtų interesų atstovavimas ir gynimas. Vaikams, iki kol jiems sukanka 14 metų, skiriama globa, nuo 14 metų yra skiriama rūpyba. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyva nuo 2014 m. iki 2020 m. vykdoma Institucinės globos pertvarka (toliau – Pertvarka). Pertvarka – perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams Lietuvoje procesas (Vaiko teisių tarnyba, 2020).

Reikšmingi XX a. pokyčiai tarptautinėje teisėje nulėmė tai, jog vaikai tapo savarankiškais teisės subjektais, turinčiais lygiavertes teises kaip ir kiti visuomenės nariai (G. Sagatys, 2002). Aptariant vaiko globos (rūpybos) nustatymo teisinius aspektus visada yra atsižvelgiama į vaiko interesus. Vaiko interesų pirmumas yra pagrindinė vaiko globos (rūpybos) nustatymo nuostata (Z.

Giedrimas, ir kiti,2013). Institucijoje atsidūrusio vaiko gerovę užtikrina valstybė. Lietuvoje vadovaujamosi tiek nacionaliniais, tiek tarptautiniais teisiniais dokumentais, kurie privalo užtikrinti nepilnamečių mūsų šalies gyventojų gerovę. Konvencijos, tarptautiniai susitarimai ir Lietuvos Respublikos įstatymai yra nukreipti į vaiko gerovės užtikrinimą vaiko teisių srityje (D. Kauneckienė, 2014).

Globa yra valstybės kontroliuojamas ir prižiūrimas procesas, kuris turi tikslus ir principus bei remiasi vaiko gerovės užtikrinimu, dėmesį atkreipiant į vaiko interesų pažinimą (V. Rimkus, 2016). Socialinės pagalbos ar paslaugų teikimas prasideda nuo pagalbos poreikio įvertinimo. Vėliau į tolesnį pagalbos procesą įtraukiamas pats asmuo, paslaugų teikimo procese panaudojami visi galimi vidiniai ir išoriniai ištekliai (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2006). Nustačius vaikui globą (rūpybą), sudaromi *individualūs globos planai*. *Plano tikslai* : įvertinti esamą situaciją ir galimybes vaikui gyventi šeimoje ar pas globėją, įvertinti vaiko poreikius bei nuomonę ir rasti priemones poreikiams tenkinti. Plano sudarymo, priežiūros ir peržiūros iniciatorius yra savivaldybių Vaiko teisių apsaugos skyriai. Plano peržiūrą gali inicijuoti vaiko biologiniai tėvai, vaiko globėjai.

Plano dalys:

- Formali informacija apie plano sudarymo aplinkybes;
- Vaiko globos perspektyva;
- Fizinė raida ir sveikatos būklė;
- Vaiko savitvarka ir būtiniai įgūdžiai;
- Pažintinis vystymasis;
- Socialinių ryšių tinklas ir bendravimas su šeima;
- Psichinė sveikata, emocinė sfera ir elgesys;
- Teikiama pagalba vaikui;
- Priemonių planas kitam laikotarpiui (Z. Giedrimas, ir kiti,2013).

Įvertinus kiekvieno vaiko situaciją, toliau yra nusprendžiama, kokia pagalba ir kokia forma bus teikiama. Atsiranda kompleksiskai teikiamų paslaugų sąvoka, kuri apima švietimo pagalbą, socialinę paramą, sveikatos priežiūros paslaugų teikimas vaikams ir jų tėvams (globėjams) (Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 metų veiksmų planas,2014).

I. Leliūgienės (2003) teigimu, vieni iš pagrindinių socialinės pagalbos teikimo vaikams elementų yra socialiniai darbuotojai, socialiniai pedagogai. Todėl sprendžiant globojamų vaikų problemas ar teikiant pagalbą, labai svarbi yra socialinio darbuotojo profesinė veikla globos įstaigoje (Kauneckienė, D. 2014). Socialinio darbuotojo tikslas – socialinės, psichologinės ir fiziologinės asmens gerovės užtikrinimas. Galima išskirti tris socialinio darbo funkcijas (Šeimos santykių institutas, 2009):

- Auklėjamoji (išmokyti tam tikrų gebėjimų, kasdienių gyvenimo įgūdžių, elgesio modeliavimo ir t.t.);
- Globotinių atstovavimo;
- Lengvinamoji (tarpininkavimas, globotiniui įveikiant sunkumus, kurių jis nepajėgus įveikti vienas).

Šitas mintis taip pat papildo S. Burvytė ir E. Kocai (2017) teiginiai apie socialinio darbuotojo pareigos ir funkcijos vaikų globos namuose, kur sakoma, jog jos yra susietos su visapusiškos vaiko gerovės užtikrinimu: vertinimu ir nustatymu socialinės pagalbos poreikiui vaikui, darbas su vaikais individualiai ir grupėmis, problemų sprendimas susijęs su vaiko elgesiu, pagrindinių reikmių tenkinimu, adaptacija, saviraiška, motyvacija ir t.t. Globos namų darbuotojų santykiai su vaikais dažnai yra sudėtingi. Kiekvienas vaikas nori būti mylimas, suprastas artimųjų, jaustis saugus. Dėl stiprių, atkaklių vaiko emocinių reakcijų, pasąmoningai iškreipto tarpusavio santykių su suaugusiais supratimo, suaugusiojo ir vaiko santykiai dažnai komplikuojasi. Socialinio darbuotojo vaidmuo, kaip jau buvo minėta, yra mokyti vaikus atpažinti ir valdyti savo emocijas ir elgesį, išmokyti derinti poreikius su galimybėmis, tai yra socializacijos esmė (Šeimos santykių institutas, 2009).

Apibendrinant galima teigti, kad globos namuose esantiems vaikams reikalinga pagalba neapsiribojanti pastovaus „stogo virš galvos“ suteikimu, tačiau į tai įeina begalė kitų labai reikšmingų poreikių tenkinimas, siekiant stabilizuoti didelius išgyvenimus patyrusį vaiką. Remiantis autoriais, pirminiai specialistai dirbantys su vaiku yra socialiniai darbuotojai (pedagogai), kurių vaidmuo tampa labai svarbus vaiko socializacijos procese, siekiant teigiamų pokyčių vaiko gyvenime. Socialinė pagalba turi būti teikiama kompleksiskai, į tai įtraukiant kuo daugiau galinčių padėti specialistų, taip pat nepamirštant biologinius tėvus ar šeimos narius, ypač jei tai neprieštarauja vaiko interesams.

1.2 Socialinis palaikymas ir asmens stiprybių paieška, kaip pozityvaus požiūrio į pagalbą komponentai

1.2.1 Pozityvumo socialiniame darbe teorinis pagrindimas

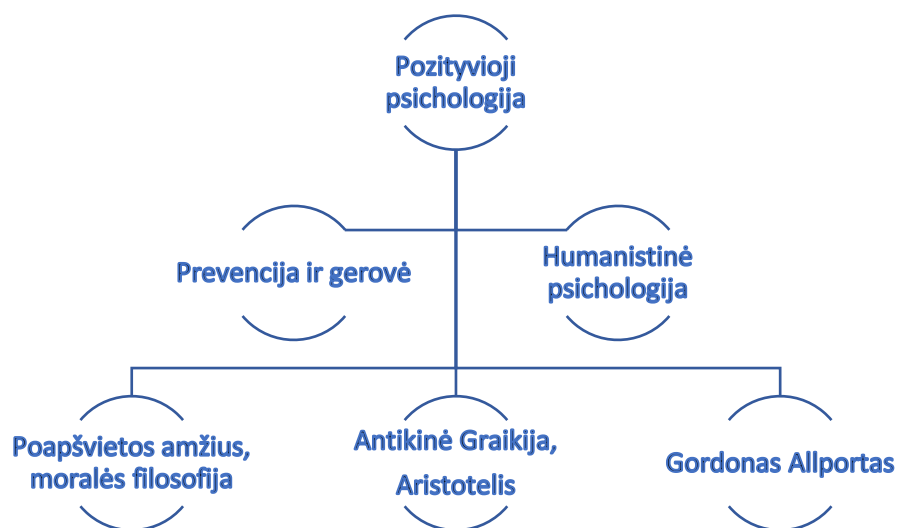
Socialinis darbo profesijos atsiradimas mokslinėje literatūroje siejamas su žmonių filantropiška ar labdaringa veikla, prasidėjus XIX-XX a., kaip savanoriška vidurinės klasės moterų pagalba skurde gyvenantiems asmenims (V. Rimkus, B. Kreiviniene, 2019). Į žmogų buvo žiūrima, kaip į narį, o ne klientą ar pacientą, taipogi buvo tikima, jog tiek darbuotojai, tiek nariai galėjo pasimokyti vienas iš kito (A. Gitterman, 2014). Kaip teigia A. Bagdonas (2015) savo straipsnyje, dažnai profesijoms kilusioms iš praktikos kyla daug keblumų kovojant dėl akademinio (ypač)

mokslinio statuso. Socialinio darbo teorijos aprašymai yra pasiskolinti iš gretutinių mokslų kaip sociologija ar psichologija (J. V. Rimkinė, T. N. Liobikienė, 2012), A. Bagdonas, (2015). Pasak, I. Dirgelienės (2008) po Nepriklausomybės atgavimo Lietuvoje ši profesija kūrėsi įvairių socialinio darbo mokyklų pagrindu, didelę įtaką darė Amerikos, Australijos, Vakarų Europos socialinio darbo mokyklų tradicijos, kurios pabrėžė pačios profesijos sudėtingumą bei kompleksškumą. Nepaisant šimtmetį siekiančios istorijos, socialinis darbas yra iki šiol pilnai nesusiformavusi disciplina, ieškanti savo identiteto (J. Perttula, A. Vaananen, P. Godvadas ir kiti., 2009). Socialinio darbo praktikai problemoms spręsti turi įtraukti juridinius, organizacinius, socialinius, kultūrinius, psichologinius faktorius (M. Herz, T. Johansson, 2011). V. Rimkus (2010) užsiminė, jog šiandieniniame pasaulyje vis dažniau jaučiama, kad nebėra transcendentalių ir universalių kriterijų, todėl kyla abejonių dėl nekintančių socialinio darbo esmės principų. Modernusis socialinis darbas juda nuo struktūrinių elementų analizavimo prie individualaus (klientui) dėmesio sutelkimo sprendžiant socialines problemas (M. Herz, T. Johansson, 2011; A. Gitterman, 2014;).

Nenorom socialinis darbas, perimdamas medicininio modelio gaires, tapo į problemas orientuota praktika. V. Rimkus ir B. Kreiviniene (2019) teigia, jog šiandien socialinis darbuotojas įprastai identifikuoja problemą, užduodamas klausimą „Kokia pagrindinė problema?“ ir bando ją spręsti, taip „darbo“ dėmuo į paribį išstumia „socialinį“ aspektą, tačiau profesija ne šiaip sau vadinama „socialiniu darbu“, tad ir dėmesys abiem komponentams turėtų būti vienodas. Kaip teigia V. Pulla (2017), jeigu socialinių darbuotojų įsipareigojimas yra padėti žmogui atrasti jėgų savyje, tai darbo praktika turi truputėli pasikeisti. Pagalba klientams atrasti stiprybes, buvimas šalia kai jie patiria sunkumus gali padėti sukurti save gerbiančią asmenybę, kuri galų gale įvertins socialinių darbuotojų taikomas intervencijas. Šiuo atveju toks požiūris sumažins žmonėms iš anksto „klijuojamas etiketes“ (invalidas sąvoka pakeista, socialinės rizikos šeimos ir pan.). V. Rimkus ir B. Kreiviniene (2019) mano, jog galima alternatyva – į sprendimą orientuotas socialinio darbo modelis, prioritetą skiriantis ne problemos pažinimui, o ją išspręsiančiam pokyčiui, kliento stiprybes išryškinantis socialinis darbas, akcentuojantis socialinio darbuotojo ir kliento tarpusavio ryšio užmezgimą, galimybių pokyčiams sudarymą, kliento aplinkos ir jo socialinio tinklo pažinimo svarbą. Socialinio darbo praktikoje su žmogumi konsultavimo metodai ar naujų požiūrių paieška galėtų atsižvelgti į vis labiau populiarėjančią pozityviąją psichologiją, kurios koncepcijos dalys, kaip pozityvus mąstymas, optimizmas, asmens stiprybių ieškojimas galėtų paskatinti geresnę socialinio darbuotojo ir kliento sąveiką, kuri būtų nukreipta ne tik į problemą, bet ir į alternatyvias galimybes kliento gyvenimo kokybei pagerinti.

Pozityvumo paieška remiantis pozityviąja psichologija. Visų pirma yra svarbu prisiminti, jog socialinių darbuotojų profesinė kompetenciją remiasi žiniomis (V. Gudžinskienė, J. Norvaišaitė, 2010), o pastarosios metodinėje literatūroje yra grindžiamos keliomis teorijomis, viena iš kurių yra

psichologinė (J. V. Rimkinė, T. N. Liobikienė, 2012). Anot V. Pulla (2017) fundamentalus socialinio darbo praktikos tikslas yra žmogaus įgalinimas, tačiau nedaugeliui suprantama, kad įgalinimas turi keletą formų. Istoriskai psichologija koncentravosi į sutrikimų šalinimą ir patologijų gydymą, todėl ilgą laiką dirbant vien Šopenhauerio-Freudo sistemos modeliu, geriausia, anot, M. Seligmeno (2010), ką buvo galima padaryti - tik sumažinti žmogaus kančią. Anot K. Hefferon, I. Boniwell (2011) nuo 1972 iki 2006 metų tyrimų apie depresiją ir tyrimų apie gerovę santykis buvo 5:1. To pasekoje buvo primirštos tokios psichologijos mokslo misijos, kaip žmogaus produktyvumo ir savivertės skatinimas, talento atpažinimas ir puoselėjimas (M. Csikszentmihalyi, M. Seligman, 2000). Didžiausias pozityvios psichologijos idėjų skleidėjas yra Pensilvanijos universiteto profesorius M. Seligmanas, kuris domėjosi optimizmo svarbą tyrinėjant išmokto bejėgiškumo fenomeną (M. Seligman, 2010). Profesoriaus 1998 m. išrinkimas Amerikos psichologų asociacijos prezidentu bei naujų bendraminčių atsiradimas paskatino spartų pozityviosios psichologijos idėjų sklaidą (J. McNulty, F. Fincham, 2011). Nors pozityviosios psichologijos idėja nėra nauja, turinti daug protėvių, pradedant nuo Aristotelio „Eudaimonia“, kur domėtasi laimės, gėrio sąvoka, iki G. Allporto (1961) ir humanistinės psichologijos atstovų A. Maslow (1968), C. Rogers (1963), kurie domėjosi žmogaus dvasiniais dalykais, savęs aktualizavimu, žaismingumu, išradingumu, tačiau jiems vis nepavykdavo pritraukti empirinių tyrimų savo idėjoms pagrįsti (P.A. Linley, S. Joseph, 2004). Lietuvoje pirmasis ir kol kas vienintelis plačiau apie pozityviąją psichologiją ir jos komponentų taikymo galimybes socialiniame darbe rašyti pradėjo doc. dr. Valdas Rimkus, kuris teigė, jog pozityvumas socialiniame darbe yra ne panacėja, o galimai nusistovėjusią socialinio darbo praktiką galintis papildyti požiūris, padedantis atverti naujas perspektyvas, kurios pasiūlys alternatyvius sprendimus ir padės suteikti efektyvesnę pagalbą. Trumpa apžvalga pozityviosios psichologijos ištakų įvairovė pateikiama 1 paveiksle, remiantis I. Boniwell apibendrinimu (V. Rimkus, B. Kreiviniene, 2019).

1 pav. Pozityviosios psichologijos ištakos pagal I. Boniwell

Pozityvios psichologijos sąvokos ir komponentai. Pozityviojoje psichologijoje vartojama daugelis tradicinei psichologijai būdingų sąvokų, tačiau galima išskirti kelis esminius, šiai šakai svarbius terminus: gerovė, pasitenkinimas gyvenimu, laimė, klestėjimas, asmens stiprybės (V. Rimkus, B. Kreivinienė, 2019). Svarbiausius pristatysime trumpai, o asmens stiprybes akcentuojantis modelis bus pristatytas plačiau.

Gerovė (well-being) ir klestėjimas (flourishing). Anot V. Rimkaus ir B. Kreivinienės (2019) gerovė dažniausiai apima savęs ir savo statuso suvokimą individualiai ar grupėje bei savo socialinių, psichologinių, ekonominių, medicininių, dvasinių ar kitų aspektų įvertinimą. M. Seligman (2010) gerovės sampratą tapatina su klestėjimu ir išdalina į penkis elementus: *pozityvus jausmai* (positive emotions), įsitraukimas (engagement), pozityvus santykiai (positive relationships), prasmė (meaning), pasiekimas (accomplishment). Socialinio darbo terminų žodyne (M. Andrašiūnienė, 2007, cit. V. Rimkus, B. Kreivinienė, 2019) gerovė apibrėžiama, kaip dinamiška fizinė, emocinė ir dvasinė būseną, gebėjimas realizuoti savo potencialą, įveikti silpnybes, sumažinti įtampą, laisvai rinktis tvarkant savo gyvenimą, savo galios, asmeninės ir civilinės atsakomybės pajautimas. T. Rathas ir J. Harteris (2010, cit. K. Hefferon, I. Boniwell, 2011) remdamiesi „Gallup“ tyrimų agentūros duomenimis 2005 metais, kuriuose buvo apklausti suaugusieji iš daugiau nei 150 valstybių nustatė penkis pagrindinius elementus siekiant gerovės:

- *Karjeros gerovė (profesinė veikla, užimtumas);*
- *Socialinė gerovė (santykiai su aplinkiniais, meilės jausmas);*
- *Finansinė gerovė (finansinė situacija ir jos valdymas);*
- *Fizinė gerovė (sveikatos gerovė, energija);*
- *Bendruomeninė gerovė (dalyvavimas bendruomenės gyvenime).*

Toliau autoriai tęsia, kad gerovė skirstoma į dvi kategorijas: objektyvi (BVP, sveikata, darbingumas, menas, skurdas) ir subjektyvi (kaip žmogus vertina savo gyvenimą ir kasdienius patyrimus). Būtent subjektyvi gerovė (subjective well-being) tampa vis dažniau nagrinėjama kategorija, kaip labai svarbus komponentas pozityviai gyvenimo kokybei (P.A. Linley, S. Joseph, 2004). Profesorius N. Baylis (cit. P.A. Linley, S. Joseph, 2004) apibūdina gerovę, kaip pozityvią sveikatos būseną, kurioje žmonės gali klestėti, kuri apima holistinį požiūrį apie sąmonę, kūną, socialinę ir fizinę aplinką ir turi būti nagrinėjama ne tik psichologų, bet ir medicinos, sociologijos ir kitų atstovų, siekiant padėti individui ir bendruomenei.

Laimė. Anot profesoriaus M. Seligmeno pagrindinis pozityviosios psichologijos tikslas yra pasiekti laimę, kas savo ruožtu yra pozityvių patirčių ir neigiamų emocijų suma (M. Csikszentmihalyi, M. Seligman, 2000). Giliau pažvelgus laimė tampa hedonistinės ir eudaimoniškos patirties derinys. Hedonistinė laimė apibrėžiama malonumų ir pasitenkinimo potyriais (K. Hefferon, I. Boniwell, 2011), aukštu pozityvių emocijų ir žemu neigiamų emocijų lygmeniu, pasitenkinimu

gyvenimu (J. T. Moskowitz, E. O. Cheung, M. Freedman ir kiti., 2020). Eudaimonija, sąvoka pavartota Aristotelio, siekia didesnio tikslo nei malonumų tenkinimas ir orientuojasi ties žmogaus psichologine gerove, kuri apima prasmės ir tikslo kurimu gyvenime, žmogaus potencialo realizavimas (Keyes, Annas, 2009; Tiberius, Mason, 2009; cit. K. Hefferon, I. Boniwell, 2011).

Tekmė (flow). Ar kažkada teko atlikti užduotį, per kuria kelios valandos prabėgo net nepastebėjus? Toks jausmas, kai buvimas labai įsitraukusiu į veiklą, mokslininkų yra apibūdinamas kaip *tekmė (flow)*. Šį terminą pirmasis panaudojo Mihalyi Csikszentmihalyi, kai pradėjo tyrinėti menininkus, jų įsitraukimą į veiklą, kuri anot jo, galbūt svarbesnė nei rezultatas, ko pasekoje atsirado teorija žinoma, kaip *vidinė motyvacija*. Vėliau platesnio spektro tyrimai (menininkų, šokėjų, alpinistų) parodė, kad visiems būdingi tam tikri struktūriniai ypatumai, besiskiriantis nuo kasdienės veiklos (K. Hefferon, I. Boniwell, 2011). Anot, M. Csikszentmihalyi, tuo metu („tekmėje“) žmogaus dėmesys yra pilnai sutelktas į veiklą, kuri gali būti tiek dvasinė, tiek fizinė, bei kurią jis atlieka naudojant visą savo potencialą (M. Csikszentmihalyi, 2009, cit. K. Hefferon, I. Boniwell, 2011).

Anot mokslininkų tėkmės pojūtis neatsiranda savaime, jam būtini du metodai: 1) aplinkos keitimas skirtas palengvinti pasiekti tėkmę ir 2) pagalba kitiems atrasti tėkmę (M. Csikszentmihalyi, 2002 ir 2009, cit. K. Hefferon, I. Boniwell, 2011). Taip pat kad jis būtų patirtas, reikalingos tam tikros sąlygos. Jas pristatydami, remsimės V. Rimkaus ir B. Kreivinienės (2019) pateiktu aprašymu:

- *Struktūruota veikla*, turinti aiškius tikslus ir tiesioginį grįžtamąjį ryšį. Taisyklės ir aiškios ribos padeda nenukrypti į šoną, o grįžtamasis ryšys pavirtina, kad esam teisingame kelyje.
- *Iššūkių ir gebėjimų balansas*. Kad išliktume tėkmėje, nė viena iš pusių neturėtų nusverti. Jei iššūkiai didesni už gebėjimus, pradedame nervintis ir nerimauti, o jei gebėjimai viršija iššūkius, apima nuobodulys. Galiausiai, jei ir vieni, ir kiti yra žemo lygmens, grimztame į apatiją.
- *Visiška koncentracija* (veiksmo ir sąmoningumo susiliejimas). Visas dėmesys sutelkiamas į veiklą, prarandamas savęs pojūtis, susiliejiama su atliekamu darbu. Viskas, kas nesusiję su veikla, tuo metu neegzistuoja.
- *Kontrolės jausmas*. Susitelkimas į veiklą, savęs pojūčio praradimas, taip pat iššūkių ir gebėjimų dermės suvokimas suteikia vykdomos veiklos kontrolės jausmą.
- *Laiko transformacija*. Tai unikalus patyrimas, kai laikas tarsi pagreiteja ir valandos pralekia lyg minutės, arba atvirkščiai, jei veikla susijusi su akimirkos pajautimu ir išgyvenimu.
- *Veikla dėl veiklos (noras ją kartoti)*. Jokio atlygio, jokių išorinių skatinimų, tiesiog mums patinka tai daryti ir norime veiklą kartoti.
- *Asmenybė*. Kai kurie žmonės dėl savo asmenybės bruožų labiau linkę įsijausti ir atsiduoti atliekamai veiklai, yra smalsesni, kantresni, motyvuoti iš vidaus, todėl dažniau patiria tėkmės būsenas (J. Nakamura, M. Csikszentmihalyi, 2005, cit. K. Hefferon, I. Boniwell, 2011).

Anot autorių, užsiėmimai, kaip sportas, šokiai, menas, socializacija, muzikos klausymas, skaitymas gali paskatinti tėkmės pojūtį, kuris gali praturtinti žmogų, kaip asmenį, turinti be galo didelį pozityvų efektą bendrai asmens gerovei (K. Hefferon, I. Boniwell, 2011). Tačiau autoriai taip pat pažymi, kad tėkmės būseną gali tapti problema, jei ji patiriama lošiant, žaidžiant kompiuterinius žaidimus, ar panašioje, priklausomybės rizika pasižyminčioje veikloje (V. Rimkus, B. Kreiviniene, 2019).

E. Diener (2000) teigimu, didžioji dalis žmonių nori būti laimingais. Nuo šio amžiaus pradžios populiarėjanti pozityvioji psichologija skatina pozityvaus požiūrio plitimą, kitokio „problemų“ sprendimo metodų. Kaip teigia V. Rimkus ir B. Kreiviniene (2019), pozityvioji psichologija tampa bendru terminu, kuris vartojamas ne tik psichologijos, bet ir kitose mokslo srityse, ko pasekoje ji gali būti taip pat sėkmingai taikoma ir socialinio darbo erdvėje, tiek su klientais, tiek su pačiais darbuotojais.

Pozityvaus požiūrio socialinio darbo praktikoje aptarimas. Paskutiniaisiais dešimtmečiais globalios ekonomikos era ir neoliberalizmo dominavimas priverčia peržiūrėti socialinės lygybės pagrindus, todėl socialinis darbas yra pastoviai sukaustęs dėmesį į prisitaikymo galimybes (M. Reisch, 2013). Nepaisant savo konservatoriškumo pati profesija susideda iš galios, tikslo ir aistros komponentų (T.B. Goodley, 2016). Socialinio darbo laukas yra pripildytas ištikimais, save aukojančiais profesionalais, kurie siekia padėti tiems, kuriems labiausiai to reikia (E. M. Martin, K. Myers, K. Brickman, 2019). Socialiniai darbuotojai suteikia daugiau socialinių paslaugų žmonėms per visą gyvenimą nei bet kokia kita profesija darbe su žmogumi įskaitant psichiatriją, slaugą ir psichologiją (J. S. Brekke, 2012). Tai yra viena naudingiausių profesijų, kurioje socialiniai darbuotojai turintys didelį ryžtą ir tikėjimą, gali sukelti pokyčių klientų gyvenimuose (S. Collins, 2007). Nepaisant to, S. Freudo medicininio modelio (probleminio) iššaknijimas socialiniame darbe turi dar vis labai stiprų įspaudą praktikoje, kuris dideli dėmesį nuo padėjimo žmogui (klientui) skyrė labiau pacientų ar klientų gydymui (A. Gitterman, 2014). Problemų pabrėžimas, neigiamų dalykų išryškėjimas nėra tai, kas labiausiai motyvuoja keistis (V. Rimkus, B. Kreiviniene, 2019). Vaikams globoje ypač svarbu sulaukti daugiau pozityvumo, nes motyvacijos lygis dėl išgyventų sunkumų nėra didelis.

Pozityviosios psichologijos ankščiau aptarti komponentai gali padėti orientuotis darbe su klientu. Psichologija ir verslas jau pradėjo integruoti pozityvumo teikiamas galimybes profesionalams dirbantiems su žmonėmis, siekiant suprasti elgesio ir patirčių pakitimus žmoguje ar organizacijoje (D. K. Pooler, K. Wolfer, M. Freeman, 2014). Pozityvaus požiūrio paieška galėtų paskatinti mėgautis atliekamu darbu, kas paskatintų kūrybingumą, naujų darbo metodų taikymo galimybes, naujų įgūdžių, ryšių, žinių siekimo (ten pat.). Taip pat pozityvumo turėjimas gali padėti kurti socialinius ryšius, paskatinti lankstumą, buvimą atviru požiūriams ir mintims, bendradarbiavimą

socialinio darbo praktikoje, kurie sąlygoja atsparumą stresui ir padeda klestėti (S. Collins, 2007; S. Folkman, 2008). Pozityvaus požiūrio turėjimas gali puoselėti viltį, kas gali tapti labai svarbiu rodikliu šiais bejėgiškumo, nusivylimo jausmo laikais (M. Reisch, 2013).

Taigi, pozityvaus požiūrio priėmimas gali padėti kitaip pažvelgti į tas pačias situacijas, paieškoti alternatyvių sprendimų, įnešti pozityvių emocijų į socialinio darbo kasdienybę, kas drauge sudėjus lemia apie pusę pokyčio sėkmės (V. Rimkus, B. Kreiviniene, 2019). Pozityvių emocijų įterpimas į praktiką gali padėti ateities studijoms, skirtoms išlyginti disbalansą tarp teigiamų ir neigiamų emocijų tyrimų, kurie dėl dešimtmečius trunkančių tyrimų beveik išimtinai buvo skirti negatyvioms emocijoms (S. Folkman, 2008). Amerikos indėnų pasakojimas galėtų metaforiškai iliustruoti išsakomą poskyrio mintį, kuri tiktų vaiko globos institucijose dirbantiems specialistams: „Senelis anūkui papasakojo apie du kovoje gyvenančius vilkus kiekviename žmoguje. Pirmasis yra urzgiantis, piktas ir dvasiškai silpnas ir antrasis, kuris taikus, geras, linksmas ir mylintis. Kai anūkas paklausia senelio: Kuris vilkas laimi? Senelis jam atsakė: Tas, kurį maitini (B.L. Fredrikson, 2009; cit. D. K. Pooler, K. Wolfer, M. Freeman, 2014).

1.2.2 Socialinis palaikymas, kaip pagalbos galimybė globojamam vaikui

Žmogus negali išgyventi be kito žmogaus, jam reikalingas bendravimas, ryšys ir artumas su kitu, visiems seniai žinoma ir daugybę kartų tiek mokslininkų, tiek kasdienybės pavirtinta tiesa (V. Rimkus, B. Kreiviniene, 2019). Šio teiginio įdomesniajam pagrindimui galima būtų pasitelkti mūsų nervų sistemą, o tiksliau taip vadinamus „veidrodinius neuronus“. Anot mokslininkų O. R. Aragon, E. A. Sharer ir kiti. (2014) atliktame tyrime apie neuronų vaidmenį socialiniuose santykiuose teigia, jog žmonės nesąmoningai pamėgdžioja jiems patinkantį ar rūpinimą žmogų, su kuriais palaikomi socialiniai ryšiai. Stebint kito žmogaus kūno kalbą ar išraiškas galima spėti, kokias emocijas jis išgyvena ir tai anot mokslininkų sutarimu yra pagrindas empatiškumui. Šiuolaikinėje visuomenėje susiduriama su nuomone, jog žmogus vis dažniau patiria izoliacijos, vienišumo jausmus. Tai, savo ruožtu, skatina atkreipti dėmesį į visuomenės pažeidžiamiausius – vaikus, o ypač į tokius, kurie kaip buvo minima ankstesniuose skyriuose patyrė sunkius išgyvenimus ir netektį, todėl visokeriopą paramą teikiantys ryšiai su aplinkiniais, kurie padėtų palaikyti socialinį kontaktą tampa palanki sąlyga socialinio palaikymo atsiradimo galimybei (V. Rimkus, 2010) ir šio reiškinio, kaip pagalbos teikimo metodo ar pagalbos teikimo būdo galimybę, aptarimą globos procese.

Mokslinėje literatūroje socialinis palaikymas, kaip reiškinys, atsirado palyginti neseniai. Socialinio palaikymo sampratos atsiradimą paskatino šeimos tarpusavio santykių analizė, tad pirmieji socialinio palaikymo tyrimai buvo susiję su šeima: tarpusavio pagalba šeimoje, tėvų pagalba vaikams, išplėstinės šeimos palaikymas (V. Rimkus, B. Kreiviniene, 2019). Skirtingų disciplinų mokslininkai

socialinį palaikymą apibūdindavo skirtingais būdais, todėl apibrėžimo formavimas įvairių autorių darbuose skiriasi. Vieni autoriai T. E. Seeman, T. L. Gruenewald et al. (2013) tyrinėjo biologinę pusę ir prabrėžia, kad socialiniai ryšiai bei palaikymo dažnumas gerina fizinę savijautą, kraujo spaudimą, mažina streso hormono išsiskyrimą. B. C. Feeney, N. L. Collins (2014) teigia, jog artimi ir palaikantys ryšiai tiesiogiai siejasi su žmogaus gerove visose gyvenimo etapuose. Tačiau plačiaja prasme socialinio palaikymo reiškinio sampratos karkasas išsikristalizavo ir anot S. Cohen et al. 2000; B.H. Lemme 2003; R. L. Barker 2003 cit. (V. Rimkus, B. Kreiviniene, 2019) dažniausiai apibūdinamas kaip potencialiai naudinga veikla, kurią asmens atžvilgiu vykdo artimieji, socialinio tinklo nariai, bendruomenė, ir kuri turi teigiamą poveikį asmens sveikatai, emocinei gerovei ir elgesiui.

Nagrinėjant socialinio palaikymo struktūros aspektus remiantis Burleson, Macgeorge, (2002); Goldsmith, (2004); Sarason, Sarason, Pierce, (1994) straipsnių įžvalgomis cit. A. L. Vangelisti (2009) mokslinėje literatūroje susiformavo trys pagrindinės perspektyvos: sociologinė, psichologinė, bendravimo. Autorės teigimu sociologinė perspektyva skiria dėmesį individo integracijai į socialinę grupę laipsniui, socialinio tinklo dydžiui, stiprumui. Psichologinė perspektyva orientuojasi į subjektyvų gavėjo vertinimą apie socialinėje aplinkoje prieinamą palaikymą (*perceived suport*) ar apie gaunama palaikymą (*received support*) bei pasitenkinimą juo. Ir trečiasis būtų bendravimo aspektas, kuris orientuojasi į palaikančias transakcijas tarp socialinio palaikymo teikėjų ir gavėjų, kur kiekvienas gali įgyti skirtingus vaidmenis. Palaikančios transakcijos skiriasi savo turiniu, taip pat nuomonės dėl jų klasifikavimo, tačiau literatūroje dažniausiai vartojamos yra *emocinio* ir *materialaus* palaikymo dėmenys (V. Rimkus, B. Kreiviniene, 2019).

Emocinis palaikymas – plačiausia ir visa apimanti socialinio palaikymo forma. Remiantis autorių pastebėjimais dėl psichosocialinių pasekmių netekus tėvų globos pirmame skyriuje, kai vaikai patiria išsiskyrimo jausmą su namiškiais, draugais, aplinka (K. Samašonok, R. Žukauskienė, V. Gudonis, 2006; L. Joneliūnė, 2010), svarbu palaikyti vaiką emociškai – tai savo žodžiais ir veiksmais pademonstruoti kitam, kad jis yra svarbus ir mylimas, paguosti bėdoje, išklaudyti, pagirti ar paskatinti, padrąsinti, pakelti jo savigarbą ir pasitikėjimą savimi. Literatūroje dar galima aptikti įvertinančio palaikymo (*appraisal support*), pagarbos (*esteem support*) ar palaikymo bendradarbiaujant (*companionship support*) sąvokas. Savo turiniu šios palaikymo rūšys neperžengia emocinio palaikymo ribų, todėl yra vertinamos kaip sudėtinės jo dalys.

Materialus palaikymas – tai konkreti, tam tikrą fizinę išraišką turinti pagalba ar paslauga kitam asmeniui. Nuo paprasčiausių dalykų, kaip patarimas, pavėžėjimas į darbą iki daikto ar pinigų paskolinimo. Kaip ir emocinio palaikymo atveju, materialaus palaikymo rūšių klasifikacija taip pat skiriasi. Informacinis palaikymas (*informational support*) kai kuriuose darbuose vertinamas kaip atskira palaikymo rūšis, tačiau, anot autorių, jis yra to paties veiksmo išraiška, todėl gali būti priskiriamas kaip materialaus palaikymo komponentas.

Toliau nagrinėjant socialinio palaikymo struktūrą yra svarbu aptarti pagalbos teikimo niuansus. Anot B. C. Feeney, N. L. Collins (2014), didžioji dalis mokslininkų tyrinėjančių socialinį palaikymą priėjo vieningos nuomonės, jog jis atsiranda kaip atsakas susidūrus su stresu ar negatyvia gyvenimo situacija pasitelkus emocinį ar materialųjį metodą. Tačiau mokslininkės A. L. Vangelisti (2009), kuri reziumavo daugelio autorių išvalgas apie socialinį palaikymą nuomone, vis dėl to, nepaisant vyraujančios nuomonės apie palaikymo teigiamų savybių pripažinimą pats procesas nėra toks paprastas tarp teikėjo ir gavėjo, nes žmonės kartais tiesiog nenori gauti pagalbos. Autorė teigia, jog socialinio palaikymo gavėjas, gali jausti nerimą sulaukdamas pagalbos, dėl ko tai kels jam abejonių dėl galutinio rezultato. Taip pat gavėjas gali jausti nepatogumą, jeigu jam nepavyks atitikti teikėjo lūkesčių ar pats socialinio palaikymo procesas jam atrodys gėdingas, stigmatizuojantis. Taipogi gavėjai neretai atsisako pagalbos dėl viešumo konteksto, silpnumo parodymo ar pagalbos eigoje pernelyg didelės kontrolės siekiant teigiamų rezultatų. E. P. Melkman (2017) teigia, jog netinkamas socialinis palaikymas gali sukelti riziką pagalbos ieškančiam, ypač tiems, kurie anksčiau patyrė daug negandų. Pagalbos nenorėjimas, yra tiek gavėjo tiek teikėjo problema, todėl svarbu stengtis užmegzti artimesnį ryšį, nes vaikai, pasak, autorių yra patyrę daugialypius žalojančius tarpusavio santykius, kurie atsinešti iš namų aplinkos, kur atstūmimas ar agresija vaikus skatina nepasitikėti suaugusiais (O. Cahill ir kiti., 2016). Turint omeny, kad vaikai stokoja perceptsinių, interakcinių bei komunikacinių įgūdžių, anot R. Paigozinos (2009) tampa ypatingai svarbu atrasti subtilų pagalbos teikimo metodą (į asmenį orientuotas priėjimas, paskatinimas, padaršinimas) ar įtikinti jog būtent ši konkreti pagalba yra reikalinga gavėjui ir ją suteikti gali tik tas vienintelis teikėjas.

Pastarosios situacijos visai kita pusė yra kai gavėjas nori sulaukti pagalbos ar jaučia jos trūkumą. Pozityvių santykių fone socialinis palaikymas yra labiau priimamas gavėjo, nepaisant vis dar juntamo nerimo transakcijoje. Respondentai anot A. L. Vangelisti (2009) kartais pažymi, kad net aštresnis ar galbūt įžeidžiantis komentaras pagalbos gavėjo atžvilgiui gali būti interpretuojamas, kaip rūpestis ar taip vadinamos „kietos meilės“ išraiška. Todėl artimo ryšio turėjimas suteikia galimybę sėkmingesniai socialinio palaikymo metodo, emocinio ar materialaus taikymui.

Anot V. Rimkaus, B. Kreivinienės (2019) išvalgų apie socialinį palaikymą, asmens gaunamas (suvokiamas) palaikymas yra ne toks paprastas ir apima kompleksiškus procesus nuo ryšio pobūdžio iki socialinio tinklo, jo narių asmenybės savybių. Socialinio tinklo sąvoka bandė plačiau aptarti daugelis mokslininkų (Barker, 2003; Marshall, 1998; M. Andrašūnienė, 2007), kurie sutarė, jog socialinis tinklas yra žmogų supančių tarpasmeninių ryšių sistema, kurią įprastai sudaro emociškai artimi žmonės, siejami panašaus statuso, geografinio ar kultūrinio bendrumo, ir kurioje vieno nario elgesio pakitimai turi įtakos kitų narių elgesiui. Toliau L. Gvaldaitė (2004) tyrinėjo socialinio tinklo struktūrą ir svarbą, kaip socialinės paramos metodą išskyrė dvi kategorijas:

- *pirminis tinklas*, arba neformalus, į kurį įeina šeima, giminės, draugai, kaimynai, kai kuriais atvejais ir bendradarbiai. Šis tinklas nėra sukuriamas ar „pagaminamas“, atsiranda laikui bėgant, yra atpažįstamas, keičiasi. Čia žmonės jungia jausmai. Remiantis autorės L. Joneliūnės (2010) tyrimu, kai globos įstaiga vaikui kartais parenkama neatsižvelgus į vaiko poreikius ir būna toliau nuo gyvenamosios vietos, todėl ypač svarbu vaikui padėti palaikant kontaktą su artimiausiais žmonėmis, taip siekiant sumažinti padarytą žalą psichosocialinei gerovei. Žmonių ryšiai niekada nenutrūksta (gali nutrūkti susitarimas, pavyzdžiui, skyrybų atveju, santykis gali tapti neigiamas ar abejingas, bet jo substancija niekada neišnyksta);

- *antrinis tinklas*, arba formalus, kuriame ryšiai yra organizuojami (pvz., įkuriama organizacija). Čia žmonės jungia ne jausmai, o bendras tikslas. Kai tikslo nebėra, ryšiai nutrūksta. Į šį tinklą įeina rinkos (darbovietė, įmonės, įstaigos) ir socialinės institucijos (mokyklos, vaikų darželiai, socialinės tarnybos, paslaugos ir t.t.). Gyvenimas be tėvų, šeimos bei kardinaliai pasikeitusi aplinka, remiantis autoriais, gali sukelti vaikams asocialaus elgesio proveržius, kamuoja sielvartas, pyktis, baimė kaltės jausmas, todėl naujos socialinės aplinkos, kaip pvz. užsiėmimų būreliai, sporto klubai gali paskatinti vaikus užmegzti naujus santykius su bendraamžiais, taip sumažinant išsiskyrimo pasekmes. Šiam tinklui priklauso ir trečiojo sektoriaus nevyriausybinės organizacijos, kurios savo veikloje dažnai remiasi solidarumo ir savanorystės principais.

Pirminio ir antrinio tinklo išskyrimas tampa svarbus aiškinant socialinio palaikymo reikšmę socialinio darbo praktikoje. Kaip teigia V. Rimkus, B. Kreiviniene (2019), Lietuvos socialiniame darbe vyrauja modelis, kuriame pagrindinis pagalbos teikėjas yra specialistas arba jų komanda, todėl socialinio darbo procese socialinio palaikymo gavėjas tampa formalių santykių dalimi, tinklo intervencija arba atvejo vadyba. Tinklo intervencijos atveju klientas ir jo artimiausias socialinis tinklas yra laikomi ta aplinka, kurią socialinis darbuotojas turėtų paveikti ir koreguoti, kad pasiektų norimų rezultatų. O atvejo vadyba – tai įvairių pagalbos išteklių organizavimas ir valdymas, siekiant užtikrinti kliento poreikius. Kaip teigia autoriai, abiem atvejais giminaičiai, neformalaus socialinio tinklo nariai gali būti įtraukiami į procesą, vis dėlto pagrindiniai pagalbos proceso veikėjai yra socialiniai darbuotojai bei kiti specialistai, kurie lemia pagalbos kryptį, pobūdį ir trukmę. Kasdien socialiniai darbuotojai susiduria su sunkumus patiriančiais vaikais, todėl labai svarbu kiekvieną atvejį vertinti individualiai, kurti efektyvų dialogą, vengiant mechaniško, vienpusio ir šabloniško vertinimo, todėl R. Pearson (1990) pasiūlė susiformuoti aiškia poziciją ir įvertinti, kiek socialinis palaikymas susijęs su patiriamais sunkumais. Geriau pažinti situaciją yra reikalinga:

- kliento sunkumų nustatymas (įvertinimas, kiek socialinis palaikymas susijęs su sunkumais);
- palaikymas yra/nėra svarbus sunkumų formavimosi ar sprendimo veiksnys;
- socialinio palaikymo situacijos ir socialinio tinklo įvertinimas;

- su klientu susijusios palaikymo stokos priežastys (į klientą orientuota intervencija) ar išorinės palaikymo stokos priežastys (į tinklą orientuota intervencija).

Nustačius socialinio palaikymo poreikį pravartu išsiaiškinti, kokios priežastys lemia jo trūkumą. Mokslinėje literatūroje dažniausiai formuluojamos yra *vidinės* ir *išorinės* priežastys, kurios trukdo asmeniui sulaukti tinkamos pagalbos. *Vidinės* priežastys dažniausiai kyla dėl asmens savybių ar elgesio bruožų ir yra grupuojamos pagal pasireiškimo dažnumą (žiūrėti 1 lentelę):

- žema savivertė;
- įtarumas ir kitų baimė;
- verbalinių ir neverbalinių bendravimo įgūdžių stoka;
- uždarumas ar tiesiog buvimas kitokiu;
- manipuliatyvus ir erzinantis elgesys;
- higienos įgūdžių stoka ar išvaizdos trūkumai (R. Pearson, 1990; Mattson, Gib Hall, 2011; cit. V. Rimkus, B. Kreiviniene, 2019).

Požymiai	Autoriai, pastebėję šiuos bruožus tėvų globos netekusių vaikų gyvenime
žema savivertė;	Anot K. Samašonok, R. Žukauskienės ir V. Gudonio (2006) globotiniai pasižymi socialiniu abejingumu, pasyvumu, nepasitikėjimu savimi ir kitais (psl.47); G. Schofield, M. Beek (2009) teigia, jog vaikai globoje kenčia nuo žemo pasitikėjimo lygio (psl. 255)
įtarumas ir kitų baimė;	Anot K. Samašonok, R. Žukauskienės ir V. Gudonio (2006) globotiniai, išgyvenę atskyrimą nuo tėvų, nereikalingumo jausmą, dažniau jaučiasi nepatogiai bendraudami su kitais žmonėmis (psl.49); D. Alifanovienė ir kiti. (2015) teigia, jog vaikai patekę į globos situaciją, neretai išgyvena neigiamus jausmus, nepasitikėjimą savimi ir artimaisiais (psl.236)
verbalinių ir neverbalinių bendravimo įgūdžių stoka;	R. Raudeliūnaitės, R. Paigozinos (2009) tyrimo rezultatai teigė apie globos namų vaikų prastus percepcinius ir komunikacinius įgūdžius (psl. 145)
uždarumas ar tiesiog buvimas kitokiu;	Anot K. Samašonok, R. Žukauskienės ir V. Gudonio (2006) socialinio palaikymo trūkumas gali sukelti gynybinį pesimizmą, todėl globotiniai dažnai yra nusiteikę patirti nesėkmę. Baimė palaikyti asmeninius santykius, nusiteikimas nesėkmei dar labiau apriboja globotinių bendravimą su aplinkiniais, skatina uždarumą ir socialinę izoliaciją (psl.49)
manipuliatyvus ir erzinantis elgesys;	G. Bronsard, Ch. Lancon ir kiti. (2013) tyrime apie globos namų vaikų elgesį pastebėjo jų konfliktiškų santykių su tėvais praeityje projektavimą dabartiniams santykiams su skirtingais suaugusiais aplink juos (psl. 64); G. Schofield, M. Beek (2009) teigia, jog vaikai globoje pasižymi didesniu siekiu

	kontroliuoti dalykus, kas kartais turi destruktivių pasekmių. Tai vyksta dėl vaikų bejėgiškumo jausmo ar nesugebėjimo sukurti saugius santykius (psl. 263)
higienos įgūdžių stoka ar išvaizdos trūkumai	-----

1 lentelė. Priežastys trukdančios sulaukti socialinio palaikymo (R. Pearson, 1990; Mattson, Gib Hall, 2011; cit. V. Rimkus, B. Kreivinienė, 2019)

Atsižvelgus į pateiktą informaciją lentelėje yra matoma daug panašumo į vaiko psichosocialinės gerovės pasekmes netekus tėvų globos ar netinkamo auklėjimo šeimoje. Lentelė taip pat parodo, jog deja vaikai globoje pasižymi visais šiais požymiais galinčiais lemti palaikymo stoką išskyrus paskutinįjį, kas nėra labai aktualu, nes globos namuose vaikai dažniausiai laikosi minimalių higienos įgūdžių. Bet kokiu atveju, kai 5 iš 6 kriterijų atitinka, vaikų socialinio palaikymo lygis yra žemesnis nei gali būti, kas apsunkina vaiko socializaciją bei psichosocialinę gerovę.

A. Assouline ir S. Attar-Schwartz (2020) atliktame tyrime apie socialinio palaikymo sunkumus globoje teigė, jog vaikai dėl žemos savivertės, nepasitikėjimo savimi nesugeba užmegzti patikimus santykius su aplinkiniais. Taip pat atgraso žinojimas, jog globos įstaigos personalas gali bet kada pasikeisti. M. T. Singstad, L. Wallander ir kitų kolegų (2020) atliktame tyrime apie gaunamą socialinį palaikymą pastebėjo, jog vaikai globoje turi sunkumų dėl pasireiškiančio elgesio ir emocinių sunkumų, todėl galima teigti, jog socialinio tinklo kokybė bei kiekybė gali tiek sustiprinti netinkamą elgesį arba padėti su juo susidoroti. Kaip ir buvo minima anksčiau, aptariant socialinio palaikymo struktūrą, socialinis darbuotojas dirbantis tiesiogiai su vaiku, galbūt net pačiose globos namuose, ar globos namų personalas įgauna labai svarbų vaidmenį vaiko pagalbos gavimo procese, nes anot A. Assouline ir S. Attar- Schwartz (2020) darbuotojai tampa prisirišimo objektais vaiko globos situacijoje, kurie daro įtaką vaiko vystymuisi. Socialinio palaikymo universalumas, tinkamai panaudojus, gali tapti geru įrankiu siekiant padėti netektį išgyvenantiems vaikams. Mums yra jau žinoma, kad vaikai patekę į globos namus stokoja konstruktyvių socialinių įgūdžių, prieraišumo sutrikimai vaikystėje sąlygoja emocinių problemų atsiradimą, kontakto užmezgimo dilema, bendradarbiavimo stoka, tačiau pozityvių santykių fone, nepaisant neretai pagalbos nenorėjimo ar vaiko prieštaravimų, galima daryti įtaką keičiant vaiko elgesį. Šiuo atveju atsižvelgus į konkrečius poreikius, pagalbai suteikti gali būti pasiteikti keli metodai (V. Rimkus, B. Kreivinienė, 2019):

- *individuali pagalba*, siekianti pozityvių žmogaus asmenybės ar įsitikinimų pokyčių yra daugelio šeimos terapijos, konsultavimo ar psichoterapijos metodų esmė. Šie metodai galėtų ir turėtų būti taikomi ugdant socialinio palaikymo įgūdžius. Tačiau individualią pagalbą gali teikti ir socialinis darbuotojas ar kitas asmuo. Nors tokia pagalba turi bendrų ypatumų su profesionaliu socialinio darbuotojo ir kliento bendravimu, tačiau iš esmės yra kitokia, nes: a) tai nėra darbuotojo ir

kliento ryšys, b) gavėjo tinklas pasipildo nauju dalyviu, c) palaikymo teikėjas dažniausiai turi panašios patirties (mažai tikėtina šituo atveju), d) bendravimas yra tęstinis, neapsiribojantis vienu ar dviem susitikimais, ir vyksta natūralioje gavėjo socialinėje aplinkoje. Taip pat individualią pagalbą nebūtinai gali teikti socialinis darbuotojas ar kitos srities specialistas – tai gali būti specialistų paskatintas ir/ar pakonsultuotas natūralaus gavėjo tinklo dalyvis. Assouline ir Attar- Schwartz (2020) pastebėjo, jog neretai paaugliams globos įstaigoje bendraamžiai tampa svarbiausi socialinio palaikymo teikėjais į kurios vaikas linkęs kreiptis pirmiausiai. Tai tampa ypač aktualu vaikams, kurie patyrė nepastovių santykių šeimoje pasekmes ir išaugusį nepasitikėjimą suaugusiais, kas galėtų padidinti pagalbos efektyvumą.

- *Socialinio palaikymo grupės subūrimas.* V. Helgeson ir B. Gottlieb (2000) teigia, jog šių grupių veikla skiriasi nuo grupinės terapijos, nes jos vadovas neatlieka jokieo psichologinio ar diagnostinio vertinimo, o grupės dalyviai suburti ne konkrečios diagnozės atveju, bet dalyvių patirtimi. Kadangi visi palaikymo grupės nariai yra patyrę panašias problemas, jie pajėgia suprasti vieni kitų situaciją geriau nei natūralaus socialinio tinklo dalyviai. Tuo labiau, kad natūralaus socialinio tinklo dalyviai patys gali būti asmens patiriamų problemų priežastis. Grupės dalyviai siekdami bendrauti vieni su kitais gali skatinti savos kompetencijos ir savivertės augimą. Palaikymo grupė leidžia vaikui, išgyvenančiam stresą, netikrumą ir baimę, netekusiam tėvų globos, palyginti savo situaciją su kitomis, o tai padeda geriau suvokti save socialinėje aplinkoje ir nesijausti galbūt prastesniu už kitus. Galiausiai palaikymo grupių veikla susieja vaiką ir į jo socialinį tinklą orientuotus pagalbos būdus, nes siekia ugdyti tiek paties asmens, tiek jį supančio tinklo palaikymo gebėjimus.

Toliau pravartu panagrinti *išorines* socialinio palaikymo trūkumą nulemiančias priežastis, kurios formuojasi asmens aplinkoje, jo socialiniame tinkle ir nebūtinai yra tiesiogiai susijusios su paties palaikymo gavėjo asmenybe. Tėvų globos netektis sąlygoja, anot autorių, mažiausiai gyvenamosios vietos pakeitimą, kas potencialiai gali apsunkinti galimybes gauti socialinį palaikymą. Aptariant dar kelias apsunkinančias priežastis, verta pasinaudoti R. Pearson (1990) išskirtomis kategorijomis:

- Fizinis atitolimas, pokyčiai palaikymo gavėjo gyvenime (gyvenamosios vietos pakeitimas, skyrybos, darbo vietos pakeitimas, artimo žmogaus mirtis);
- Riboti tinklo ištekliai (mažas tinklo narių skaičius, psichologinis palaikymo teikėjų nuovargis);
- Socialinio tinklo narių netinkamas elgesys ar požiūris (barniai, socialinių įgūdžių trūkumas, nesutarimai).

Kaip matome iš pateiktų kategorijų, vaikui netekus tėvų globos situacijoje, tikrai būtų galima priskirti kelias priežastis, kaip gyvenamosios vietos pakitimas, buvusio socialinio tinklo menkumas, ar socialinių įgūdžių trūkumas. Priklausomai nuo situacijos, socialinis darbuotojas esant būtinybei

gali keisti asmens socialinį tinklą įtraukiant naujus narius, jei jis siauras (padėti susirasti kokių nors po pamokinių veiklų, sporto būrelių ir t.t.) ar konfliktiškas, formuojantis netinkamą asmens elgesį. M. T. Singstad, L. Wallander ir kitų kolegų (2020) tyrime pastebėjo, jog socialinis palaikymas vaikui globoje yra mažesnis nei palygus vaikų biologinėje šeimoje, tačiau jis yra tiek pat reikšmingas tiek vienoje tiek kitoje situacijoje. Vaiko globoje socialinio tinklo plėtra institucijoje ar už jos ribų skatina vaiko psichologinę sveikatą, mažina stresą bei gerina gerovę. Taip pat tinklo korekcija galima neįtraukiant naujų dalyvių jei tikslų pasiekimas priklauso nuo vieno ar kelių tinklo dalyvių elgesio, esant poreikiui sustiprinti egzistuojantį tinklą, įsikišimas gali sukelti stiprų stigmatizuojamą poveikį ir galų gale per dideli kultūriniai skirtumai tarp gavėjų ir teikėjų.

Apibendrinant literatūros analizę apie socialinį palaikymą, galima teigti, jog jis yra pagrindinis konstruktas kalbant apie žmonių tarpusavio ryšius, gerinantis asmenų gerovę, pozityvias emocijas, apsaugo nuo depresijos, mažina streso pasireiškimo dažnumą, netgi biologinę sveikatą. Turint omenyje, jog socialinis palaikymas yra kompleksiškas pagalbos teikimo metodas, socialinis darbuotojas, esantis arčiausiai vaiko, netekusio tėvų globos, gali savo indėliu įnešti teigiamų korekcijų vaiko psichosocialinei gerovei. Pozityvaus santykio su socialiniu darbuotoju ar globos įstaigos personalu turėjimas didina vaiko gerovę bei remiantis prieraišumo teorija, sėkmingus santykius vaikas yra linkęs perkelti į kitus santykius. Socialiniam darbuotojui atsiranda pakankamai didelė darbo metodų pasitelkimo laisvė, nuo individualios iki socialinio palaikymo grupės subūrimo keičiant vaiko elgesį iki intervencijų į socialinį tinklą, kaip pagalbos galimybę. Pabaigai, žinant jog socialinis palaikymas dažniausiai atlieka buferinę funkciją susidūrus su stresu, keli mokslininkai kelia klausimą, kad socialinis palaikymas gali atlikti taip pat ir prevencinę ar profilaktinę funkciją. Kiekvieną neigiamą situaciją įveikus pasitelkus socialinį palaikymą yra nesąmoningai papildomas emocinis ir psichologinis resursų „rezervuaras“ (atsparumas), kuris ne tik skatina socialinę integraciją, bet gali ateityje padėti lengviau susidoroti su naujomis nepalankiomis situacijomis (A. L. Vangelisti, 2009).

1.2.3 Globojamų vaikų stiprybių paieška socialinio darbo procese

Skyriaus pradžioje buvo trumpai pristatyti pozityviosios psichologijos svarbiausi komponentai, tačiau asmens stiprybių paieškos modelį yra verta aptarti plačiau. Pozityvios psichologijos, pozityvaus mokymosi populiarumas, taip pat atsirandantis globalus suvokimas ir domėjimasis apie optimalų žmogaus funkcionavimą skatina domėjimąsi alternatyviais darbo su žmogumi metodais (R. Galloway, B. Reynolds ir kiti., 2020). Taip pat neoliberalizmo įtaka daro spaudimą socialiniui darbui vis dažniau įvertinti teikiamų socialinių paslaugų ir intervencijų efektyvumą, todėl paskutiniu metu praktikoje asmens stiprybių intervencijos modelis tampa vis

labiau dominuojančiu darbe su individualais, šeima, ir jų funkcionavimu visuomenėje (T.J. Early, 2001; E.K. Laursen, 2000; E. M. Douglas, S.C. McCarthy ir kiti, 2014; K. L. Sabalauskas, C. L. Ortolani ir kiti, 2014, V. Pulla, 2017). Stiprybių ieškojimas yra atsvara socialinio darbo modeliams, kurie istoriškai tyrė ir praktikavo problemų ieškojimą, trūkumus, deficitus su vaikais ir šeimomis (E.K. Laursen, 2000). Tai yra praktika, kuri skatina kokybiškus santykius, bei holistinį požiūrį į darbą su vaiku (J. MacArthur, E. Rawana, K. Brownle 2011), nes vaiko atskyrimas nuo tėvų, anot autorių S. Burvytės, E. Kocai (2017) dažniausiai vaikui sukelia trigubą traumą: neigiama patirtis šeimoje, atskyrimo faktas, apgyvendinimas naujoje aplinkoje.

Stiprybes akcentuojantis modelis pirmą kartą paminėtas buvo Jungtinėse Amerikos Valstijose po 1980 m. kaip atsakas į deficitus orientuotam psichoterapiniam medicininiui modeliui, kuris dominavo socialiniame darbe (W. Guo, M. Tsui, 2010; cit. V. Pulla, 2017). Toliau plačiau aptartas bei išpopuliarintas buvo Kanzaso universiteto (JAV) profesoriaus Denniso Saleebey, kuris išleido penkis leidinius apie „*Stiprybių perspektyvą socialinio darbo praktikoje*“ 1992 m., 1997 m., 2002 m., 2005 m., bei 2009 metais. K.L. Sabalauskas, C.L Ortolani ir kit. (2014) manymu, stiprybes akcentuojantis modelis nėra teorija, o labiau mąstymo būdas, kuris praktikoje veda prie kliento stiprybių atradimo, jų puoselėjimo, dialogo svarbą tarp socialinio darbuotojo bei kliento, taip pat bendradarbiavimo svarbą esančioje bendruomenėje. Stiprybių paieškos praktika siekia kovoti su medicininiu modeliu naudojant šiuos fundamentalius įsitikinimus:

- 1) Visi individai turi reikiamu resursų reikalingų pokyčiams ir klestėjimui;
- 2) Puoselėjant stiprybes paskatins kitimą ir įgalinimą;
- 3) Klientai yra labiau motyvuoti keistis jaučiant paramą iš darbuotojo, kuris didesnę dėmesį skiria stiprybėms;
- 4) Dėmesys stiprybėms padeda darbuotojams neviktimizeuoti kliento bei sutelkti dėmesį labiau į savybes, kurios padėjo klientui įveikti sunkias situacijas;
- 5) Klientai žino kas jiems labiausiai tinka ir reikalinga savo pačių gyvenime (D. Saleebey, 1992; A. Weick, 1989; cit. E. M. Douglas ir kiti, 2014).

M. Seligman (2000) teigia, jog vaikų auginimas nėra tik taisydas to, kas blogai su jais. Svarbu yra atrasti ir puoselėti jų gerąsias savybes, kuriose jie yra efektyviausi, taip pat padėti su veiklomis, kuriose jie gali efektyviausiai panaudoti savo stiprybes, nes vaikui netekus tėvų globos (ypač santykio su mama), anot R. Žukauskienės (2012) yra stipriai padidėjęs nesaugumo jausmas. Stiprybės – emocinė ir dvasinė savybė, padedanti išgyventi sudėtingas ir stresines situacijas; teigiamas, naudingas ir pageidautinas asmens bruožas; asmuo ar objektas, tampantis emocinio ar dvasinio palaikymo ištekliumi. Stiprybė yra vertinga pati savaime, ji skatinama bendrame kultūros kontekste, laikome teigiamu elgesio pavyzdžiu ir yra universali (M. Seligman, 2002; Oxford Living Dictionaries, 2017; cit. V. Rimkus, B. Kreiviniene, 2019). Platesnis asmens stiprybių sąrašas

remiantis autorių D. Saleebay ir M. Seligman įžvalgomis pateikiamas susipažinimui (žiūrėti 2 lentelę):

Asmens stiprybės			
Asmens bruožai ir savybės			Aplinkos ištekliai
<p style="text-align: center;"><i>Išmintis ir žinojimas</i></p> <p>1) smalsumas, domėjimasis; 2) pažinimo džiaugsmas; 3) kritinis mąstymas, platus požiūris; 4) išradingumas, savitumas, sumanumas; 5) socialinis, asmeninis ir emocinis intelektas 6) konteksto, visumos suvokimas</p>	<p style="text-align: center;"><i>Dvasios tvirtumas</i></p> <p>1) narsumas, drąsa; 2) ištvermingumas, darbštumas, stropumas; 3) sąžiningumas, principingumas, nuoširdumas</p>	<p style="text-align: center;"><i>Teisingumas</i></p> <p>1) pareigingumas, lojalumas, pilietiškumas; 2) dorumas, nešališkumas; 3) lyderystė, gebėjimas vesti kitus</p>	<p>1) gyvenimiška patirtis; 2) kultūrinės ar asmeninės istorijos ir tradicijos; 3) fiziniai, tarpasmeniniai ir instituciniai bendruomenės ištekliai; 4) socialinė atsakomybė, bendruomenės globėjiškumas, gebėjimas rūpintis kitais; 5) bendri interesai, laisvalaikis, pomėgiai, santykiai su aplinkiniais</p>
<p style="text-align: center;"><i>Dvasingumas</i></p> <p>1) grožio, meistriškumo supratimas; 2) dėkingumas; 3) viltis, optimizmas, orientacija į ateitį; 4) dvasingumas, tikėjimas, religingumas; 5) gailestingumas, atlaidumas; 6) žaismingumas, humoras; 7) entuziazmas, gyvybingumas</p>	<p style="text-align: center;"><i>Gebėjimas mylėti, žmoniškumas</i></p> <p>1) dosnumas, gerumas; 2) gebėjimas mylėti ir būti mylimam</p>	<p style="text-align: center;"><i>Saikingumas</i></p> <p>1) savikontrolė; 2) apdairumas, diskretiškumas, atsargumas; 3) kuklumas, nuolankumas</p>	

2 lentelė. Asmens stiprybių sąrašas (pagal M. Seligman, 2002, D. Saleebey, 2013; cit. V. Rimkus, B. Kreiviniene, 2019)

Atsižvelgus į aukščiau pateiktą asmens bruožų ir savybių lentelę, socialiniui darbuotojui dirbant su vaiku, netekus tėvų globos, atsiranda galimybė lengviau aptikti vaiko asmens stiprybes (pvz. ištvermingumas, darbštumas), kurios gali būti panaudotos sporto būrelyje, kur tokios savybės yra vertinamos, taip vaikui gali išaugti pasitikėjimo savimi jausmas, naujų savybių atradimo galimybė, bei galų gale integravimasis į naują socialinę aplinką. Verta pridurti, jog tyrinėjant asmens charakterio stiprybės buvo rasta tiesioginių sąsajų su laime, pasitenkinimu gyvenimu (C. Peterson,

W. Ruch, U. Beermann, N. Park, M. Seligman, 2007). Autoriai išskyrė, jog pozityvūs bruožai, kaip meilė, viltis, dėkingumas, domėjimasis, ištvermingumas dažnai siejasi su gerove. Taip pat šios stiprybės turi savybes teigiamiems ilgalaikiams rezultatams. Kitame tyrime apie asmens charakterio stiprybes su jaunimu N. Park ir C. Peterson (2006) aptiko sąsają su pasitenkinimu gyvenimu tarp jaunimo su išreikštomis vilties, meilės, dėkingumo ir darbštumo charakterio stiprybėmis. Autoriai taip pat teigia, jog stiprybės susijusios su “širdimi“ yra labiau sietinos su laime, nei stiprybės susijusios su “protu“ ir, kad asmens stiprybių raiška tarp jaunimo ir suaugusiųjų skiriasi pasireiškimo intensyvumu. Tai pat pagrindinių asmens charakterio savybių (domėjimasis, viltis, dėkingumas, ištvermingumas) M. Seligmano pavadintos, kaip “pagrindinės stiprybės“, išreiškimas suteikia pozityvesni poveikį nei stiprybių (grožio, meistriškumo supratimas, išradingumas, gerumas, visumos supratimo) puoselėjimas (R.T. Proyer, W. Ruch, C. Buschor, 2012).

Anot E.K. Larsen (2000) kiekvienas vaikas ir šeima turi resursų, galimybių bei stiprybių, todėl socialinio darbo praktikų darbas yra atpažinti juos, nepaisant, kad ir kokie maži jie yra. Kiti autoriai J. MacArthur, E. P. Rawana, K. Brownlee (2011) teigia, jog stiprybių paieška skatina socialinį darbuotoją suprasti, kad nepaisant nesėkmių ar ligos, individai išgyveno ir tam tikrai atvejais klestėjo. Toliau teigiama, jog socialiniams darbuotojams būtina sužinoti, ką klientas padarė ir kaip pasielgė, ko išmokė ši situacija, kokius vidinius ir išorinius resursus klientas panaudojo, ar su kokias sunkumais susidūrė vienoje ar kitoje situacijoje. V. Pulla (2017) mano, jog socialiniams darbuotojams reikalingas požiūrio keitimas, norint sėkmingai naudoti stiprybių modelį. Taip pat vaiko įvertinimas, atvejo planavimas identifikuojant ir tyrinėjant vaiko stiprybes. Jei nesigilinama į silpnybes, keičiasi socialinių darbuotojų požiūris į vaiką, nes vaikai, netekę tėvų globos, dažniausiai susiduria su sunkumais užmegzti naujus santykius. Dialogas, kuri naudojamas tampa labiau pozityvesnis ir atviresnis, kas veda prie pokyčių (E. K. Larsen, 2000).

T. Tate (2010) teigia, jog didžioji dalis asmens savybių yra ganėtinai stabilios ir dažniausiai nekinta nepaisant taikomų mokomųjų ar korekcijos intervencijų. Pagrindinė problema yra ar tos asmens savybės bus panaudotos konstruktyviai ar destruktiviai, todėl yra svarbu tinkamai išanalizuoti potencialas vaiko galimybes, o ne koncentruotis į tai kas turi keistis. Remiantis J. Bowly *Prieraišumo teorija* vaikai, netekę tėvų globos, dažnai kenčia nuo konfliktiškų impulsų, nes jų tėvai paprastai būdavo ambivalentiški (kursto vaiko nerimą ir baimę, nors bando nuraminti). Atsižvelgus į asmens stiprybių modelį buvo sukurtos nemažai intervencijų, viena iš jų verta pristatyti kiek plačiau. Jos tikslas platesnė stiprybių koncepcija, kuri gali būti panaudota vaikų ir jaunimo sunkumams spręsti siekiant pozityvaus pokyčio. Kaip teigia autoriai, stiprybės yra rinkinys išvystytų kompetencijų ir charakteristikų, kurios yra vertinamos tiek pačio individo ar visuomenės (J. Macarthur, E. P. Rawana, K. Brownlee, 2011). Modelis darbui su vaikais susideda iš keturių fazių: *įsitraukimas, tyrinėjimas, plėtimasis ir evoliucionavimas*:

- *Įsitraukimas.* Šiame etape socialinis darbuotojas vykdo stiprybių įvertinimą, kuriuo metu mezgamas ryšys tarp darbuotojo ir vaiko, jaunuolio, šeimos ir jų pagalbos sistemos (T. Garfat, 2003; cit. J. Macarthur ir kiti., 2011). Instrumentai skirti nustatyti asmens stiprybėms yra keletas, pradedant nuo „Values in Action Inventory of Strength-Youth“ (pagal C. Peterson, N. Park, M. Seligman); „Orientations to Happiness Scale“ (C. Peterson); „Satisfaction with Life Scale“ (E. Diener, A.R. Emmons ir kiti., 1985); „Behavioral and Emotional Rating Scale“ (M.H. Epstein, J. Sharma, 1998) skirtas vaikams, turintiems elgesio ir emocinių sunkumų; „Cognitive Behavioural Therapy“. Kai vaikams ir jaunuoliams suteikiamos paslaugos, kurios ne visą laiką yra noriai priimanamos, svarbūs yra socialinio darbuotojo bendravimo įgūdžiai. Stiprybių, o ne trūkumų akcentavimas visos pagalbos metu gali padėti sukurti pasitikėjimą tarp darbuotojo ir vaiko, jaunuolio ar šeimos, ypač, kai vaikas netekęs tėvų globos dažnai nekontroliuoja to, kas vyksta aplinkui, kas jam sukelia nesaugumo jausmą, prarandamas pasitikėjimo savimi jausmas. Vaikas išgyvena stiprų netekties jausmą, šoką, todėl santykiai tarp vaiko ir darbuotojo gali tapti fundamentu, kuris padeda išvengti nereikalingų konfliktų tarp abiejų pusių, bei tikimybė sėkmingam darbui viso proceso metu. Taip pat aplinkos įtraukimas į procesą gali paskatinti vaiko ar jaunuolio motyvaciją, tuo pat metu parodant kitą kliento pusę aplinkiniams, sumažinant streso keliamą poveikį proceso metu šeimos, mokyklos ar globos namų kontekste. Atsiradęs pozityvus požiūris bendradarbiavimo metu ženkliai padidina teigiamus pasikeitimus;

- *Tyrinėjimas.* Šiame etape yra užduodama daug klausimų siekiant atskleisti stiprybes ir gauti kuo daugiau informacijos apie klientą, taip pat kaip stiprybės pasireiškia įvairiuose gyvenimo situacijose, su artimais žmonėmis, nes vaikai, netekę tėvų globos dažnai gali būti atsiriboję nuo normalaus gyvenimo ir kitų žmonių, neretai pasineria į save. Šiame etape galima naudoti „Strength Assessment Inventory“ (E. P. Rawana, K. Brownlee, 2009) skirtas naudoti 10-18 amžiaus vaikams, kurį sudaro „stebėtojo“ modelis remiantis tėvų/globėjų, mokytojų ar darbuotojų susipažinusių su vaiku jo skirtinguose kontekstuose, tiksliau tariant veiklose ar aplinkose, kur vaikas veikia kiekvieną dieną. Informacija siekiama surinkti iš įvairių kliento gyvenimo sričių: namų, mokyklos, bendruomenės, bendraamžių. Taip atrandamos asmens stiprybės sąveikoje su aplinka, kaip jos panaudojamos, plačiau susipažįstama su vaiko pagalbos tinklu, kas sąlygoja tiek kliento tiek aplinkos pozityvesni požiūrį vienas kito atžvilgiu;

- *Plėtimasis.* Kai surenkama pakankamai informacijos, socialinis darbuotojas gali aptarti vaiko galimybes bei sunkumus. Vaiko stiprybės aptariamos augimo ir santykių kontekste. Šio etapo tikslas yra labiau suprasti, kaip vaiko stiprybės funkcionuoja bei kaip jos gali būti sąmoningai panaudotos gyvenimo tikslams pasiekti (K. Brownlee, E. Rawana, 2009). Vaikams dažnai kyla konfliktų dėl vertybių ir gyvenimo būdo pasikeitimo (namai → globos namai, šeimyna). Toliau autoriai teigia, jog vidinių resursų naudojimas kiekvieną dieną kovojant su

sunkumais padeda vaikams labiau pasitikėti savimi, didina savivertę, taip pat atsiranda pasitikėjimas socialiniu darbuotoju, bei viltis, jog tikslų pasiekimas nepaisant kliūčių yra realus ir įmanomas.

- *Evoliucionavimas*. Šis etape dėmesys yra skiriamas konkrečių tikslų svarbių vaikams siekimas, taip pat vyksta glaudus bendradarbiavimas tarp kliento ir socialinio darbuotojo siekiant aptarti kilusius susirūpinimus. Sunkumus vaikas gali aptarti su jam artimais žmonėmis, taip stiprinant pagalbos tinklą, įvykę vaiko pokyčiai skirtinguose kontekstuose tampa labiau akivaizdūs. Asmens stiprybės suteikia galimybes vykti įgalinimo procesui, kartu skatinama atsakomybė, nes vaikas renkasi sprendimus, kaip kovoti su sunkumais, kas sąlygoja didesnę tikimybę sėkmingam darbui su klientu. Atsiradusi galimybė vaikui tyrinėti kokius sprendimai tinkami jam ar jai, ir kokios aptiktos stiprybės veikia geriausiai tam tikrose situacijose veda prie pokyčių. Taip pat galima vaiko refleksija su socialiniu darbuotoju apie veikiančius ar prastus metodus, yra efektyvus bendradarbiavimo įrankis, siekiant parodyti vaikui kokios stiprybės tam tikrose situacijose visgi yra veiksmingiausios. Pasisekimas vienoje situacijoje gali paskatinti grandinę įvykių padėsiančių išspręsti ir kitus sunkumus (J. Macarthur, E. P. Rawana, K. Brownlee, 2011), ypač kai vaikai, netekę tėvų globos patiria pasikeitimus mikro, mezo ir egzo ir makro sistemose.

Atskirai taip pat būtų verta paminėti kelis T. J. Early (2001) paminėtus pagalbos įrankius socialinio darbo praktikoje skirtus asmens stiprybėms įvertinti tiek darbui su individu, tiek su šeima bei aplinka: „Supporting and Strengthening Families (C. J. Dunst ir kiti, 1994); „Family Resource Scale” (C. J. Dunst, E. H. Leet, 1987); „Family Functioning Style Scale” (G. A. Deal ir kiti. 1988); „Family Empowerment Scale” (E. P. Koren ir kiti. 1992). Naudojant šiuos instrumentus praktikoje socialinis darbuotojas turi galimybę atitikti kliento poreikius bei atsakomybes. Daug svarbiau, anot T. J. Early (2001) jei jie bus panaudoti atsargiai, gali nesudaryti įspūdį, jog dirbama su klientu ar šeima akcentuojant problemas ar patologijas, bet siekiant atrasti stiprybes tobulinimui.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad asmens stiprybes akcentuojantis modelis su intervencijos įrankiais yra svarbi sudedamoji dalis socialinio darbo praktikoje modernioje visuomenėje. Akcentuojamas ne tik darbas su individu, tačiau pasitelkiami ir kiti resursai mikro, makro, mezo ir egzo sistemų aplinkose, bei galimi formalūs ar neformalūs paramos tinklai. Orientavimasis ne į vaiko problemas gali padidinti vaiko pasitikėjimą savimi. Tipiškas požiūris, akcentuojantis problemas gali paskatinti prastus intervencijų rezultatus, todėl pozityvesnio požiūrio naudojimas gali padėti visų pirma „suklusti“ vaiką bei galų gale motyvuoti pokyčiams. Dėmesio koncentravimas į stiprybes, o ne problemas ar patologijas gali paskatinti optimizmą, viltį, taip pat didesnę bendradarbiavimo tikimybę tarp socialinio darbuotojo ir vaiko, šeimos, aplinkos, kas

pagalbos proceso metu įgalina vaikus ir padeda jiems tapti labiau savarankiškesniems ir mažiau priklausomiems nuo socialinių paslaugų ar pagalbos teikėjų.

2. Tyrimo „Pozityvaus požiūrio, kaip pagalbos galimybės, institucijoje globojamam vaikui raiška“ organizavimas ir metodologija

2.1 Tyrimo metodologinės nuostatos

Kaip teigia K. Kardelis (2002), metodologija yra apibrėžiama, kaip teorija, kuri nagrinėja mokslinio pažinimo procesą, jo principus ir tyrimo techniką. Autorius toliau patikslina, jog metodologija gali būti suprantama, kaip tyrimo metodo naudojimo logika nurodanti, kuo pagrįstas kurio nors metodo pasirinkimas. Žinant, jog socialinio darbo veiklos erdvė yra labai plati, buvo stengiamasi atitinkamai reaguoti į kompleksškumo svarbą. To pasekoje, metodologijos paieška, sugebanti atitikti tyrimo tikslus bei uždavinius, neatsitiktinai apsistojo ties *sistemų teorija*, nes kaip teigia, H. Wagneris (2003), sistemų teorijos svarbą lemia pasaulio kompleksškumo universalumo problema, kas lemia socialinio darbo, kaip socialinių mokslų atstovo svarbą. Sistemų teorija siūlo modelius ir tyrimų būdus, anot autoriaus, kurie gali būti naudojami visoms disciplinoms, kadangi yra tinkami pasaulio kompleksškumo problemai.

Remdamasis principu, kad organizmas yra viena visuma bei sistema, vokiečių filosofas L. von Bertalanffy 1920 m. sukūrė bei aprašė Sistemų teoriją savo veikale *General System Theory (Bendroji sistemų teorija)*, nuo kurio prasideda sistemų mokslas, t.y. įvairių mokslų sistemų teorija ir mokslinis tyrimas (V. Vaičekauskaitė, 2009). Sistemų ir socialinių sistemų teorijos yra naudingos praktinėje veikloje, nes nurodo būdus kaip galima suabstraktinti, atrodytų, skirtingų esybių: individų, šeimų, mažų grupių, agentūrų, bendruomenių ir visuomenių ryšius bei santykius. Jos pateikia skirtingų sistemų klasifikavimo skirtumus ir panašumus, padeda socialiniams darbuotojams sprendžiant tiek asmenines problemas, tiek visuomeninius reikalus auklėjimo sistemoje, vertinant situaciją. Tad socialiniam darbui, kaip prigimtinis, yra tapęs sisteminis požiūris į aplinkos ir žmogaus sąveiką bei jų pokyčius (V. Vaičekauskaitė, 2009; H. Wagner, 2003). Globoje esančio vaiko sistemų darna būna aiškiai sutrikusi, dėl individo ir aplinkos netinkamų sąlygų. Vaikui, kaip individualiai sistemai bei kartu ir aplinkai, iškyla grėsmė tinkamai vystytis ir tobulėti. Pasikeitimai sisteminiu lygmeniu gali būti negatyvūs, todėl pasirinktas socialinis palaikymas ir asmens stiprybių paieška, kaip pozityvaus požiūrio galimybė pagalbai teikti. Kaip teigia H. Wagneris (2003), pagrindinė sistemų teorijos sąvoka yra įvardijama *komunikacija*, kurios reikšmė nusako procesą, kuris reiškia „su kažkuo užmegzti santykį“ arba „kažkuo pasidalyti“, arba „kažkuo su kažkuo pasidalyti“, kas skatina socialinių sistemų raidos galimybes kur atliekamos pagrindinės operacijos: *stebėjimas, supratimas ir intervencija*. Norint pasiekti užsibrėžtus tyrimo tikslus buvo svarbu pasinaudojus sistemų teorija tinkamai išanalizuoti individo socialinio tinklo dydį pagalbos vaikui procese, taip pat jo struktūrą, kuri turi didelę reikšmę socialinio palaikymo prieinamumui, pobūdžiui ir kiekiui, mikro, makro, mezo lygmenyse (V. Rimkus, 2010).

2.2 Tyrimo metodika ir instrumentas

Tyrimo metodas. Siekiant išsiaiškinti pozityvaus požiūrio, kaip pagalbos galimybės, institucijoje globojamam vaikui buvo pasirinktas *kokybinis tyrimas*. Šiuo atveju pasirinkti tiesiogiai su vaiku globoje dirbantys specialistai, kurie vaikui neretais atvejais tampa susiklosčiusių aplinkybių eigoje artimiausia aplinka, bei kurie turi pakankamai kompetencijų tinkamai pažinti ir įvertinti vaiko poreikius ar sunkumus. Kaip teigia I. Luobikienė (2007), kokybinis tyrimas prilyginamas suvokimui, kuris grindžiamas individualiomis metodologinėmis žmonių socialinių problemų tyrimo tradicijomis. Tam antrina R. Tidikis (2003), kuris teigia, jog kokybiniuose tyrimuose svarbu individo unikalumas, jo savitas suvokimas apie socialinę tikrovę, pasitelkiant žinias ir patirtį.

Kokybinis tyrimas pasirinktas ir dėl to, kad ne tik buvo siekiama sužinoti žmonių požiūrį, nuostatas ar įsitikinimus, suvokimą temos atžvilgiu, bet galų gale pamatyti kompleksinį, holistinį paveikslą, analizuojant tyrimo dalyvių išsakytus žodžius, kurių tyrėjas bando sukonstruoti. B. Bitino ir kt. (2008) teigimu, tiriamosios tikrovės objektyvumas yra esminis reikalavimas mokslinio pažinimo objektui. Autoriai taip pat išskyrė svarbiausias kokybinio tyrimo ypatybes:

- objekto aprašymas;
- tyrimo atvirumas;
- holistinis požiūris į objektą;
- konteksto įtaka.

Tyrimo instrumentas. Duomenims surinkti bei darbe užsibrėžtiems tikslams ir uždaviniams pasiekti kokybiniame tyrime buvo pasirinktas *kryptingas interviu* (dar vadinamas iš dalies pusiau struktūruoto interviu metodas). Temos arba problemos, kurios turėjo būti aptartos buvo iš anksto numatytos, tačiau prie klausimų eiliškumo nebuvo „prisirišta“ bei esant naudingai informacijai pasilikta erdvės naujiems klausimams. Taip pat, šiame darbe tyrimo temos sudarytos remiantis teorine dalimi siekiant atskleisti pozityvaus požiūrio raišką, kaip pagalbos galimybę vaikui institucinėje globoje. Interviu metu pateikti klausimai specialistams dirbantiems su vaikais esančiais globoje, kuriuos būtų galima suskirstyti pagal tematiką:

- 1, 2, 3 klausimų blokai orientuoti į globos netekimo priežastis, psichosocialines pasekmes vaikui bei jo socialinio tinklo, ryšio su artimaisiais pasikeitimus;
- 4 blokas klausimų turėjo suteikti informacijos apie suteikiamas paslaugas vaikui jam atsidūrus globoje, taip pat siekis sužinoti, kaip jos organizuojamos ir ar atsižvelgiama į vaiko poreikius;
- 5 blokas klausimų buvo skirti išsiaiškinti subjektyvią informantų nuomonę apie sėkmingo darbo su vaiku globoje kriterijus;

- 6 ir 7 klausimų blokais buvo siekiama suprasti pozityvaus požiūrio pasitelkiant socialinį palaikymą ir asmens stiprybes akcentuojantį modelį, kaip pagalbos galimybės raišką vaikui globoje.

Vizualinio kontakto metu atsiranda dialogas tarp tyrėjo ir tiriamojo, kurio metu užduodami klausimai tyrimo tema, siekiama išgauti detalią dominančią informaciją. L. Rupšienės (2007) teigimu, kokybiniuose tyrimuose, kryptingas pusiau struktūruoto interviu metodo taikymas tampa dėsningas, nes tyrėjo iš anksto numatytos temos yra aptariamose interviu metu, taip pat pasiliekama galimybė papildomiems klausimams rūpima tematika. Autorė taip išskiria papildomus interviu metodo privalumus:

- galimybė surinkti daug naudingos informacijos, sužinoti svarbių detalių, kas neretai nulemia naujas įžvalgas;
- galimybė kruopščiai ištirti problemą;
- vizualus kontaktas su informantu;
- matomi kognityviniai bei emociniai atsakymų aspektai;
- tyrėjas turi galimybę paaiškinti savo klausimus, kas padidina tikimybę surinkti naudingos informacijos;
- tyrėjas gali lanksčiai vykdyti interviu su išskirtiniais žmonėmis ar ypatingomis aplinkybėmis.

Kokybiniuose tyrimuose tyrėjas, anot B. Bitino (2006), tampa pažinimo instrumentu, kurio sąveika su tiriamaisiais atitinka mokslinio pažinimo funkcijas, kur stengiamasi suvokti tiriamųjų reiškinį prigimtį, esmę. Realybės subjektyvumas ir pasaulio matymas iš žmogaus kaip subjekto perspektyvos, pasak J. Ruškaus (2010), tampa svarbūs akcentai subjektyvistinėje - interpretyvistinėje epistemologijoje. Interviu eigoje tyrėjas emociškai sąveikauja su tiriamaisiais, tikslina jiems užduodamus klausimus, prašo paaiškinti ar pagrįsti atsakymą, kartu stebėdamas tiriamųjų veiklą ir elgesį, pasilikdamas galimybę pastebėtus įvykius aptarti su dalyviais ar kitais suinteresuotais asmenimis. Nepaisant viso to, būtina paminėti, kad visgi interviu metodas, anot L. Rupšienės (2007), turi trūkumus - tyrėjo kompetencija atlikti interviu, jo šališkumas, informantų pateikiamos informacijos iškraipymas, interviu lankstumas bei gautų duomenų transkribavimas ir analizės atlikimo sudėtingumas, todėl geriausiai sekasi tiems tyrėjams, kurie yra subtilūs, empatiški, geba sukurti geranorišką aplinką, kurioje informantai patogiai jaučiasi.

Tyrimo duomenims surinkti taip pat buvo apklausinėjami vaikai - pagal panašią tematiką kaip ir specialistai dirbantys su vaikais. Siekiant surinkti patikimos informacijos buvo stengiamasi supaprastinti užduodamus klausimus. Tyrime su vaikais taip pat panaudotas Social Network Map (Socialinio tinklo žemėlapis) instrumentas (žiūrėti 4 priedą), parengtas pagal E. Tracy, J. Whittaker (1990). Šiuo instrumentu buvo tirti vaikų socialiniai tinklai, taip pat esamų dėmenų sąveika, socialinio

palaikymo pobūdis, taip pat, iš kur jis ateina. Gauti duomenys (žiūrėti 5 priedą) galėjo papildyti tam tikrus gautus atsakymus į užduotus klausimus interviu metu su vaikais, pagrįsti iš dalies ar paneigti juos, esant atvirumo trūkumui su tyrėju.

Gautų duomenų apdorojimui buvo panaudotas *turinio (content)* analizės metodas. Pasak R. Tidikio (2003), turinio (content) analizė atspindi tai, ką norėjo perteikti respondentas. V. Žydžiūnaitė (2005); A. Bitinas ir kt. (2008) taip pat priduria, jog turinio analizė grindžiama duomenų interpretacija, siekiant atskleisti bei paaiškinti tekste esančias reikšmes, o kategorijų ir subkategorijų suformulavimas tampa kūrybinio aiškinimo procesu. Todėl interviu metu pateiktuose informantų atsakymuose buvo ieškoma prasminių vienetų ar reikšmių, kurių ištraukos vėliau buvo grupuojamos į kategorijas ir subkategorijas atsižvelgiant į darbo temą, tyrimo tikslą ir uždavinius.

2.3 Tyrimo imties charakteristika

Tyrimo imtis. Tyrime dalyvavę informantai buvo atrinkti pagal tikslią imtį, nes tai atitiko darbo temoje nagrinėjamą reiškinį bei tyrimo problemos turinį, ir leido kokybiškai interpretuoti bei generalizuoti surinktus duomenis. L. Rupšienės (2007) teigimu, iki šiol autoriai nesutaria dėl tikslaus kokybiniame tyrime dalyvauti turinčių dalyvių, kurių skaičius svyruoja nuo 5 iki 30. Tyrime dalyvavo 7 socialiniai darbuotojai, socialiniai pedagogai (toliau specialistai), dirbantys socialinėje srityje ir susiduriantys su vaikais, esančiais globoje (žiūrėti 3 lentelę).

Eil. Nr.	Informantai	Lytis	Amžius	Darbo stažas su vaikais globoje	Išsilavinimas
1.	I1	Vyras	41 metų	11 metų	Aukštasis universitetinis
2.	I2	Vyras	34 metai	11 metų	Nebaigtas aukštasis universitetinis
3.	I3	Vyras	28 metai	9 metai	Aukštasis universitetinis
4.	I4	Vyras	27 metai	6 metai	Profesinis bakalauras
5.	I5	Vyras	55 metai	30 metų	Profesinis bakalauras
6.	I6	Vyras	39 metai	4 metai	Aukštasis universitetinis
7.	I7	Vyras	31 metai	8 metai	Aukštasis universitetinis

3 lentelė. Tyrime dalyvavusių specialistų charakteristikos

Taip pat buvo apklausti globos namų auklėtiniai (žiūrėti 4 lentelę). Duomenys rinkti 2021 metų balandžio – gegužės mėnesiais. Pokalbiai vyko dalyviams gerai pažįstamoje aplinkoje – mokykloje, jų gyvenamuosiuose namuose. Atlikti interviu su vaikais buvo gan sunku, todėl klausimai buvo suformuluoti kiek įmanoma paprastesni. Taip pat, apklausus pirmus dalyvius, buvo kažkiek pakeistas pateikiamų klausimų eiliškumas, siekiant, kad vaikai pradėtų nuo pozityvių atsakymų.

Eil. Nr.	Informantai	Lytis	Amžius	Trukmė grupėje
1.	R1	Vyras	14	6 mėnesiai
2.	R2	Vyras	12	6 mėnesiai
3.	R3	Vyras	14	4 metai ir 2 mėn.
4.	R4	Vyras	18	6 metai
5.	R5	Vyras	18	6 metai

4 lentelė. Tyrime dalyvavusių vaikų charakteristikos

2.3.1 Tyrimo organizavimas, eiga ir etika

Pirminė mintis buvo atlikti tyrimą Lietuvoje, tačiau nepalanki epideminė situacija dėl COVID-19 (koronavirusinės infekcijos) privertė Lietuvos Respublikos Vyriausybę nuo kovo 16d. apriboti judėjimą šalyje bei įvesti karantino apribojimus, kas privertė empirinį tyrimą atidėti vėlesniam laikui. Situacijai nepagerėjus per metus buvo nutarta atlikti tyrimą Vokietijoje, Žemutinėje Saksonijoje 2021 metų nuo balandžio 27 iki gegužės 11 dienos. Tyrimui buvo ruošiamasi nuosekliai bei organizuoti keliais etapais:

1 etapas: vykdomas pasiruošimas tyrimui (temos pasirinkimas, literatūros studijavimas, konsultacijos su darbo vadovu ir t.t.);

2 etapas: tyrimo organizavimas (tyrimo metodo pasirinkimas, tiriamųjų imties nustatymas);

3 etapas: empirinių duomenų rinkimas (pusiau struktūruoto interviu vykdymas);

4 etapas: gautų duomenų apdorojimas.

Stengiantis sudaryti kuo palankesnes sąlygas tyrimo dalyviui, su kiekvienu buvo individualiai sutarta jam palankiu metu. Interviu trukmė svyravo nuo 40 iki 70 minučių. Turint omenyje moksliniams tyrimams keliamus reikalavimus buvo gauti respondentų sutikimai žodžiu, kad galima juos apklausti, bei žodinis sutikimas interviu medžiagą įrašant į diktofoną. Kaip teigia L. Rupšienė (2007), interviu fiksavimo būdas yra svarbus dėl duomenų analizės, todėl pokalbių fiksavimas diktofonu palengvina įsigilinimą į gautus tiriamųjų atsakymus tiriamuoju klausimu, taip pat užtikrinamas tyrimo validumas. Papildomai interviu metu išsakytas mintis tyrėjas fiksavo ir raštu, interviu nebuvo transkribuojamas, tačiau siekiant išsamesnės analizės garso įrašų buvo klausomasi

kelis kartus. Klausimai buvo užduodami trumpi ir aiškūs, kad informantas suprastų, ko iš jo norima, esant reikalui, buvo stengiamasi truputėlį paaiškinti. Vienu metu buvo užduodamas tik vienas klausimas, kuris būdavo atvirojo pobūdžio, siekiant, jog informantas galėtų pateikti savo nuomonę. Siekiant surinkti kuo daugiau medžiagos, tyrimo dalyviams buvo paaiškinama, jog nėra blogo atsakymo ir tyrėjui svarbi yra kiekvieno informanto individuali patirtis dominančiu klausimu.

Svarbų vaidmenį kokybiniame tyrime atlieka jo etika. Kadangi tyrime dalyvavimas buvo atliekamas laisvu apsisprendimu, tai nebuvo taikomas spaudimas, ar atsisakymo atvejo baudos ar nuobaudos. Buvo siekiama, jog tiriamieji atsisakydami dalyvauti tyrime neturėjo jausti baimės ir nerimo. Visgi pasak L. Rupšienės (2007), atliekant kokybinius tyrimus, etikos problemos yra aktualesnės negu atliekant kiekybinius, nes tiriamiesiems gali kilti nerimas, todėl kad tyrėjas interviu metu stengiasi iš esmės suvokti problemą, yra domimasi tiriamųjų įsitikinimais, nuomonėmis, gyvenimo aplinkybėmis. Autorė toliau teigia, jog toks domėjimasis žmogaus asmeniniu gyvenimu gali būti nemalonus, atsižvelgiant į žmogaus gyvenimo istoriją ir jo būdo savybes, kurios gali sukelti didesnę ar mažesnę nerimą ar net stresą. Į tai atsižvelgus, formuluojami klausimai ir interviu eiga taikytina su vaikais buvo pradedama nuo pozityvių klausimų ir pabaigai pasiliekant labiau asmeninius. Toliau taip pat tyrime buvo laikomasi bendrųjų etikos principų, parengtų pagal B. Bitiną ir kt. (2008):

- *Laisvanoriškumas.* Tyrimo dalyviai žodžiu patvirtino savo savanorišką bei laisvanorišką dalyvavimą tyrime, paaiškinamas tyrimo tikslas.
- *Konfidencialumas.* Tyrėjo pažadėtas informantų anonimiškumas, taip pat interviu metu gauta informacija lieka tarp tyrėjo ir informanto, o panaudojimas buvo planuotas išskirtinai tyrimui. Tikrieji dalyvių vardai ir pavardės buvo išgalvoti ar užkoduoti tyrėjo.
- *Pagarba žmogaus orumui.* Vadovaujantis šiuo principu tyrėjas privalėjo likti nešališkas ir gerbti tyrimo dalyvių nuomonę bei išsakytas mintis, nes kiekvieno informanto patirtis yra unikali ir gerbiama.

3. Pozityvaus požiūrio, kaip pagalbos galimybės vaikui institucinėje globoje tyrimo duomenų interpretacija

Skyriaus tikslas - supažindinti su empirinio tyrimo rezultatais. Šio tyrimo metu gauti duomenys, atsižvelgiant į tam tikras informacijos sąsajas, suskirstytos kategorijos, kurios išskirstytos į subkategorijas su šalia atrinktomis tyrimo dalyvių išsakytomis patirtimis ir nuomonėmis. Duomenų interpretacija padaryta siekiant geriau apibūdinti tyrinėjamą reiškinį.

Tėvų globos netekimo priežasčių ir pasekmių analizė. Normaliai vaiko adaptacijai ir asmenybės tinkamam vystymuisi užtikrinti, šeima visuomenėje atlieka pagrindinį vaidmenį. Gyvenimas šeimoje vaikams suteikia įvairiausių potyrių ir jausmų, pradedant nuo šiltų ir jausmingų santykių, kurie skatina vaiko teigiamą psichosocialinį vystymąsi bei sukuria stabilius prieraišumo tarp tėvų ir vaiko santykius. Tačiau pasitaiko ir priešingai, kad tėvai nesugeba susitvarkyti su iškilusiais sunkumais bei sukurti harmonijos ir vaikas, kaip silpniausia šeimos grandis kenčia nuo meilės stokos, kuri perauga į vienišumą, nepasitikėjimą savimi, pykčio protrūkius.

Su vaikais globoje dirbantys informantai buvo paprašyti įvardinti pagrindines aplinkybes dėl kurių, jų manymų vaikai netenka tėvų globos, pasitelkiant savo asmenines patirtis. Jų atsakymai buvo palyginti su vaikų esančių globoje komentarais apie savo gyvenimą iki patekimo į globos instituciją, siekiant patvirtinti ar paneigti specialistų teiginius ir t.t.

Pirmuoju klausimu buvo stengiamasi išsiaiškinti, kokios aplinkybės lėmė vaiko patekimą į globos instituciją (5 lentelė).

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Patvirtinantys teiginiai</i>
Aplinkybės, dėl kurių vaikas netenka tėvų globos	Smurtas artimoje aplinkoje	<...daug skirtingų priežasčių, bet dažniausiai pasitaiko vaiko išnaudojimas...> (I1); <...sunku išskirti kažkokią, bet šiaip vaikų nepriežiūra...smurtas...> (I2); <...dėl smurto šeimoje, tarp tėvų, smurtas prieš vaiką, taip pat vaikas prieš tėvus...> (I7); <...yra didelis spektras problemų, smurtas viena iš dažnesnių...> (I4);
	Priklausomybės	<...alkoholizmas, nes sukelia daug sekančių problemų grandinę...> (I3); <...kiekvienai šeimai skirtingai...dažniausiai alkoholis, kuris pagilina problemas...narkotikai...> (I6);
	Socialinių įgūdžių stoka	<...būna, kad tėvai kreipiasi į vaikų teises ir prašosi pagalbos...> (I1); <...daugiavaikės šeimos, kur tėvai renkasi atiduoti sunkiau auklėjamą...> (I2); <...dideliose šeimose „juodosios avelės pavyzdys“, kai atiduodamas sunkiai auklėjamas...> (I4); <...vaikas didelėje šeimoje neatitinka normų, todėl jie ir atsiduria pas mus...> (I5);

		<i><...tėvas ar mama skambinasi į vaikų teises ir sako, aš daugiau nebegaliu...>(I7);</i>
	Ekonominė padėtis	<i><...tėvams sunku tampa patenkinti vaiko poreikius, dėl to vaikai neretai ieško, kaip patys prasimanyti pinigų...>(I3); <...tėvo nedarbas, prasta situacija su pinigais, kas sąlygoja kitų problemų atsiradimą, dėl to anksčiau ar vėliau vaikas dažniausiai atsiduria pas mus...>(I5).</i>

5 lentelė. Aplinkybės, dėl kurių vaikas netenka tėvų globos

Globoje dirbantys specialistai atsakydami į pateiktą klausimą išskyrė keletą pagrindinių aplinkybių, kodėl vaikas netenka tėvų globos (5 lentelė). Iš pateiktų atsakymų galime spręsti, jog vaikai atvykstantys į globos namus yra iš riziką patiriančių šeimų. Anot G. Kvieskienės (2003), tokios šeimos yra viena skaudžiausių modernios visuomenės problemų. Nemažai tyrime dalyvavusių informantų pabrėžė, jog nėra tik vienos ryškios problemos, dėl kurios vaikas netenka globos:

<... daug skirtingų priežasčių..> (I1);

<...sunku išskirti kažkokią...> (I2);

<...yra didelis spektras problemų...> (I4);

<...kiekvienai šeimai skirtingai...> (I6).

Didžiausia subkategorija parodo, jog informantai mini, kad viena dažnesnių problemų yra, jog tėvai patys kreipiasi į vaikų teises, jog jos galėtų padėti jiems, nes nežino, ką daryti su vaiku. Šiuo atveju tėvai dažnai negali ar nežino kaip sukontroliuoti vaikų elgesį (agresiją, mokyklos nelankymą, delinkvenciją ir t.t.). Dažnai tai susiję su prastais tėvystės ir socialiniais įgūdžiais. K. Trakštelis (2012) teigia, jog žmogaus socialinių įgūdžių atstatymas ir tobulinimas yra vienas iš svarbiausių uždavinių, siekiant suprasti ir gerbti kitų žmonių poreikius, aiškiai suvokiant save ir aplinką. Todėl, jei šeimoje vaiko socialiniai įgūdžiai silpnai išugdyti, jis gali patirti problemų mokykloje, asmeniniame gyvenime, tai taip pat trukdo vaikų sveikai raidai. Šiuos teiginius pagrindžia taip pat vaikų išsakyti teiginiai:

<...dėl savo medikamentų šalutinio poveikio turėjau agresijos problemų...buvau daug į žaidimo konsoles įnikęs..> (R1);

<...namuose pykdavomės su tėvais, nes negalėjau eiti į mokyklą, po to netikros ataskaitos (agresyvus elgesys)...> (R2);

<...buvau labai impulsyvus ir agresyvus jei kas provokuodavo mokykloje...> (R4);

<...naudojau fizinę jėgą prieš kitus mokinius, nes mobino mane...> (R5).

Pateikti vaikų atsakymai byloja, jog vaikams trūkdavo socialinių įgūdžių konfliktų sprendimų atveju. Šių įgūdžių stoka, ne paslaptis, gali būti perduodama, iš kartos į kartą, nes vaikai dažniausiai pamėgdžioja tėvų elgesį. Taip pat, gali būti, vaikui skiriamas dėmesio stoka namuose, ar tėvai yra prasti prierašumo objektai, remiantis J. Bowly, ypač daugiavaikėse šeimose, todėl vienas iš būdų tai

gauti tapdavo agresyvus, konfliktiškas elgesys mokykloje. Šiuo atveju užuominos apie pažeidžiamas vaikų teises dėl suaugusiųjų socialinių įgūdžių stokos dažniausiai būdavo gaunami iš ugdymo įstaigos (mokyklos).

Antra svarbi subkategorija, informantų nuomone, yra smurtas artimoje aplinkoje, kur specialistai teigia, kad tai viena iš dažnesnių priežasčių, kodėl vaikas netenka tėvų globos. Šiuo atveju labiau pasireiškia fizinis smurtas, turbūt dėl to, jog jį paprasčiausiai įrodyti, nes matomi sumušimai ar kitos smurto žymės. Taip pat smurtas artimoje aplinkoje dažnai kategorizuojamas su psichologiniu bei emociniu terorizavimu, seksualiniu priekabiavimu, materialiniu ir pan. Šiuos specialistų teiginius pagrindžia vaiko komentaras:

<...dažnai būdavo mama garsi...mano auklėjimui naudojo „elektroantkaklius“, kaip šunims...brolis pripasakojo mokykloje...taip pat darželyje kažką padariau, ką neturėjau, ir tėtis mane stipriai patraukė, dėl to buvo mėlynės...> (R3)

Toliau specialistų atsakymai nurodė, jog priklausomybės taip pat dažnai pasitaiko, dėl ko vaikas netenka tėvų globos. Jos šeimoje pasireiškia skirtingomis formomis, nuo priklausomybės alkoholiui iki narkotinėms ir psichoaktyvioms medžiagoms ar internetiniams bei azartiniams lošimams. Atsakymuose išryškėjo alkoholio problema, tikriausiai dėl to, kad alkoholiniai gėrimai lengviausiai prieinami. L. Narkauskaitė ir kt. (2011) teigia, jog alkoholio vartojimas kelia grėsmę ne tik šeimai, bet ir darbui, skatina įvairias socialines problemas, kaip alkoholizmas, nelaimingi atsitikimai, kriminalinė elgsena, smurtas ir pan. Dėl to kenčia vaikų socializacijos galimybės bei nėra užtikrinama gerovė.

Paskutinis faktorius, anot informantų, dėl ko vaikai netenka tėvų globos, yra šeimos ekonominė situacija. Kaip ir buvo minima teorijoje, prasta ekonominė padėtis, nėra sąlyga dėl kurios vaikas netenka tėvų globos, tačiau ilgą laiką trunkanti bloga šeimos materialinė padėtis sąlygoja atsirandančią socialinę atskirtį. Šiuo atveju šeima ne tik kovoja su pajamų trūkumu ir tam tikrų poreikių tenkinimu, tačiau susiduria su kliūtimis naudotis įvairiomis paslaugomis ar galimybėmis. Tėvai neturintys darbo dažnai patiria stresą, nusivylimą, pyktį, nepasitikėjimo jausmą. Tie jausmai galų gale persiduoda ir vaikams, kurie neretai sulaukę mokyklinio amžiaus patiria patyčias mokykloje, susijusias su vaikų poreikių netenkinimu.

Apibendrinant tyrimo dalyvių nuomonę apie tėvų globos netekimo aplinkybes, galime matyti, jog jos būna kompleksiškos, jos daugiau ar mažiau viena kitai daro įtaką. Vadinasi socialiniams darbuotojams siekiant užkirsti kelią vaikui atsidurti globos institucijoje, turi būti stengiamasi į problemas žvelgti sistemiškai, pajungiant visus įmanomus resursus.

Sekančiu žingsniu tyrime buvo norima sužinoti tėvų globos netekimo pasekmes. Apklausiant specialistus buvo siekiama sužinoti, kaip vaikai jaučiasi patekę į globos instituciją, kokius jausmus išgyvena, koks elgesys pasireiškia, kaip pasikeičia vaikų socialinis tinklas ir pan. Šioms išvalgoms

pagrįsti ar paneigti taip pat buvo apklausti ir globos institucijos vaikai. Specialistų pateikti atsakymai buvo suskirstyti į kategorijas ir subkategorijas su pagrindžiančiais teiginiais (žiūrėti 6 lentelę).

<i>Kategorija</i>	<i>Subkategorija</i>	<i>Patvirtinantys teiginiai</i>
Psichologinės pasekmės	Namų ilgesys	<...labai skirtingai...visi nori namo, todėl namų ilgesys, ypač pas jaunesnius (6-11 metų)...bėgimas namo...(I4); <...namų ilgesys...> (I3);
	Pyktis	<...agresyvus elgesys prieš specialistus...kontrolės nebuvimas iššaukia agresiją...> (I4); <...jei buvo paimtas dėl smurto šeimoje, rodydavo agresyvių elgesį, taip apsisaugodamas save...> (I2); <...yra vaikai, kurie prarandą norą mokytis ar kitiems dalykams...tampa agresyvesni...> (I7); <...neklusymas, įžeidinėjimas, norėjimas pasirodyti prieš kitus...> (I6): <...frustracijos...pyktis...nepaklusnumas taisyklėms, pareigų neatlikimas...> (I5);
	Džiaugsmas	<...yra begalė elgesio pasekmių... nuo... iki vaikų, kurie net laimingi dėl to yra, nes jiems galų gale pavyko išeiti iš šeimos. Vaikai, kurie galbūt nori daugiau ar mažiau pasidžiaugti vaikyste...> (I7); <...yra atvejų, kai vaikai yra patenkinti likę globos namuose...> (I1); <...kiti jaučiasi gerai, nauji draugai, nauja struktūra, kišenpinigių gavimas...> (I3).
Socialinės pasekmės	Kontakto užmezgimas	<...neprisileidžia specialistų, nesaugumo jausmas...vaikai sunkiai susiranda naujus gerus draugus, būna retai tik dviese...> (I2); <...kontakto vengimas, nenoras bendrauti ar būti pažintam...> (I3); <...jei yra užsisklendęs savyje, kartais reikia net padrąsinti...> (I6);

	Uždarumas ar tiesiog buvimas kitokiu	<p><...vyksta socialinės aplinkos apžvalga...> (I2);</p> <p><...pirmas savaites apsimeta geresniu nei yra, stengiasi parodyti tik savo gerą pusę...> (I5);</p> <p><...vaikai tampa užsidarę...toks jausmas tik kai jie palieka namus, jiems išsijungia mygtukas ir užsidaro durys...> (I7);</p> <p><...pirmas dvi savaites ar mėnesį dažniausiai neparodo savo blogųjų savybių...stebi aplinką, "apsiuosto" (I6);</p> <p><... uždaras pradžioje, neatsiveria, stebi elgiasi ramiai, prisitaikantis...apsimestinis elgesys...> (I1).</p>
Socialinio tinklo pokyčiai	Nutrūksta	<p><...yra nemažai, kurie išėję iš namų jokio kontakto su senu soc. tinklu nebeturi...> (I7);</p> <p><...sudūžta, nes, kaip taisyklė, praeina nemažai laiko kol jie susisiekiama vieni su kitais...netenkama dažniausiai ir draugų, nebent lieka patys geriausi, ir tai vienas kitas...> (I1);</p> <p><...šiais laikais turint telefonus lengviau palaikyti ryšius, tačiau kontaktai dažniausiai nutrūksta...> (I5);</p> <p><...iš patirties, manau, kad jis pasikeičia...su laiku senasis socialinis tinklas dingsta visiškai... 1 ar 2 draugai lieka...> (I4).</p>

6 lentelė. Vaiko psichosocialinės gerovės pasekmės ir socialinio tinklo pokyčiai

Kaip matome, iš specialistų pateiktų atsakymų, vaiko psichosocialinės gerovės pokyčiai netekus tėvų globos yra įvairūs. Psichologiniame lauke, specialistų teigimu, vaikai dažnai pasižymi emociniais pykčio proveržiais, kurie kyla dėl susiklosčiusios situacijos. Agresija dažnai atsiranda dėl žemos savivertės, socialinės atskirties. Vaikai, kurie dažnai atstumiami tampa priešiški, agresyvus ir sutrikę (K. Hefferon, I. Boniwell, 2011). Šias įžvalgas patvirtina ir keli vaikų išsakyti teiginiai:

<...gėdingai...pykau ant vaikų teisių tarnybos, nes jie čia mane įkišo...> (R1);

<...nervino kambariokai...triukšmauja jie...skauda galvą...> (R2);

<...pykau ant brolio, norėjau jį primušti (papasakojo apie smurtą namie)...> (R3).

Antroji ir trečioji grafos parodo visiškai priešingą rezultatą, kuris atsitinka vaikui apsigyvenus globos namuose. Vaikui išgyvenant netektį, jam pasireiškia namų ilgesys ir tai, specialistų nuomone, daugiau ar mažiau vyrauja pas kiekvieną vaiką, kurio intensyvumas priklauso nuo amžiaus. Ši būseną gali iššaukti daug emocinių pasekmių, tačiau dažniau pasitaikanti yra (vaikų teiginiai):

<...pradžiai buvo liūdesys...> (R1);

<...pirmoje grupėje kur buvau jaučiausi vienišas, liūdesį...> (R4);

<...sunku suprasti buvo...norėjau namo, didelis namų ilgesys...verkiau visą mėnesį...> (R5).

Šiuo atveju, specialistams pradžioje reikia stengtis duoti vaikui pajauti priklausomybės ir stabilumo jausmą, kad jam lengviau būtų kovoti su liūdesiu. Kadangi globos įstaigų specialistai dažnai perima tam tikras tėvų funkcijas ir, remiantis socialinio žemėlapiu instrumentu, tampa svarbiais asmenimis globoje esančių vaikų gyvenime, jiems tenka didelė atsakomybė dėl tinkamos emocinės atmosferos vaikui sudarymo, taip pat pozityvių tarpusavio santykių palaikymo.

Trečioji subkategorija, anot specialistų, parodo, jog esama vaikų, kurie jaučiasi laimingi palikę šeimas. Tyrime apklausti vaikai, išskyrus vieną, nenurodė pagrindžiančių teiginių. Tai gali būti susiję su vaikų dalyvavusių tyrime skaičiumi, kuris, galbūt, per mažas, jog būtų galima daryti tokias išvadas arba specialistų patirtis ir stažas bei globotų vaikų skaičius leidžia jiems teigti antraip.

Socialiniai vaiko gerovės pakitimai nurodyti kategorijoje dalinasi į dvi subkategorijas. Didžiausia dalis vaikų patekę į globos namus pasižymi uždaru ar tiesiog buvimu kitokiui. Toliau seka kontakto užmezgimo problematika vaikų elgesyje, kas artimai siejasi su vaikų uždaru. Didžioji dalis vaikų ateina iš socialinę riziką patiriančių šeimų, menkas socializacijos lygis, taip pat šeimos dažnai pasižymi socialinių įgūdžių stoka. Šeimos pakeitimas įstaiga vaikams kartais nulemia socialinių santykių vengimą, dėl nepasitikėjimo aplinka, suaugusiais, nepatogumo jausmo.

Paskutiniojoje kategorijoje atsispindi socialinio tinklo pokyčiai, anot specialistų, netekus tėvų globos. Šiuo atveju didžioji dalis apklaustų specialistų teigė, jog socialinis tinklas vaikams palikus šeimą, jų gyvenamąją vietą, miestą, dažniausiai sugriūva. Šiems teiginiams pagrįsti ar paneigti buvo apklausti tyrime dalyvavę vaikai, kaip jie mato savo dabartinį socialinį tinklą ir ar kas galėtų pagelbėti jį praplėsti:

<...mano socialinis tinklas yra labai didelis...> (R3);

*<...aš pakankamai gerai ir pats susitvarkau...neturiu tame problemų...užtenka kaip yra...>
(R2);*

*<...aš galvoju, kad turiu pakankamai žmonių aplink save, futbole, sporte, per draugus...>
(R4);*

<...aš pats atsakingas...turiu nemažai kontaktų, reikia atsirinkti mokėti...pradžioje buvo sunku, bet dabar suprantu geriau, kas yra šiknius, o su kuo galima iš tikro draugauti...> (R5).

Kadangi tyrime su vaikais buvo naudotas socialinio žemėlapiu instrumentas (žiūrėti 4 priedą), skirtas giliau pažvelgti į socialinio tinklo sudėtį ir jame vykstančias transakcijas ar socialinio palaikymo pobūdį, buvo mėginta palyginti vaikų pasisakymus su informacija gauta iš socialinio žemėlapiu. Taigi, informanto R1 socialinis tinklas apsiribojo ties 5 žmonėmis, kas leidžia spręsti apie labai prastą jo būklę. Toliau informanto R3 tinklo didžioji dalis sudaryta iš specialistų dirbančių globos įstaigoje, o šeimos narius jis mato kartą į mėnesį ar pusmetį, kas taip pat sąlygoja apie tinklo prastą būklę, nors interviu metu teigė kitaip. Šiuo atveju kyla įtarimas, jog informantui sunku adekvačiai vertinti savo socialinį tinklą bei jo dirbtinis padidėjimas siejasi su pačio žema saviverte.

R2 informanto atsakymas apie socialinio tinklo sudėtį sukėlė klausimų, nes remiantis socialinio žemėlapiu instrumentu, visi tinklo dalyviai jam buvo vienodai artimi, tiek šeima, pas kurią jis noriai grįžta kartą į 2 savaites, bet didžiąją dalį laiko praleidžia savo kambaryje žaisdamas kompiuterinius žaidimus, ar dvi senelės, kurių vardų jis gerai neprisimena. Taip pat su didžiąja dalimi tinklo dalyvių jis susitinka kartą į mėnesį.

Pabaigai, svarbu atkreipti dėmesį, jog R1, R3, R4, R5 socialinio tinklo dalyviai yra formali aplinka (globoje dirbantys specialistai), todėl galime teigti, jog socialinio tinklo pasikeitimas vaikui atsidūrus globoje yra neišvengiamas, ir senų kontaktų palaikymas moderniais laikais labai priklauso nuo pačio vaiko, turint omenyje, jog jo globos įstaiga nebus toli nuo gyvenamosios vietos, kas sudarys globojamam vaikui sąlygas dažniau matytis su šeima, giminaičiais, ar net paliktais gerais draugais.

Apibendrinant poskyrį, iš pateiktų duomenų apie tėvų globos netekimo aplinkybes bei jos sukeltas pasekmes, galima matyti, jog priežastys yra kompleksinės ir nėra nei vienos ryškiai išsiskiriančios. Vaikų, netekusių tėvų globos, socializacijos raida turi daugybę neigiamų ypatumų, kurie persiduoda iš neigiamos patirties šeimoje, po to sekantis pats vaiko atskyrimo faktas sukelia stiprias neigiamas emocijas, taip pat daro įtaką kontakto palaikymui su buvusią aplinką. Patyrus prisirišimo problemas ankstyvojoje vaikystėje, tačiau esant normaliems vėlesniems ryšiams, vaiko raida gali artėti prie normalios raidos. Siekiant sumažinti neigiamas tėvų globos netekimo pasekmes, specialistams vertėtų kiekvieną atvejį vertinti individualiai, pasinaudojant kuo daugiau resursų, kad būtų galima optimaliai padėti vaikui.

Socialinės pagalbos vaikui ypatumai globos procese. Tikslas yra supažindinti su vaiko globos procese teikiama socialine pagalba ir pasidalinti įžvalgomis remiantis pateiktais specialistų ir vaikų informantų atsakymais. Lyginant Lietuvos ir Vokietijos pagalbos procesus teoriškai tai jie iš esmės nesiskiria, pradedant nuo to, kad vaikas apgyvendinamas globos namuose, kai nepavyksta surasti globėjų šeimos, šeimynos ar tėvių. Toliau vaikai, pagal galimybes, dažniausiai Vokietijoje supažindinami su globos įstaiga, jei geografiškai tai nėra toli, kitu atveju pirmas susitikimas vyksta vaikų teisių tarnyboje, kur tiek vaikas, tiek šeima yra supažindinama su vaikų globos namų koncepcija, į pokalbį atvyksta namų darbuotojai, sudaromi individualūs globos planai. Vokietijos atveju jie vadinami HPG (Hilfeplangespräch- Pagalbos plano pokalbis) ir vyksta kas pusmetį.

Toliau persikėlimo į vaiko globos įstaigą visas funkcijas susijusias su vaiku perima globos namai kurie tampa atskaitingi vaikų teisėms. Vokietijoje vaikų globos namai yra paslaugų teikėjai, kur vaikų skaičius maksimaliai siekia 10 globotinių bei valstybė tampa paslaugų pirkėja. Globos įstaigose esantys socialiniai darbuotojai/pedagogai toliau siekia vaiko socialinės, psichologinės ir fiziologinės gerovės užtikrinimo, per šias funkcijas: *auklėjamoji, globotinių atstovavimo, lengvinamoji*. Svarbu priminti, kad vaikai po kiek laiko turi galimybę savaitgaliais, pagal situaciją

šeimoje, grįžti “atostogų“. Toliau apžvelgsime informantų atsakymus, kaip jie supranta, kokios socialinės paslaugos teikiamos vaikams (žiūrėti 7 lentelę).

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Socialinės paslaugos vaiko globoje	Globos įstaiga: konsultavimas, laisvalaikio organizavimas, psichologo pagalba	<p>< ...grupėje esantys susitikimai vyksta kas pusmetį, kuriuo metu išsikeliami tikslai...užimtumo skatinimas... po pamokinės veiklos skatinimas nuo pirmadienio iki ketvirtadienio...> (I1);</p> <p><...sudaromas individualus planas norint labiau padėti vaikui...kiekvienas atvejis išskirtinis...įgyvendinimas užtrunka...galimos psichologo konsultacijos...> (I2);</p> <p><...čia žiūrima į vaiką labai individualiai...susipažindinama su vaiko byla...vyksta asmeniniai pokalbiai...galimybių paieška...> (I3);</p> <p><...daug veiklos grupėje...esame atsakingi už vaiką, tačiau kažkiek stengiamasi padėti ir tėvams, patarti, situacijas apšnekėti, tiek kiek patys leidžiasi...> (I4);</p> <p><...priklausomai nuo atvejo...žiūrima individualiai...aptariami pasiūlymai, kurie daugiau ar mažiau atitinka vaiko poreikius...> (I5);</p> <p><...esmė yra, susipažinti su vaiku... reikia išsiaiškinti ką jis gali, kiek jis gali...neperspausti... sužinoti vaiko galimybes per bendravimą, užklasines veiklas...> (I6);</p> <p><...svarbu susipažinti su vaiku...nemažai asmeninių pokalbių pirmas dienas, kurių metu gaunama daug informacijos, kuri ateina iš jo ir su kuria jau galima pradėti dirbti, su byla palyginti...> (I7).</p>
	Ambulatorinė: tėvų konsultavimas	<p><...esant būtinybei vaikų teisės priskiria šeimai socialinį pedagogą...> (I1);</p> <p><...ambulatorinė pagalba šeimai, socialinis darbuotojas, socialinis pedagogas, tačiau nutinka retai, nes labai brangu...> (I4).</p>

7 lentelė. Socialinės paslaugos vaiko globoje

Kaip matome, iš specialistų teiginių, socialinė pagalba globoje vykdoma dviem kryptimis. Pirmuoju atveju, globos įstaiga tampa labiau atsakinga už vaiko gerovės puoselėjimą, pradedant nuo požiūrio į kiekvieną atvejį labai individualiai, iki grupinių ar individualių po pamokinių užsiėmimų pagal poreikius. Galima numanyti, jog paslaugos grupėje yra orientuotos į vaiko poreikius, taip pat kontaktas su tėvais ar vykdomos konsultacijos šiam tikslui. Skatinamas vaiko dalyvavimas pagalbos

procesu, atkreipiant dėmesį į kontakto užmezgimo svarbą tolimesniems procesams. Toks kliento dalyvavimas didina savęs vertinimą, ugdo pasitikėjimą savimi, socialinę kompetenciją, skatina sėkmę (S. Šatkauskienė, 2014). Proceso metu, stebint vaiką, galima surinkti nemažai informacijos. Taip pat matomas išankstinio susipažinimo su būsima globos įstaiga procesas, kuris anot, L. Žalimienės (2007), ypatingai svarbus, kai vaikas netenka tėvų globos ir jam nustatoma ilgalaikė ar trumpalaikė globa. Vaikai informantai, taip pat turėjo galimybę atsakyti į panašaus pobūdžio klausimą:

<...per pirmus du mėnesius supratau, kad čia tau padeda, dirba savo darbą gerai, ir nori, kad tu turėtum ateiti...> (R4);

<...prižiūrėtojai (specialistai) padėjo priprasti prie šitos vietos...buvo sunkūs laikai...> (R5);

<...nu jo, padėjo...neturėjau pasirinkimo, turėjau dabar čia gyventi...ir, na taip aš manau, kad pradžioje sekėsi gan neblogai...> (R1);

Iš pateiktų atsakymų, galime teigti, jog globos namuose stengiamasi atkreipti dėmesį į vaiko poreikius, siekiant, kad jie greičiau integruotųsi į naują aplinką bei pamažu ugdytų savo socialinius, bendravimo įgūdžius.

Antroje subkategorijoje matome, jog specialistai teigia, kad šeimai socialinė pagalba skiriama ambulatoriškai, kai juos kuruoja socialinis pedagogas ar socialinis darbuotojas, tačiau šių paslaugų efektyvumą jiems sunku vertinti, nes jos užsakomos vaikų teisių tarnybos ir globos įstaiga dalyvauja tikrai bendradarbiavimo tikslais.

Apibendrinant, galima teigti, jog socialinė pagalba globoje labiau orientuota į vaiko poreikius, bet taip pat skiriama dėmesio tėvystės įgūdžių skatinimui, per globos namų konsultacinį darbą su tėvais ar ambulatoriškai teikiamomis vaikų teisių tarnybos organizuojamomis paslaugomis su tikslu ugdyti šeimos gebėjimus savarankiškai rūpintis asmeniniu šeimos narių gyvenimu. Taip pat svarbu pridurti, jog vaikas turi galimybę lankyti šeimą savaitgaliais, taip palaikomas kontaktas su biologiniais tėvais bei mažinamas stresas vaikui esant globoje. Susitikimų metu, kiekviena pusė turi galimybę įnešti savo indėlį siekiant užbaigti patį globos procesą. Visgi vaikų globos pagalbos procese socialinis darbuotojas išlieka pagrindiniu pagalbos teikėju, kurio tikslas vaiką susieti su aplinkos sistemomis, taip pat yra atsižvelgiama į pagalbos gavėjo interesus, todėl paslaugų efektyvumas siekiant bendro tikslo priklauso nemažai nuo pačių gavėjų motyvacijos siekiant pokyčių.

Asmens stiprybių paieškos ir socialinio palaikymo, kaip pagalbos institucijoje globojamam vaikui raiškos galimybės. Kaip matėme iš ankstesnių poskyrių, vaikai esantys globos institucijoje pasižymi įvairiomis emocinėmis problemomis dėl prieraišumo sutrikimų, apleistumo ir atstūmimo istorijos vaikystėje, taip pat stokoja socialinių įgūdžių, nemoka konstruktyviai spręsti iškilusių konfliktų, bendradarbiauti ar priimti sprendimus sudėtingose situacijose. Kaip teigia N. Liobikienė ir R. Šinkuvienė (2010), socialinis darbas su vaikais reikalauja didesnio pasirengimo ir laiko nei dirbant

su suaugusiais. Taip pat autoriai pažymi, jog socialiniai darbuotojai, dirbantys su vaikais, turi pasižymėti ypatingomis kompetencijomis. Darbuotojas turi mylėti vaikus ir mokėti su jais bendrauti. Taip pat, jis privalo gerai išmanyti vaiko amžiaus tarpsnių psichologiją, traumą patyrusio vaiko elgesio ypatumus, pasižymėti didele empatija, turėti pakankamai įgūdžių kalbėtis su vaiku jautriomis temomis, mokėti valdyti savo emocijas, turėti gerus stebėjimo įgūdžius (ten pat). Svarbu tampa užmegzti pozityvius ir konstruktyvius santykius tarp vaiko ir specialisto, nes anot G. Kviešienės (2003), socialiniai darbuotojai (pedagogai) padeda vaikams ir paaugliams geriau adaptuotis visuomenėje, bendruomenėje, švietimo ar globos įstaigoje panaudodami visas priimtinas ugdymo formas, bendradarbiaudami su pedagogais, tėvais, kitomis institucijomis, užtikrinančiomis vaikų ir paauglių saugumą, teises ir pareigas, fiziologinių ir psichologinių poreikių tenkinimą. Kadangi socialinis darbuotojas išlieka vis dar svarbiu vaiko pagalbos globoje teikėju, buvo siekta sužinoti, kokie darbuotojo kompetencijos kriterijai yra svarbūs sėkmingam darbui su vaiku globos situacijoje (žiūrėti 8 lentelę).

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Kompetencijos sėkmingam darbui su vaiku globoje	Empatiškumas	<p><...turi priimti vaiką tokį, koks jis yra, su savo sunkumais...negali apsimetinėti...> (11);</p> <p><nėra kažkokių gairių, kaip dirbti su vaiku, ypač jei iš tikro nori padėti...tolerancija...atsižvelgti į vaiko situaciją, ką jis maždaug yra patyręs...> (13);</p> <p><...nuo asmenybės, noro suprasti ir padėti...> (12);</p> <p><...mylėti žmogų...įsigilinti į 14-mečio pasaulį ir pagalvoti, kaip jis mąsto...asmeninį ego toli į galą nustumti...> (15);</p> <p><...aš jį (vaiką) priimti ir prisiminti, kiek jam teko iškęsti...> (17)</p>
	Pasitikėjimo sukūrimas	<p><... ir antras dalykas yra pasitikėjimas...visa kita kažkaip galima kompensuoti...> (17);</p> <p><...pasitikėjimo įgavimas...vaikui svarbu, kad suaugusysis jo nesugriautų...> (16);</p> <p><...pasitikėjimą reikia sukurti...> (13).</p>
	Kantrybė	<p><...socialiniame darbe padeda dažnai kantrybė...> (11);</p> <p><...kantrybės...kiekvienas vaikas individualus, todėl reikia stengtis atitinkamai reaguoti...> (15);</p> <p><...taip pat labai svarbu kantrybė...svarbu tinkamai įvertinti...> (14).</p>

8 lentelė. Specialisto kompetencijos sėkmingam darbui su vaiku globoje

Kaip matome iš pateiktų specialistų komentarų, socialinio darbuotojo svarbiausios kompetencijos sėkmingam darbui su vaiku globoje būtų empatiškumas, pasitikėjimo sukūrimas ir kantrybė. Visos šios trys kompetencijos lyg ir harmoningai sąveikauja viena su kita, pasitikėjimo sukūrimui tarp vaiko ir specialisto reikia laiko, todėl kantrybė tampa labai svarbi. Empatija, anot V. Rimkaus (2016), gali padėti vaikams suvokti savo emocijas, nesijausti kaltiems dėl savo jausmų, tyrinėti juos, galiausiai juos valdyti. Apskritai socialinio darbo pagrindas yra empatiškumo turėjimas. Paminėtos specialisto kompetencijos yra labai svarbios pagalbos proceso metu, kas padeda sukurti autentišką santykį tarp socialinio darbuotojo ir vaiko. Taip pat šios kompetencijos galėtų padėti įnešti daugiau pozityvumo vaiko globos situacijoje. Kaip teigia, V. Rimkus ir B. Kreiviniene (2019), pozityvumo komponentas socialiniame darbe yra neatsiejamas nuo socialinio konteksto, santykių pobūdžio, požiūrių įvairovės ir socialinės aplinkos pažinimo bei priėmimo. Šis požiūris nepateikia atsakymų ar konkrečių receptų, kaip spręsti vieną ar kitą situaciją, tačiau siūlo šios situacijos pažinimo principus, pabrėždamas idėjų, vertybių, požiūrių įvairovę.

Kaip buvo minėta teorijoje, socialiniam darbui svarbu palaikyti balansą tarp į problemas orientuoto darbo modelio ir, į sprendimą orientuoto modelio. Tokia siekiamybė gali padėti socialinio darbo profesiją, anot V. Rimkaus ir B. Kreiviniene (2019), išvystyti iki šiuolaikiškos, kompleksiniu, kritišku mąstymu paremtos veiklos. Šiam tikslui pasiekti svarbu pažvelgti ir į alternatyvius darbo metodus, kaip asmens stiprybes išryškinantis socialinis darbas. Todėl tyrime dalyvavusių informantų buvo paklausta, kaip jie supranta ir ką jie galvoja apie į asmens stiprybes orientuotą darbo modelį su vaikais globos situacijoje (žiūrėti 9 lentelę).

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Į stiprybes orientuotas darbo modelis su vaikais globoje	Teigiami aspektai	<p><...aš manau, kad privaloma darbe orientuotis į stiprybes, o ne į deficitus...vaikai dažnai susiduria, ar jiems priminama jų deficitai, negali to, ten esi per kvailas ir pan...trūksta, pala žmogau, tu gali tai, tu esi puikus žmogus... ir su tuo galima toliau dirbti...> (I1);</p> <p><...darbe mes tai akcentuojame...stengiames lavinti vaiko stiprybes kai yra galimybės...kolegos stipriai bendradarbiauja tarpusavyje, kiekvieną savaitę daromi susitikimai, kur dalinamasi išvalgomis...> (I2);</p> <p><...pozityvus pastiprinimas yra visa laiką laukiamas mūsų darbe...> (I3);</p> <p><...paskatinam už gerą elgesį, darbą...apie naują vaiką stengiuosi iš anksto neskaityti bylos, noriu pats susidaryti nuomonę...skaitau tik praėjus tam tikram laikui...stebiu kur vaikų resursai, ką jis sugeba ir kaip jaučiasi...taip pat tarp kolegų susitikimuose mes aptariame</p>

		<p><i>kiekvieną vaiką ir dalinames savo pastebėjimais ir visą laiką atsiranda kažkas, kas į vaiką žiūri kitaip nei kiti ir tai padeda...> (I5);</i></p> <p><i><...per globos namų darbuotojų pozityvumą gali priversti vaiką daryti to, ko ankščiau nedarė...gal bandant formuoti pozityvią asmenybę, kas gali gyvenime praversti, kad rodyti savo gerąją pusę, o ne blogąją...> (I6);</i></p> <p><i><...šią koncepciją mes naudojame pas mus... pokalbiui turime pildyti kas pusmetį vaiko charakteristikas, tai aš stengiuosi stiprybių skilti visa užpildyti kiek įmanoma ir pokalbį su vaiku pradėti nuo stiprybių, nes jei vaiką demotyvuosi per silpnybes tai neberasi prie jo priėjimo, nesvarbu kiek stiprybių bebūsi prirašęs...> (I7).</i></p>
	Abejotini aspektai	<p><i><...stiprybes akcentuoti ir ne į šoną jas padėti ir tik į problemas koncentruotis...kažkuriems tai padeda, bet negali su kiekvienu tai daryti...nes silpnybės pas kitus yra labai akivaizdžiai krentančios į akis, todėl stiprybės pradžia nueina į antrą planą...> (I3);</i></p> <p><i><...tai yra sunku, man ir pačiam tai neišeina visa laiką, nepaisant pastangų...na ir, deja, manau, kad šiuo metu dar didelė dalis kolegų dirba problemų orientuotu keliu...> (I1).</i></p>

9 lentelė. Į stiprybes orientuoto darbo modelio taikymo galimybės vaiko globoje

Kaip matome, iš informantų pateiktų atsakymų, didžioji dalis specialistų naudoja ar bent jau skatina šio požiūrio integravimą į kasdienę praktiką. D. Saleebey (2009) kritikavo medicininį modelį ir atitinkamą praktiką profesijoje, kuri iš esmės turi padėti žmonėms, tačiau neretai produkuoja neigiamas pasekmes, kaip žmonių patologizavimas, juos apibūdinant per jų bėdų ar sutrikimų prizmę, naudojant pesimistinę kalbą, sėjant abejonę žmonių galimybėmis, profesinį cinizmą bei priskiriant neigiamas, net asmenį žeminančias etiketes. Šiuo atveju galima atsiranda socialinio darbuotojo dominavimas kliento atžvilgiu. Norint pagrįsti ar paneigti šią mintį bei specialistų teiginius, nes keli I1 ir I3 turėjo realių dvejonių modelio įgyvendinimui praktikoje, buvo pasitelkti vaikų teiginiai, kaip jie kasdienėje veikloje sąveikauja su specialistais ir ar jų atsakymuose galima rasti sąsajų apie modelio taikymą praktikoje. Vaikų buvo paprasčiausiai paklausta, ar juos pagiria specialistai, ir ar dažnai papeikia, bei kaip, jų manymu, atrodo pagyrimų ir papeikimų balansas. Šitiems teiginiams pagrįsti taip pat buvo pasinaudota socialinio žemėlapiu instrumentu, kur atkreiptas dėmesys į sulaukiamos kritikos dažnumą iš socialinės aplinkos, konkrečiu atveju, iš specialistų dirbančių globoje. Vaikų globoje teiginiai:

<...Taip...kai kažką gero padarau, arba tam tikrą laiką gerai elgiuosi...vakare darome dienos refleksiją... manau yra ir to, apylygiai, gali gauti tūkstančius pagyrimų, bet jei kažką negero padarai, gauni pylos...> (R1);

<...taip bet aš nekreipiu į tai dėmesio...nežinau...neturiu nuomonės...galbūt daugiau geresnių dalykų pasako...bet nepadeda man tai...> (R2);

<...Taip, be abejones...prižiūrėtojai mane kartais kaip pavyzdį rodo kai vyksta kitų vaikų HPG (pagalbos plano pokalbis), kur sako pažiūrėkite kaip jam sekasi, kiek jis jau pasiekė...sako aišku, kai ir kažką negero padarau, daug tokių dalykų nėra...> (R4);

<...pagiria mane, pozityviai nuteikia, kai pvz. net kasdieninius dalykus padarau, kaip kavą pagaminu...mokykloje ir pagiria... sulaukiu aišku ir priekaištų, kai kažką blogo padarau...kritiką reikia mokėti priimti...manau tai apylygiai, priklauso nuo situacijos...> (R5).

ar

<...retai, nes jie dažnai mato, ką aš negero padarau...man labiau atrodo, kad man yra žymiai daugiau priekaištaujama negu pagiriama...pirmuose globos namuose buvo labiau apylygiai...> (R3).

Pateikti vaikų teiginiai leidžia teigti, jog vaikai globos situacijoje sulaukia pozityvaus paskatinimo, kuris nuo apylygio (R1, R5) iki dažniau (R2, R4). Kaip matome iš R3 teiginio, jam labiau atrodo, kad yra priekaištaujama, tačiau taip pat pamini, kad ankstesniuose globos namuose buvo situacija geresnė. Galime manyti, kad situacija labai priklauso nuo aplinkybių: vaiko elgesio, nuotaikos, darbuotojų ir pan.

Socialinio žemėlapiu instrumento analizė parodė, jog vaikai specialistų dažniausiai kritikuojami yra tik kartais, taip pat ir R3 atveju pažymėti specialistai esantys dabartiniuose globos namuose, iki kelių, kurie tai dažnai daro, vaikų nuomone, ir tik vieno, kuris retai vaikus kritikuoja. Specialistai sudaro pakankamai nemažą dalį vaikų socialinio tinklo, R1 (40 %), R2 (0 %, gali daryti įtaką, jog gyvena tik 6 mėn.), R3 (46%), R4 (54,5%), R5 (33,3%). Bendras specialistų skaičius vaikų socialiniame tinkle sudarė 20 iš 61, t.y. 32,7 %. Tokie rezultatai, Vokietijos vaikų globos namuose, bendrai tyrime dalyvavusių informantų, leidžia optimistiškai teigti, jog specialistai remiasi pozityviu požiūriu bendraudami su globos namų auklėtiniais, taip pat asmens stiprybes akcentuojančio darbo požiūrį bandoma diegti ir jo laikytis.

Remiantis šio tyrimo pagrindiniu tikslu – pozityvaus požiūrio raiška pagalbos fone, raiška globos procese bei žinojimu, kad vaikai pasižymi kompleksiniais psichosocialinei sveikatai neigiamą įtaką darančiais veiksniais, buvo vis gi norima sužinoti, kaip patys vaikai mato save, ką galvoja apie savo turimas asmens stiprybes, ar jaučiamos pozityvaus požiūrio užuomazgos ir pan. Atrinkti atsakymai pateikiami žemiau:

<...šachmatai... humoras irgi mano stiprybė...šiaip daugiau nieko...mano humoras man pakelia nuotaiką...aš juokuosiu noriai...> (R1);

<...galiu būti meilus...esu pakankamai sportiškas...kartą nuėmiau užkritisį žaislą medyje...kartais esu drovus, pasitikėjimo karts nuo karto trūksta...> (R3);

<...jei kažko noriu, darau viską dėl to ką aš galiu...stengiuosi...taip pat padėti žmonėms su užduotimis, išmokau iš prižiūrėtojų, nes man tai kažkaip patiko...šiaip esu gana atviras ir kiekvienam galiu būti šalia jei reikia...> (R4);

<...žmones emocionaliai palaikyti, dėl žmonių šalia būti...taip pat padėti žmonėms pvz. daiktus susikrauti...norėčiau geriau mokytis, matematiką...> (R5);

<...nežinau...žaisti kompiuterinius žaidimus...nežinau...nieko...ką reiškia pagerinti?...neturiu nieko...> (R2).

Kaip matome, vaikų informantų atsakymai pasižymi vis dėlto teigiamu požiūriu į save išskyrus R2, kur galimai vaikas kenčia nuo žemos savivertės, yra labiau užsisklendęs savyje. Kitų dalyvių atsakymai leidžia manyti, jog bent vienos ar kelių stiprybių turėjimas ir atpažinimas yra geras požymis pokyčiams vaikui esant globoje.

Taip pat, verta palyginimui prisiminti V. Čepukienės ir R. Pakrosnio (2008) Lietuvoje atlikto tyrimo rezultatus, kurie teigia, jog 5 iš 6 tirtuose vaikų globos namuose, auklėtojai, bendraudami su paaugliais, dažniausiai nelinkę vadovautis pozityviu požiūriu, t.y. nelinkę pastebėti ir paskatinti paauglių pastangų elgtis tinkamai, tačiau linkę nuolat pastebėti netinkamą elgesį – net ir dėl menkiausių prasižengimų ar nepatinkančio elgesio, užuot diskutavę ir ieškoję konstruktyvių sprendimo būdų, pasirenka barti, bausti ar net žeminti. Galima daryti prielaidą, kad dabartinio tyrimo tęstinumas yra įmanomas, bandant sužinoti pozityvaus požiūrio Lietuvos globos namuose pokyčius po dešimtmečio, deinstitucionalizacijos proceso pabaigos fone, ir tai galų gale palyginti su Vokietijoje atliktu tyrimu.

Apibendrinant, galima teigti, jog Vokietijoje su vaikais globos situacijoje dirbantys specialistai stengiasi vadovautis pozityviu bei asmens stiprybes skatinančiu požiūriu. Šio požiūrio raiška labiausiai pasireiškia per individualų darbą su vaiku, akcentuojant vaiko priėmimą, tokį koks jis yra. Specialistai neretai vaikui suteikia laiko parodyti save: kai kurie specialistai vaiko asmens bylą skaito tik praėjus tam tikram laikui, vaikui duodama laiko užmegzti ryšį jo nespaudžiant, taip parodant supratimą ir neakcentuojant deficitų. Propaguojama vaikų gero elgesio refleksija, kai jis būna paskatinamas, taip sudarant galimybę jai kartotis ateityje. Vaikams nėra gailima gero žodžio, dėl jų kasdienio atlikto darbo ar pareigų, nes gero žodžio pasakymas prisideda prie pozityvaus emocinio ryšio sukūrimo tarp vaiko ir specialisto, taip pat vaiko savivertės ir pasitikėjimo savo jėgomis didinimo. Per po pamokines veiklas vaikai skatinami atrasti patinkančius būrelius, kur jie galėtų ieškoti savo asmens stiprybių, ar užsiėmimus, kurie suteikia džiaugsmą, pakilią nuotaiką taip skatinant pozityvizmą. Visgi tyrimų rezultatai parodė, jog vaikams sunku įvardinti savo stiprybes, jie labiau sieja jas su veikla, kurią patinka daryti, todėl šioje vietoje specialistų didesnis dėmesys vaiko stiprybių paieškai bei tobulinimui būtų pageidautinas. Tačiau visgi tyrimo rezultatai nuteikia optimistiškai, nes matomas balansas socialinio darbo praktikoje. Globos įstaigoje atsiranda galimybė

susidaryti pozityviems santykiams tarp vaiko ir specialisto, kurie nebūtų grįsti tik problemų taisymu, tačiau orientuoti ir į sprendimo galimybes, siekiant įtraukti vaiką į pagalbos procesą, kaip klientą, kuris gebėtų pats priimti tinkamus sprendimus, gerai jaustis kasdienėse situacijose ir taip būti labiau atsakingas už savo gerovę.

Sekantis, labai svarbus pagalbos komponentas vaiko globoje, būtų socialinis palaikymas, kuris mokslinėje literatūroje dažnai žinomas, kaip potencialiai naudinga veikla, kurią vaiko atžvilgiu vykdo artimieji, socialinio tinklo nariai, ir tai teigiamai atsiliepia asmens sveikatai, emocinei gerovei ir elgesiui (V. Rimkus, B. Kreivinienė, 2019). Šiame tyrime buvo stengiamasi į socialinį palaikymą pažiūrėti sistemiškai, t.y. apklausti specialistai (žiūrėti 10 lentelę), kaip jie mato socialinio palaikymo taikymo galimybes vaiko globoje, bei jo pobūdį ir trukdžius jį gauti, taip pat atlikta vaikų socialinio tinklo žemėlapių analizė, norint pasižiūrėti, kaip jie mato savo socialinio tinklo narius ir iš ko sulaukiama palaikymo dažniausiai.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Socialinio palaikymo pobūdis vaikui globoje	Emocinis	<p><...emocionalus palaikymas ir tai stengiuosi aš iš tikro naudoti, kaip pvz. asmeniniai pokalbiai...aišku, iš dalies ir instrumentinį palaikymą, bet jei vaikas emocionaliai kenčia ar nestabilus yra, o aš jam siūlau kažkokias veiklas, o jis nežino tuo metu, kaip savo emocijas apibūdinti...sunku...> (I7);</p> <p><....didžiausias darbas yra emociniame lygmenyje...jei yra užmegztas ryšys su kitu asmeniu, galima tikėtis kažkokio elgesio pasikeitimų...> (I1);</p> <p><...pagrindinis palaikymas yra domėjimasis vaiku...tiesiog paprastas klausimas, kaip jam sekasi...ką jis gal norėtų veikti...išklausymas...> (I2);</p> <p><...jei problemų turi, gali mielai ateiti pas mane pasišnekėti...stengiamės patarti, padėti, nes kitaip neišeina, sužinoti kaip jaučiasi, kas neduoda ramybės...> (I3);</p> <p><...lydime jį per gyvenimą, stengiamasi panaikinti jo baimes, atstatyti pasitikėjimą savimi...jei vaikas atrodo liūdnas, tai paklausiu jo, žmogau, kas atsitiko...> (I5);</p> <p><...pagrindė tai emocinis...pažado davimas ir ištesėjimas...> (I6).</p>

	Materialus	<p><...užmezgus ryšį po to galima integruoti paprastus kasdienius dalykus, kaip kad apsipirkti...mokymas elgtis su pinigais...iš taško a į tašką b nuvažiuoti su autobusu...> (11);</p> <p><...esu vieną kitą eurą paskolinęs, taip papildomai stiprinamas ryšys...> (13);</p> <p><...pirmoje vietoje gauna iš darbuotojo...palydime vaiką į darbo agentūrą, sporto būrelį, pamokome kaip naudotis viešuoju transportu...> (15);</p> <p><...palydėjimas pavyzdžiui iki parduotuvės...> (16).</p>
Socialinio palaikymo vaikui globoje trukdžiai	Pasitikėjimo suaugusiais stoka	<p><...vaikai, kurie nenori palaikymo, manau jie per savo gyvenimą labai daug kartų buvo nuvilti suaugusiųjų...> (15);</p> <p><...galų gale svarbiausia yra pasitikėjimas, per ryšį, kol jo nėra tai sunku kažką nuveikti...> (17);</p> <p><...vaikams trūksta pasitikėjimo suaugusiaisiais, sunku išsakyti ką galvoja iš tikro...> (13).</p>

10 lentelė. Socialinio palaikymo vaikui globoje pobūdis ir trukdžiai

Anot informantų pateiktos informacijos, galime daryti prielaidą, jog vaikui globos situacijoje stengiasi visų pirma suteikti emocinį palaikymą. Kaip ir buvo anksčiau užsiminta, globos namų specialistas dažnai kaip formalios aplinkos veikėjas tampa svarbiu vaiko socialinio tinklo nariu, duomenys koreliuojasi su anksčiau pateiktais atsakymais. Todėl savo palaikymu jis stengiasi pademonstruoti vaikui, kad jis yra svarbus, paguosti bėdoje, išklaudyti, padrąsinti, pakelti jo savigarbą ir pasitikėjimą savimi. Taip atsiranda pozityvūs santykiai, kurių fone, nepaisant neretai pagalbos nenorėjimo ar vaiko prieštaravimų, galima daryti įtaką keičiant vaiko elgesį bei matyti teigiamus pokyčius. Antroje subkategorijoje matome, jog kartu su emociniu palaikymu atsiranda ir materialus. Šiuo atveju tai yra svarbu siekiant, jog socialinis darbuotojas pagalbos procese pasitelktų įvairių išteklių siekiant užtikrinti vaiko poreikius, padėti jam mokintis visų svarbiausių gyvenimo įgūdžių. Brandžios ir savarankiškos asmenybės formavimas sumažintų socialinės atskirties tikimybę vaikui palikus globos instituciją. Remiantis informantų teiginiais galime daryti prielaidą, jog specialistai stengiasi palaikyti vaikų gerą emocinę sveikatą per pozityvų bendravimą ir domėjimąsi vaiku, taip vaikas turi galimybę sąveikauti su aplinka ugdant savo įgūdžius. Taip vaikas įgyja kompetencijų pagrindą reikalingų jam priimti sprendimus, spręsti problemas, kūrybiškai ir kritiškai mąstyti, lavinami tarpasmeninių santykių įgūdžiai, kurie padeda kontroliuoti emocijas bei gali tapti „buferiu“ stresui.

Tyrimo dalyvių buvo paprašyta nurodyti, kas trukdo vaikams sulaukti socialinio palaikymo. Didžioji dalis atsakymų teigė, jog vaikams trūksta pasitikėjimo suaugusiais. Kaip teigia darbuotojai, tai gali trukdyti vaikams sulaukti pagalbos iš specialistų. Šiuo atveju, tai atitinka teorijoje aptartus vidinius vaiko veiksnius, kur pasitikėjimo suaugusiais stoka atsiranda dėl vaikų žemos savivertės, įtarumo ir kitų baimės. Remiantis ankstesniais rezultatais apie specialistui būtinas kompetencijas darbui globoje su vaiku, empatiškumas ir kantrybė gali padėti vaikui po kiek laiko po truputį pradėti pasitikėti suaugusiuoju. Procesui į pagalbą gali ateiti specialistų įvardinti susitikimai kas savaitę tarp kolegų, kur kiekvienas gali pasidalinti savo išvalgomis apie vaiką, siekiant surasti tinkamiausių sprendimų dėl stokojančio vaiko pasitikėjimo suaugusiuoju situacija.

Specialistų teiginiams paneigti ar pagrįsti buvo panaudotas socialinio tinklo žemėlapis apklausoje su vaikais. Vaikai buvo paprašyti įvardinti savo socialiniame tinkle, kokie žmonės ir kaip dažnai teikia emocinį palaikymą, informacinį bei instrumentinį, taip pat buvo paprašyta vaikų sudėlioti socialinio tinklo dalyvius pagal artimumą ir sulaukiamos pagalbos kryptį.

Duomenų analizė parodė, jog *R1* socialiniame tinkle esantys specialistai teikė vaikui emocinį palaikymą dažniau nei informacinį ar instrumentinį (toliau materialus). Taip pat, globoje gyvenančio vaiko ir specialisto socialinio palaikymo kryptis buvo abipusė, bei vaikui darbuotojai buvo artimi, nepaisant trumpo laiko globos namuose, kas sąlygoja prielaidą, jog darbuotojams pavyko užmegzti ryšį su globotiniu. Taip pat pastebima, jog pačio socialinio tinklo dydis yra ganėtinai mažas. Toje pačioje globos institucijoje esantis *R2* tyrimo dalyvis nenurodė nei vieno specialisto savo socialinio tinklo lentelėje. Verta paminėti, kad šiuo atveju jis taip pat grupėje yra 6 mėnesius, kaip ir *R1*, tačiau ryšio su specialistais užmegzti su vaiku matomai dar nepavyko. *R3* tyrimo dalyvio atveju buvo pastebėta, jog specialistai teikia vaikui tiek emocinį tiek materialųjį palaikymą. Transakcijos vyksta į abi puses, bei vaikui didžioji dalis specialistų yra gan artimi, todėl galime teigti, jog vyksta bendradarbiavimas.

Apklausiant *R4* tyrimo dalyvį, buvo pastebėta, jog socialinis tinklas buvo sudarytas iš 11 jam svarbių dalyvių, iš kurių buvo 6 globoje dirbantys specialistai. Duomenys parodė, jog vaikui dažnai buvo teikiamas emocinis ir materialus palaikymas, kuris šiuo atveju vyko dažniau iš specialistų pusės. Taip pat svarbus rodiklis, jog globotiniui 3 iš 6 specialistų buvo labai artimi, kiti taip pat artimi. Šis vaikas gyvena jau 6 metus globos įstaigoje, todėl sunku nepastebėti, jog per tą laiką yra užsimezges ryšys su specialistais. Vaikas pokalbio metu atrodė pakankamai atsipalaidavęs, stengėsi palaikyti pokalbio metu akių kontaktą, nesijautė pasitikėjimo savimi stoka. Šiuo atveju bendrai surinkti duomenys apie vaiką liudija, jog su vaiku buvo tikslingai dirbama viso pagalbos proceso metu, pasitelkiant į sprendimus orientuotą kryptį – pozityvų požiūrį, nes tiek vaiko savivertė ar pasitikėjimas pokalbio metu tyrėjui buvo gerai pastebimas. *R5* dalyvio socialinio tinklo analizė parodė, jog specialistai sudaro trečdalį jam svarbių žmonių visame tinkle, iš kurių 3 nurodyti buvo,

kaip labai artimi ir 2 kaip artimi. Specialistai, anot vaiko, jam teikė tiek emocinį, tiek materialųjį palaikymą, nuo labai dažnai iki kartais. Vykstančios transakcijos tarp tinklo dalyvių buvo abipusės. Svarbu paminėti, jog globotinis įstaigoje gyvena jau 6 metus. Pokalbio metu atrodė pakankamai pasitikintis savimi, elgėsi drąsiai, nevengė akių kontakto. Taip pat svarbu pridurti, jog dalyvis turėjo, kaip ir *R4*, išsikėlęs tikslą įgyti išsilavinimą, papildomai išsilaikyti automobilio teises, nes ateityje įsivaizduoja save negyvenantį iš valstybės kišenės, o savarankišką asmenybę.

Apibendrinant vaikų socialinio tinklo analizę bei specialistų teiginius galima matyti, jog pozityvaus požiūrio raiška socialinio palaikymo forma dažniausiai vaikams pasireiškia emocinio ir materialaus palaikymo pavidalu. Kiekvieno vaiko supratimas apie palaikymo naudą ir vykstančių transakcijų dažnumą yra labai individualiai vertinamas, tačiau specialistų pagrindinis tikslas yra užmezgus ryšį padėti vaikui jo artimoje aplinkoje pamatyti slypinčias galimybes, bei žmones, kurie iš tikrųjų yra šalia ir nori padėti. Taip nuvejamas vaiko globoje atsirandantis liūdesys ar depresijos galimybė, atitinkamai skatinamas vaiko pozityvus požiūris. Specialistai taip pat skatina vaikų užimtumą, stengiantis supažindinti vaikus su įvairiomis socialinio tinklo sistemos dalimis, kurios praplėstų vaikų socialinį tinklą. Iš psichologinės perspektyvos, gavėjas sugeba aptikti socialinėje aplinkoje prieinamą palaikymą, taip pat atsiliepia teigiamai apie gaunamą palaikymą iš specialistų. Svarbu atkreipti dėmesį, jog yra tendencija, kad vaikų, kaip *R4* ir *R5* gyvenančių ilgesnį laiką globos įstaigoje duomenų analizė bei interviu metu rodyta verbalinė ir neverbalinė kūno kalba, parodo apie teigiamus – pozityvius pokyčius, kas yra galimai suteikto socialinio palaikymo, pozityvaus požiūrio dėmens taikymo rezultatas. Pozityvaus požiūrio raiška taip pat pastebima per specialistų savaitinius komandinius susitikimus, kur jie stengiasi palaikyti vienas kitą, jei probleminės situacijos užkrauna kolegų pečius. Šio metodo taikymas skatina socialinio palaikymo, kaip reiškinio, naudojimą stresinėse situacijose, sugebančio palaikyti pozityvias nuotaikas ir motyvaciją per grupinių užsiėmimų veiklas, kas galutiniame rezultate yra noras, kaip įmanoma geriau padėti vaikui globoje. Vienintelis dalykas, kuris kelia nerimą yra tas, jog vaikų socialinis tinklas yra nedidelis ir nemažą jo dalį užima specialistai. Taip pat kai kurių vaikų neadekvatus socialinio tinklo išplėtimas iki didesnio, kas sukelia įtarimą dėl jo efektyvumo ir tikrumo. Todėl yra visokeriopai siektina jį palaipsniui didinti, taip pat vykdyti refleksijas šia tema su vaikais, nes vaikui palikus globos namus, jį palaikančių žmonių ratas dar labiau susitrauks, o tai gali paskatinti vaikui papildomo streso bei socialinės atskirties tikimybes žengiant į savarankišką gyvenimą.

Išvados

1. Vaikų atsidūrimas globos institucijoje yra sąlygojamas įvairių aplinkybių, kurios dažnai yra viena su kita susijusios: smurtas artimoje aplinkoje, priklausomybės, šeimų socialinių ir tėvystės įgūdžių stoka, materialinė padėtis. Šių aplinkybių tolygus pasiskirstymas parodo, jog sunku nustatyti, kuri yra ryškiausia tėvų globos netekimo atveju. Neigiamos patirties šeimoje faktas bei atsiskyrimas nuo jos vaikui sukelia psichosocialinės gerovės pasekmes iki dalinio ar visiško socialinio tinklo suardymo. Vaikai globoje dažniausiai kovoja su namų ilgesiu ir liūdesiu, stokoja pasitikėjimo aplinka ir suaugusiais bei išgyvena socialinio tinklo kaitą.

2. Vaiko globos situacijoje, įstaiga tampa vaiko atstovu, su kuriuo vaikas yra supažindinamas iki patekimo į ją, bei lieka atskaitinga vaikų teisių tarnybai. Vaikams, netekusiems tėvų globos yra svarbu sulaukti tinkamos pagalbos, nes vaikai dažnai pasižymi ne vienu, bet keliais veiksniais trukdančiais tinkamai vystyti jo psichosocialinei sveikatai bei sulaukti pagalbos dėl savo netinkamo elgesio. Šiuo atveju globos įstaiga įsipareigoja užtikrinti įvairių paslaugų teikimą, nuo orientacijos į vaikų poreikius atitinkančio užimtumo veiklas iki psichologo konsultacijų, pagal poreikį, ir ryšio palaikymo su biologine šeima.

3. Remiantis tyrimo duomenimis, galima teigti, kad, sėkmingam darbui pagalbos procese su vaiku specialistas turi pasižymėti atitinkamomis kompetencijomis, nes darbas su vaikais reikalauja didesnio pasirengimo, nei dirbant su suaugusiais - empatiškumu, kantrybe, sugebėjimu bendraujant su vaiku užmegzti patikimą ir pozityvų ryšį.

4. Analizuojant pozityvaus požiūrio į pagalbą raišką vaiko globoje buvo nustatyta, kad jis naudojamas kasdieniniame darbe, per socialinį palaikymą ir asmens stiprybes pabrėžiantį modelį. Dažniausiai šis požiūris pasireiškia siekiant vaiko emocinės būsenos stabilizavimo jam esant globoje. Naudojami socialinio palaikymo emocinis ir materialus dėmenys, kuriuos dažniausiai teikia specialistai vaikui, bei pozityvūs paskatinimai ir pagyros už gerą elgesį ar atliktą užduotį kasdienėje veikloje, nepabrėžiant vaiko deficitų ar koncentracijos į blogą elgesį, motyvuojant vaiką pokyčiams, taip pat sudarant sąlygas vaiko savivertės jausmo, pasitikėjimo savimi, augimui.

Rekomendacijos

Specialistams dirbantiems su vaikais globoje:

- skatinti naujoviškų ir įprastų užimtumo formų derinį, atitinkantį vaiko poreikius, kuriuose globoje esantis vaikas galėtų atrasti savo stiprybes;
- aktyviau dalyvauti vaiko socialinio tinklo plėtroje, ypač ryšio su biologine šeima stiprinime;
- pagal poreikį ir galimybes dalyvauti profesiniuose mokymuose, seminaruose, skirtuose į sprendimą orientuoto socialinio darbo su globoje esančiais vaikais metodais susipažinti;
- akcentuoti vaiko stiprybes pokalbių metu su įstaigomis, tėvais;
- skatinti pozityvaus požiūrio sklaidą per globotinių grupinius ir asmeninius užsiėmimus.

Literatūra:

1. Alifanovienė, D.; Kauneckienė, D.; Vaitkevičienė, A. 2015. Laikinosios vaikų globos situacijos dalyvių bendravimo ypatumų analizė. *Specialusis ugdymas* 1(32): p. 229-243.
2. Amichai-Hamburger Y., Kingsbury M., Schneider B.H. 2012. *Friendship: an old concept with a new meaning? Computers in Human Behavior. Vol. 29, p. 33-39.*
3. Aragon R. O., Sharer A. E., Bargh J. A., Pineda J. A. 2014. *Modulations of mirroring activity by desire for social connection and relevance of movement. Social Cognitive and Affective Neuroscience. Vol. 9, p. 1762-1769.*
4. Assouline H. A., Attar-Schwartz, S. 2020. *Staff support and adolescent adjustment difficulties: the moderating role of length of stay in the residential care setting. Children and youth services review. Vol. 110, p. 1-8.*
5. Bagdonas A. 2015. *Socialinis darbas Lietuvoje: raidos, praktikos ir akademinis aspektai. Vilnius. Vilniaus universitetas, p. 10-35.*
6. Berens, E.A.; Nelson, A. Ch. 2015. *The science of early adversity: is there a role for large institutions in the care of vulnerable children? Lancet, Vol. 386: p. 388-398.*
7. Bitinas B. 2006. *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas. Vilnius: Kronta.*
8. Bitinas B., Rupšienė R., Žydzūnaitė V. 2008. *Kokybinių tyrimų metodologija: vadovėlis vadybos ir administravimo studentams.*
9. Brady, L. K.; Caraway, J. S. 2002. *Home away from home: factors associated with current functioning in children living in a residential treatment setting. Child Abuse and Neglect, 26: p. 1149-1163.*
10. Brekke S. J. 2012. *Shaping a science of social work. Research on social work practice. Vol. 22, nr.5, p. 454-463.*
11. Bronsard, G.; Lancon, Ch.; Anderson, L. ir kiti 2013. *Quality of life and mental disorders of adolescents living in french residential group homes. Child Welfare, Vol. 92, No.3: p. 47-70.*
12. Burvytė S., Kocai E. 2017. *Socialinių darbuotojų požiūris į vaikų globos namuose augančių vaikų ryšius su biologiniais tėvais. Socialinis ugdymas. Lietuvos edukologijos universitetas, t. 45, nr.1, p.62-79.*
13. Butvilas, T. 2006. *Šeimoje netektį patyrusių vaikų (7-11 metų) socializacija ir pedagoginės pagalbos strategijos. Daktaro disertacija. Šiaulių universitetas.*
14. Collins S. 2007. *Social workers, resilience, positive emotions and optimism. Practice. Vol.19, no.4, p. 254-269.*

15. Čepukienė, V.; Pakrošnis, R. 2008. *Vaikų globos namuose gyvenančių paauglių psichologinio ir socialinio funkcionavimo sunkumus lemiantys veiksniai: asmenybės savybių ir gyvenimo globos namuose ypatumų sąveika. Specialusis ugdymas, Nr. 2 (19): p. 31-44.*
16. Davidson-Arad B., Kaznelson H. 2010. *Comparison of parents and social workers assessments of the quality of life of children at risk. Children and Youth Services Review. Vol.32, p. 711-719.*
17. Diener E. 2000. *Subjective well-being: the science of happiness and a proposal for a national index. American Psychologist. Vol. 55 (1), p. 34-34.*
18. Dirgelienė I. 2008. *Teorijos ir praktikos ryšio plėtotė socialinio darbuotojo profesinėje veikloje. Acta Paedagogica Vilnensia, Vilnius. Nr. 20, p. 90-101.*
19. Douglas M. E., McCarthy C. S., Serino A. P. 2012. *Does a social work degree predict practice orientation? Measuring strengths-based practice among child welfare workers with the strengths-based practices inventory-provider version. Journal of Social Work education. Vol. 50, p. 219-233.*
20. Early, E. J. 2001. *Measures for practice with families from a strengths perspective. Families in society: the journal of contemporary human services. Vol. 82, nr. 2: p. 225-232*
21. Feeney C. B., Collins L. N. 2015. *A new look at social support: a theoretical perspective on thriving through relationships. Personality and Social psychology review. Vol. 19(2), p. 113-147.*
22. Folkman S. 2008. *The case for positive emotions in the stress process. Anxiety, Stress, and Coping. Vol. 21, nr.1, p. 3-14.*
23. Galloway, R., Reynolds, B., Williamson, J. 2020. *Strengths-based teaching and learning approaches for children: perceptions and practices. Journal of Pedagogical Research. Vol. 4, nr.1, 31-45.*
24. Giedrimas Z., Ignatovičienė S., Breidokienė R., Ignatovič E. 2013. *Vaikas, gimęs mūsų širdyse: atmintinė vaiko globėjams ir tėviams. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Vilnius.*
25. Gitterman A. 2014. *Social work: a profession in search of its identity. Journal of Social Work Education. Vol. 50, p. 599-607.*
26. Goodley B. B. T. 2016. *Social works grand challenges: mobilizing the profession. Social Work. Vol. 61, nr. 3, p.197-198.*
27. Gruodytė E., Palionienė N. 2016. *Riboto pakaltinamumo ir naujagimio nužudymo santykio problematika. Mykolo Romerio universitetas, Jurisprudencija, 23 (2), p. 294-309.*

28. Gudonis, V.; Samašonok, K.; Žukauskienė, R. 2006. *Paauglių, gyvenančių globos institucijose ir pilnose šeimose, kognityvinių strategijų ir elgesio bei emocinių problemų ypatumai. Socialinis darbas, Nr. 5(2): p. 45-53.*
29. Gudžinskienė V., Norvaišaitė J. 2010. *Socialinio darbuotojo kompetencijų sampratų analizė. Įvairių visuomenės grupių socialinė integracija. Socialinis ugdymas. Nr. 11 (22), p. 55-64.*
30. Guogis A. 2005. *Socialinė apsauga ir naujosios viešosios vadybos alternatyva. Mykolo Romerio universitetas. Socialinis darbas, nr. 4(2), p. 13-19.*
31. Gvaldaitė L. 2004. *Socialinio tinkle intervencija kaip socialinės paramos metodas. Acta paedagogica Vilnensia.*
32. Gvaldaitė, L.; Šimkonytė, S. 2016. *Vaikų globos namų deinstitucionalizacija Lietuvoje: ar „vežimas“ judės į priekį? Socialinė politika. Vilniaus universitetas, p. 55-73.*
33. Hefferon K., Boniwell I. 2011. *Positive psychology: theory research and applications. Maidenhead: MacGraw-Hill.*
34. Helgeson V.S., Gottlieb B.H. 2000. *Support groups: social support measurement and intervention. New York: Oxford university press.*
35. Herz M., Johansson T. 2011. *Critical social work-considerations and suggestions. Critical Social Work. Vol. 12, no. 1, p. 28-45.*
36. Joneliūnė L. 2010. *Perėjimas iš šeimos į vaikų globos namus: vaiko patirtis. Magistro baigiamas darbas. Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas.*
37. Kardelis K. 2002. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: (edukologija ir kiti socialiniai mokslai) vadovėlis. Kaunas: Judex.*
38. Kauneckienė D. 2014. *Vaikų, kuriems skirta laikinoji globa, bendravimo su biologiniais tėvais plėtojimas. Magistro darbas. Šiaulių universitetas.*
39. Kreivinienė, B.; Rimkus, V. 2019. *Pozityvumas socialiniame darbe. Klaipėda. Klaipėdos universiteto leidykla.*
40. Kveskienė G. 2003. *Socializacijos pedagogika. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.*
41. Laursen, K. E. 2000. *Strenght-based practise with children in trouble. Reclaiming children and youth. Vol.9, nr. 2, p. 70-75.*
42. Lazutka R. 2001. *Socialinė apsauga. Žmogaus socialinė raida. Vilnius: Homo Liber.*
43. Leliūgienė I. 2003. *Socialinė pedagogika. Kaunas: Technologija.*
44. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. 2007. *Asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašas. Valstybės žinios, 2007-03-17, Nr. 32-1162. [žiūrėta 2020-02-05]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.293817>.*

45. Lietuvos Respublikos statistiko departamentas. 2018. *Per metus tėvų globos netekę vaikai*. [žiūrėta 2019-12-15]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>.
46. Linley A.P, Joseph S. 2004. *Positive psychology in practice*. New Jersey: John Wiley & Sons. Prieiga internetu: https://www.researchgate.net/profile/Julian-Barling/publication/232553222_Leading_Well_Transformational_Leadership_and_Well-Being/links/59f7575baca272607e2d7da9/Leading-Well-Transformational-Leadership-and-Well-Being.pdf
47. Liobikienė N. T., Šinkuvienė J. R. 2010. *Socialinio darbo klientų ypatumai. Socialinis darbas. Profesinė veikla, metodai ir klientai*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras.
48. Luobikienė I. 2007. *Sociologinių tyrimų metodika*. Kaunas: Technologija.
49. MacArthur, J., Rawana, P. E., Brownlee, K. 2012. *Strengths-based approach in the practice of child and youth care. Relational Child and Youth Care Practise*. Vol. 24, nr.3, p. 6-15.
50. Martin M. E., Myers K., Brockman K. 2019. *Self-preservation in the workplace: the importance of well-being for social work practitioners and field supervisors*. *Social Work*. Vol. 65, no. 1, p. 74-81.
51. McNulty K. J., Fincham D. F. 2011. *Beyond positive psychology? Toward a contextual view of psychological processes and well-being*. *American Psychologist*. Vol. 62, no. 2, p. 101-110.
52. Melkman P. E. 2017. *Childhood adversity, social support networks and well-being among youth aging out of care: an exploratory study of mediation*. *Child Abuse & Neglect*. Vol. 72, p. 85-97. Prieiga internetu: <https://isiarticles.com/bundles/Article/pre/pdf/130849.pdf>.
53. Moskowitz J.T, Cheung E.O ir kiti. 2020. *Measuring positive emotion outcomes in positive psychology interventions: a literature review*. *Emotion Review*. Vol. 13, no.1, p. 60-73.
54. Motiečienė, R.; Varžinskienė, L.; Vyšniauskytė-Rimkienė, J. 2013. *Darbo su socialinės rizikos šeimomis tarpsektorinės komandos modelis pirminės sveikatos priežiūros sistemoje*. *Lietuvos mokslų akademija, Nr. 4*: p. 200-208.
55. Narkauskaitė L., Krupskienė A. 2011. *Smurtas – visuomenės problemos. Smurto samprata. Smurto paplitimas Lietuvoje 2011 m.*
56. Paigozina, R.; Raudeliūnaitė, R. 2009. *Vaikų, gyvenančių globos namuose, socialinių įgūdžių raiškos ypatumai*. *Socialinis darbas, Nr. 8*: p. 138-146.
57. Park, N., Peterson, C. 2006. *Character strengths and happiness among young children: content analysis of parental descriptions*. *Journal of Happiness Studies*. Vol. 7, p. 323-341.
58. Pearson R. E. 1990. *Counseling and social support. Perspectives and practise*. Newbury Park, CA: Sage.

59. Perttula J., Vaananen A., Godvadas P., Malinauskas G., Gudliauskaitė-Godvade J. 2009. *Representational identify of social work in academic context: comparison of Lithuania and Finland. Social Research. Nr. 1(15), p. 52-63.*
60. Peterson, C., Willibald, R., Beermann, U., Park. N., Seligman, M. 2007. *Strenghts of character, orientations to happiness, and life satisfaction. The Journal of Positve Psychology. Vol. 2, nr.3, p. 149-156.*
61. Pooler K. D., Wolfer T., Freeman M. 2014. *Finding joy in social work (part 2): intrapersonal sources. Social work, Vol. 59, nr.3, p. 213-221.*
62. Prather, W. 2007. *Trauma and psychotherapy: Implications from a behavior analysis perspective. International Journal of Behavioral Consultation and Therapy, 3(4): p. 555-570.*
63. Proyer, T. R., Willibald, R., Buschor, C. 2012. *Testing strenghts-based interventions: a preliminary study on the effectiveness of a program targeting curiosity, gratitude, hope, humor, and zest for enhancing life satisfaction. Springer, p. 275-292.*
64. Pulla V. 2017. *Strenghts-based approach in social work: a distinct ethical advantage. International Journal of Innovation, Creativity and Change. Vol. 3, issue 2, p. 98-114.*
65. Reisch M. 2013. *What is the future of social work? Critical and Radical Social Work. Vol. 1, nr.1, p. 67-85.*
66. Rimkus V. 2016. *Socialinės pagalbos poreikis šeimoje globojamam vaikui ir jo globėjui: globėjų požiūrio analizė. Klaipėdos universitetas. Tiltai, 1, p. 105-131.*
67. Rimkus V. 2020. *Re-discovering the positive sides of social work: Social support and lient strenghts perspectives. Latvian Christian Academy. Proceedings 6, p. 40-51.*
68. Rimkus, V. 2010. *Socialinis palaikymas socialiniame darbe. Klaipėda. Klaipėdos universiteto leidykla.*
69. Rupšienė L. 2007. *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija: metodinė knyga. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.*
70. Ruškus J. 2010. *Socialinio darbo magistro baigiamojo darbo metodinės rekomendacijos. Kaunas: VDU.*
71. Sabalauskas L. K., Ortolani L. C., McCall J. M. 2014. *Moving from pathology to possibility: integrating strenghts-based interventions in child welfare provision. Child Care in Practice. Vol. 20, no. 1, p. 120-134.*
72. Sagatys G. 2002. *Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje. Lietuvos teisės universitetas, Jurisprudencija, t. 33, nr. 25, p. 83-94.*
73. Saleebey D. 2009. *Strenghts Perspective in Social Work Practice, the 5th edition. Pearson.*

74. Samašonok, K. 2013. *Globos namuose gyvenančių vaikų ir paauglių savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas: pasiekimai, sunkumai, sprendimai*. *Pedagogika*, Nr. 110: p. 103-114.
75. Schofield G., Beek M. 2009. *Growing up in foster care: providing a secure base through adolescence*. *Child and family social work*. Vol. 14, p. 255-266.
76. Seligman M. E. 2010. *Flourish: positive psychology and positive interventions*. *The tanner lectures of human values*. *Delivered at the University of Michigan*.
77. Seligman M. E., Csikszentmihalyi M. 2000. *Positive psychology: an introduction*. *American psychologist*. Vol. 55, no. 1, p. 5-15.
78. Singstad M. T., Wallander, L. J., Lydersen, S., Wichstrom, L., Kayed, N. S. 2020. *Perceived social support among adolescents in residential youth care*. *Child & Family Social Work*. Nr. 25, p. 384-393.
79. Šatkauskienė S. 2014. *Socialinio darbuotojo ir kliento sąveika vykstant pagalbos procesui: pasitikėjimą pirmiausiai reikia įgyti*. *Socialinis darbas, patirtis ir metodai*. Prieiga per internetą: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/30963/1/ISSN2029-5820_2014_T_14.N_2.PG_99-119.pdf.
80. Tate, T. 2010. *Strength-based assessment: a triad of troubles*. *Reclaiming children and youth*. Vol. 19, nr. 3: p. 45-52.
81. Tidikias R. 2003. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija: vadovėlis*. Vilnius: LTU leidybos centras.
82. Trakštelis K. 2012. *Andragoginės priegijos taikymas atstatant socialinius įgūdžius*. *Adragogika*, t. 1(3).
83. Urbikaitė, J.; Raudeliūnaitė, R. 2011. *Vaikų globos šeimose ypatumai*. *Socialinis darbas*, Nr. 10 (1): p. 27-35.
84. Vaičekauskienė V. 2009. *Sistemų teorijos integravimas į socialinio darbo veiklą*. *Logos*, nr. 58, p. 181-188. *Vilniaus pedagoginis universitetas*.
85. Vaiko Teisių Tarnyba. 2020. *Institucinės globos pertvarka*. [žiūrėta 2020-01-22]. Prieiga per internetą: https://vaikoteises.lt/media/file/Globos%20pertvarka/globos_pertvarka.pdf.
86. Vaikų Teisių Konvencija. 1989. *Valstybės žinios*: Nr. 60-1501, 1995-07-21, [žiūrėta 2020-04-17]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19848>.
87. Valle del F.J., Bravo A., Lopez M. 2009. *Parents and peers as providers of support in adolescents social network: a developmental perspective*. *Journal of community psychology*. Vol. 38, no.1, p. 16-27.
88. Vangelisti A. L. 2009. *Challenges in conceptualizing social support*. *Journal of Social and Personal Relationships*. Vol. 26 (1). Sage publications, p. 39-51.

89. Vilniaus Miesto Socialinės Paramos Centras. 2021. *Pagalba šeimai*. [žiūrėta 2020-10-11]. Prieiga per internetą: <https://www.spcentras.lt/pagalbos-seimai-skyriaus-funkcijos/>.
90. VšĮ Šeimos santykių institutas. 2009. *Socialinio bendradarbiavimo modelis. Metodinė priemonė socialiniams darbuotojams ir jų padejėjams*. Kaunas.
91. Vyšniauskytė-Rimkienė J., Liobikienė N. T. 2012. *Gebėjimai socialinio darbo praktikoje (tėvystės ir vaikų socialinių gebėjimų lavinimas)*. Mokomoji knyga. Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas.
92. Vokietijos federalinis statistikos biuras. 2020. *Vaikų teisės paėmė apie 49500 vaikų po savo apsaugą į globą*. [žiūrėta 2021-04-30]. Prieiga per internetą: https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2020/09/PD20_363_225.html .
93. Wagneris H. 2003. *Systems theory and social work/social pedagogy. Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika, t. 2, p. 4-32*. Vilniaus universitetas. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/STEPP/article/view/8544>.
94. Wilson W. H., Widom S. C. 2010. *The role of youth problem behaviors in the path from child abuse and neglect to prostitution: a prospective examination*. *Journal of Research on Adolescence*. Vol. 20 (1), p. 210-236.
95. Zinger L. 2011. *Psychosocial health*. Pearson education. Prieiga per internetą: https://www.lahc.edu/classes/pe/health/health11media/Health_11_Chapter_2_Psychosocial-PDF.pdf
96. Žukauskienė R. 2012. *Raidos psichologija: integruotas požiūris*. Vilnius. Leidykla „Margi raštai“.

Priedai

Paveikslų sąrašas

Eil. Nr.	Paveikslų pavadinimas	Puslapis
1.	Pozityviosios psichologijos ištakos	21

Lentelių sąrašas

Eil. Nr.	Lentelės pavadinimas	Puslapis
1.	Priežastys trukdančios sulaukti socialinio palaikymo	29
2.	Asmens stiprybių sąrašas	34
3.	Tyrimė dalyvavusių specialistų charakteristikos	42
4.	Tyrimė dalyvavusių vaikų charakteristikos	43
5.	Aplinkybės, dėl kurių vaikas netenka tėvų globos	45
6.	Vaiko psichosocialinės gerovės pasekmės ir socialinio tinklo pokyčiai	48
7.	Socialinės paslaugos vaiko globoje	52
8.	Specialisto kompetencijos sėkmingam darbui su vaiku globoje	54
9.	Į stiprybes orientuoto darbo modelio taikymo galimybės vaiko globoje	55
10.	Socialinio palaikymo vaikui globoje pobūdis ir trukdžiai	59

Klausimynas kokybiniam tyrimui – pusiau struktūruotas interviu su globos vaikais dirbantiems specialistams

Darbo tema: „Pozityvaus požiūrio į pagalbą institucijoje globojamam vaikui raiška“

Klausimai vaikų globos namų darbuotojams:

Jūsų amžius.

Išsilavinimas.

Darbo stažas su vaikais globos situacijoje.

1. Kokios yra dažniausiai pasitaikančios priežastys, jūsų manymu, kai šeimos atsiduria rizikos situacijoje? Kodėl vaikas galų gale netenka tėvų globos?

2. Kokius dažniausiai/rečiausiai pasitaikančius psichologinius ar socialinius vaikų elgesio sunkumus/savybes pastebėjote vaikams atėjus į globos įstaigą? Kokius jausmus vaikai išgyvena dažniausiai? Kaip jie elgiasi su darbuotojais ar su bendraamžiais? Apibūdinkite.

3. Kaip, jūsų nuomone, pasikeičia vaiko socialinis tinklas atsidūrus globoje? Sumažėja ar padidėja ar lieka nepakitęs?

4. Kokių socialinės pagalbos formų sulaukia vaikas patekęs į globos instituciją (nurodykite paslaugas, kurias siūlote ar teikiate vaikams)? Ar jūsų manymu jos pakankamos ir kokių galbūt trūksta, ir kiek jos yra orientuotos į pagalbą vaikui?

5. Kokie, jūsų manymu, yra pagrindiniai kriterijai sėkmingam darbui su vaiku globos situacijoje? Ko dažniausiai trūksta?

6. Koks, jūsų nuomone, socialinis palaikymas yra dažniausiai pasitaikantis vaiko globos situacijoje? Emocinis (geras žodis, paskatinimas) ar materialus (pavėžėjimas iki stoties, pinigų paskolinimas)? Kokie vaiko veiksmai ar savybės, galbūt, trukdo jam sulaukti to palaikymo? Ar pasitaiko, kad vaikas nenori palaikymo? Koks palaikymo pobūdis – abipusis, ar tik iš darbuotojo vaikui?

7. Apibūdinkite, kaip jūs suprantate sąvoką, asmens stiprybes akcentuojantis modelis? Ar tokia strategija galėtų sėkmingai funkcionuoti darbe su vaiku globoje? Kodėl tai galėtų neveikti jei manote kitaip?

Klausimynas kokybiniam tyrimui – pusiau struktūruotas interviu su institucijoje gyvenančiais vaikais

Darbo tema: „Pozityvaus požiūrio į pagalbą institucijoje globojamam vaikui raiška“

1. Kaip tu gyvenai iki atvykstant į globos namus? Kaip manai, kodėl tau nebebuvo galima likti su savo tėvais ir tu turėjai išvykti?
2. Kokie jausmai tave užplūdo pirmą kartą patekus į globos instituciją? Gal galėtum juos apibūdinti? Kaip tu jauteisi?
3. Kas tau padėjo labiausiai, išvykus iš namų? Žmonės ar kokia konkreti pagalba?
4. Kas, tavo nuomone, tau teikia džiaugsmo/malonumo kasdieninėje veikloje (sporto būrelis, po pamokinė veikla, ir t.t.)? Ką norėtum dar išbandyti? Kas turi nutikti, kad galėtum pasakyti, jog diena praėjo puikiai?
5. Kaip manai, kokios yra tavo asmeninės stiprybės, kaip galėtum nupasakoti? Ką norėtum išstobulinti, kur norėtum patobulėti? Kaip jos tau galėtų padėti kasdieninėje veikloje?
6. Ar grupės darbuotojai tave pagiria kai padarai ką nors gerai? Ar dažniau pasako, kad padarei kažką blogai?
7. Kaip tu manai, kas galėtų tau padėti susirasti daugiau draugų? Palaikyti geresnį ryšį su šeimos nariais, giminaičiais?

Instrumentas skirtas tirti socialinį tinklą, institucinėje globoje gyvenančių vaikų

MEMORANDUM
Mandel School of Applied Social Sciences
Case Western Reserve University

TO: Social Work Colleague

FROM: Elizabeth Tracy (ext@po.cwru.edu) &
James Whittaker (jimw@u.washington.edu)

DATE: February 28, 2000

RE: Social Network Map

Thank you very much for your interest in the Social Network Map (Tracy & Whittaker, 1990). We originally developed our tool to provide workers in two different family preservation programs a means of rapidly assessing social network membership and social support resources for primary caregivers in high risk families. Since its original publication, the Social Network Map has been used in a wide variety of social service contexts including: family group conferencing, family preservation, adult mental health services, substance abuse services and integrated community centered family support services. In addition, the Social Network Map has been re-printed in a large number of introductory texts and monographs in social work and human services and has been utilized in a number of research projects in the U.S., Canada, the United Kingdom and Holland. The proper citation for the Social Network Map is as follows:

Tracy, E.M. & Whittaker, J.K. (1990). The Social Network Map: Assessing social support in clinical social work practice. Families in Society, 71(8), 461-470.

A recent practice text co-authored with Dr. Susan P. Kemp of the University of Washington, School of Social Work provides many of the references cited above, as well as practice examples and suggested formats for using the tool. The reference for this text is as follows:

Kemp, S.P., Whittaker, J.K. & Tracy, E.M. Person-environment practice: The social ecology of interpersonal helping.

(Available in cloth or paper through any local bookstore.) Aldine de Gruyter, 200 Saw Mill River Road at 1-914-747-0110 (tel) or 1-914-747-1326 (fax).

You are free to use the tool and we have enclosed a clean copy of the instrument and instructions suitable for photocopying. Additional information on psychometrics, data analysis and training can be found in the following articles.

Biegel, D.E., Tracy, E.M. & Song, L. (1995). Barriers to social network interventions with persons with severe and persistent mental illness: A survey of mental health case managers. Community Mental Health Journal 31(4), 335-349.

Tracy, E.M., Whittaker, J.K., Boylan, F., Neitman, P., Overstreet, E. (1995). Network interventions with high-risk youth and families throughout the continuum of care. In I. M. Schwartz & P. AuClaire (Eds.), Home-based services for troubled youth (pp. 55-72). Lincoln: University of Nebraska Press.

Whittaker, J.K., E. M., Overstreet, E., Mooradian, J. & Kapp, S. (1994). Intervention design for practice: Enhancing social support for high risk youth and families. In J. Rothman & E. J. Thomas (Eds.), Intervention research: Designing and developing human service interventions (pp. 195-212). New York: Haworth.

Biegel, D., Tracy, E. M. & Corvo, K. N. (1994). Strengthening social networks: Intervention strategies for mental health case managers. Health and Social Work, 19(3), 207-216.

Tracy, E. M. & Biegel, D. (1994). Preparing social workers for social network interventions in mental health practice. Teaching in Social Work, 10(½), 19-41.

Tracy, E. M., Whittaker, J. K. Pugh, A., Kapp, S. & Overstreet, E. J. (1994). Support networks of primary caregivers receiving family preservation services: An exploratory study. Families in Society, 75(8), 481-489.

Tracy, E.M. and Abell, N. (1994). The social network map: Some further refinements on administration. Social Work Research, 18(1), 56-60.

Tracy, E. M. (1993). Social network mapping: An exercise for teaching about social support. Journal of Teaching in Social Work, 7(2), 37-46.

Tracy, E. M. (1990). Identifying social support resources of at-risk families. Social Work, 35(3), 252-258.

Tracy, E. M., Catalano, R. C., Whittaker, J. K. & Fine, D. (1990). Methodological note: Reliability of social network data. Social Work Research & Abstracts, 26(2), 33-35.

Whittaker, J. K. & Tracy, E. M. (1990). Social network intervention in intensive family-based preventive services. Prevention in the Human Services, 9(1), 175-192.

Abell, N. & Tracy, E. (1990/91). Introduction. Special Issue: Applications of social support and social network interventions in direct practice. The Journal of Applied Social Sciences, 15(1), 1-6.

Tracy, E. M. & Whittaker, J. K. (1991). Social network assessment and goal setting in intensive family preservation services practice. In E. M. Tracy, J. Kinney, D. Haapala & P. Pecora (Eds.), Intensive family preservation services: An instructional sourcebook. Cleveland, OH: Mandel School of Applied Social Sciences.

Tracy, E. M. & Whittaker, J. K. (1987). The evidence base for social support interventions in child and family practice: Emerging issues for research and practice. Children and Youth Services Review, 9, 249-270.

Whittaker, J. K. & Tracy, E. M. (1987). Supporting families: Linking formal and informal helping in family preservation services. Permanency Report, 5(1).

Please do keep us informed of your experiences with our tool and any publications that reference its use. Thank you again for your interest. Our addresses are included should you wish to contact either one of us in the future.

Elizabeth M. Tracy, Ph.D.
Mandel School of Applied Social Sciences
Case Western Reserve University
11235 Bellflower Road
Cleveland, OH 44106-7164
ext@po.cwru.edu

James Whittaker, Ph.D.
University of Washington
School of Social Work
4101 15th Avenue, N.E.
Seattle, WA 98195
jimw@u.washington.edu

:dlh

INSTRUCTIONS/SCRIPT FOR SOCIAL NETWORK MAP

Step One: Developing a Social Network Map

Let's take a look at who is in your social network by putting together a network map. (Show network map.) We can use first names or initial because I'm not that interested in knowing the particular people, and I wouldn't necessarily be contacting any of the people we talk about.

Think back to this past month, say since [date]. What people have been important to you. They may have been people you saw, talked with, or wrote letters to. This includes people who made you feel good, people who made you feel bad, and others who just played a part in your life. They may be people who had an influence on the way you made decisions during this time.

There is no right or wrong number of people to identify on your map. Right now, just list as many people as you come up with. Do you want me to write, or do you want to do the writing?

First, think of people in your household - that includes who?

Now, going around the map, what other family members would you include in your network?

How about people from work or school?

People from clubs, organizations or religious groups? Who should we include here?

Other friends that haven't been listed in the other categories?

Neighbors? (NOTE: Local shopkeepers may be included here.)

Finally, list professional people or people from formal agencies (like DSHS) that you have contact with.

Look over your network. Are these the people you would consider part of your social network this past month? (Add or delete names as needed.)

Step Two: Completing the Social Network Grid (If there are more than 15 people in the network, ask the client to select the "top fifteen," and then ask the questions about only those network members. For each of the questions use the appropriate sorting guide card. Once the client has divided up the cards, put the appropriate code number for each person listed on the network grid.)

Now, I'd like to learn more about the people in your network. I'm going to write their names on this network grid, put a code number for the area of life, list their ages, and then ask a few questions about the ways in which they help you. Let's also write their names on these slips of paper too; this will make answering the questions a lot easier. We'll check off the names on this grid as we go through each question.

The first three questions have to do with the types of support people give you.

Who would be available to help you out in real concrete ways - for example, would give you a ride if you needed one, or would pitch in to help you with a big chore, or would look after your belongings for awhile if you were away? Divide your cards into three piles - those people you can hardly ever rely on for concrete help, those you can rely on sometimes, and those you'd almost always rely on for this type of help. Think of hardly ever as meaning less than 10% of the time and almost always as meaning over 90% of the time. Also base your answers on how available help would be if you were to ask for help.

Now who would be available to give you emotional support - for example, to comfort you if you were upset, to be right there with you in a stressful situation, to listen to you talk about your feelings? Again, divide your cards into three piles - those people you can hardly ever rely on for emotional support, those you can rely on sometimes, and those you almost always can rely on for this type of help.

Finally, who do you rely on for advice - for example, who would give you information on how to do something, help you make a big decision, or teach you how to do something? Divide your cards into the three piles - hardly ever, sometimes and almost always - for this time of support.

Look through your cards and this time select those people, if any, in your network that you feel are critical of you (either critical of you, or your life style, or you as a parent)? When I say "critical," I mean critical of you in a way that makes you feel bad or inadequate. Divide the cards into three piles - those people who are hardly ever critical of you, sometimes critical of you, and almost always critical of you. Again we'll put the code numbers next to their names.

Now look over your cards, and think about the direction of help. Divide your cards into three piles - those people where help goes both ways (you help them just as much as they help you), those where it's mostly you helping them, and those where it's mostly them helping you. Ok, let's get their code numbers on the grid.

Now think about how close you are to the people in your network. Divide the cards into three piles - those you are not very close to, those you are sort of close to, and those you are very close to - and then we'll put a code number for them.

Finally, just a few questions about how often you have contact with people, and how long you've known the people in your network.

Divide the cards into four piles - people with whom you have contact just a few times a year, monthly, weekly and daily. (NOTE: If you have contact with someone twice or more than twice a week, count that as "daily.") Ok, we'll put their numbers on the grid.

This is the last question. Divide the cards into three piles - those people you have known less than a year, from 1-5 years, and over 5 years.

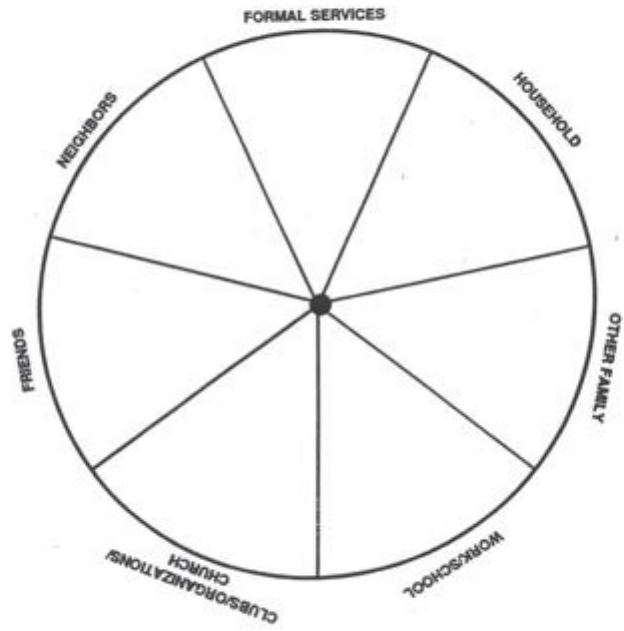
Now we have a pretty complete picture of who is in your social network.

Social Network Map

DATE: ___/___/___

RESPONDANT: _____

ID: _____

Tracy, E.M. & Whittaker, J. K., 1990. The Social Network Map: Assessing social support in clinical practice. *Families in Society*, 71(8), 461-470.

Social Network Grid

ID _____	AREA OF LIFE	CONCRETE SUPPORT	EMOTIONAL SUPPORT	INFORMATION/ADVICE	CRITICAL	DIRECTION OF HELP	CLOSENESS	HOW OFTEN SEEN	HOW LONG KNOWN
RESPONDANT _____	1. HOUSEHOLD 2. OTHER FAMILY 3. WORK/SCHOOL 4. ORGANIZATIONS 5. OTHER FRIENDS 6. NEIGHBORS 7. PROFESSIONALS 8. OTHER	1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. GOES BOTH WAYS 2. YOU TO THEM 3. THEM TO YOU	1. NOT VERY CLOSE 2. SORT OF CLOSE 3. VERY CLOSE	1. FEW TIMES/YEAR 2. MONTHLY 3. WEEKLY 4. DAILY	1. LESS THAN 1 YEAR 2. FROM 1-5 YEARS 3. MORE THAN 5 YRS
NAME #	AGE								
01									
02									
03									
04									
05									
06									
07									
08									
09									
10									
11									
12									
13									
14									
15									

Tracy, E.M. & Whittaker, J. K. (1990). The Social Network Map: Assessing social support in clinical practice. *Families in Society*, 71(8), 461-470.

GOES BOTH WAYS

MOSTLY YOU TO THEM

MOSTLY THEM TO YOU

GOES BOTH WAYS	MOSTLY YOU TO THEM	MOSTLY THEM TO YOU

HARDLY EVER	SOMETIMES	ALMOST ALWAYS

NOT VERY CLOSE

SORT OF CLOSE

VERY CLOSE

NOT VERY CLOSE	SORT OF CLOSE	VERY CLOSE

LESS THAN 1 YEAR

FROM 1-5 YEARS

MORE THAN 5 YEARS

LESS THAN 1 YEAR	FROM 1-5 YEARS	MORE THAN 5 YEARS

FEW TIMES/YEAR

MONTHLY

WEEKLY

DAILY

Vaikų socialinio tinklo žemėlapis

Social Network Grid

ID #	RESPONDANT	AREA OF LIFE		CONCRETE SUPPORT	EMOTIONAL SUPPORT	INFORMATION/ADVICE	CRITICIS	DIRECTION OF HELP	CLOSENESS	HOW OFTEN SEEN	HOW LONG KNOWN
		1. HOUSEHOLD 2. OTHER FAMILY 3. WORK/SCHOOL 4. ORGANIZATIONS 5. OTHER FRIENDS 6. NEIGHBORS 7. PROFESSIONALS 8. OTHER	1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. GOES BOTH WAYS 2. YOU TO THEM 3. THEM TO YOU	1. NOT VERY CLOSE 2. SORT OF CLOSE 3. VERY CLOSE	1. FEW TIMES/YEAR 2. MONTHLY 3. WEEKLY 4. DAILY	1. LESS THAN 1 YEAR 2. FROM 1-5 YEARS 3. MORE THAN 5 YRS.	
NAME	#	AGE									
Mother	01	1	x	3	3	2	3	1	3	2	3
Onkel	02	2	x	3	3	1	3	1	3	2	3
(B) plokšnie	03	7	x	2	3	1	3	1	3	3	1
(B) Dainius	04	7	x	1	2	1	3	1	2	3	1
Danny	05	5	x	1	2	1	2	2	1	4	1
	06										
	07										
	08										
	09										
	10										
	11										
	12										
	13										
	14										
	15										

Tracy, E.M. & Whittaker, J. K. (1990). The Social Network Map: Assessing social support in clinical practice. Families In Society, 71(8), 461-470.

Social Network Grid

ID <u>RL</u>		AREA OF LIFE		CONCRETE SUPPORT	EMOTIONAL SUPPORT	INFORMATION/ADVICE	CRITICAL	DIRECTION OF HELP	CLOSENESS	HOW OFTEN SEEN	HOW LONG KNOWN
RESPONDANT		1. HOUSEHOLD 2. OTHER FAMILY 3. WORK/SCHOOL 4. ORGANIZATIONS 5. OTHER FRIENDS 6. NEIGHBORS 7. PROFESSIONALS 8. OTHER		1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. GOES BOTH WAYS 2. YOU TO THEM 3. THEM TO YOU	1. NOT VERY CLOSE 2. SORT OF CLOSE 3. VERY CLOSE	1. FEW TIMES/YEAR 2. MONTHLY 3. WEEKLY 4. DAILY	1. LESS THAN 1 YEAR 2. FROM 1-5 YEARS 3. MORE THAN 5 YRS.
NAME	#		AGE								
Dennis	01	5	X	3	3	2	1	1	3	2	3
Anna	02	5	X	3	3	2	1	1	3	2	3
Nickola	03	5	X	3	3	3	1	1	3	2	3
Alex	04	5	X	3	3	2	1	1	3	2	3
Berat	05	5	X	3	3	2	1	1	3	2	3
Dosten	06	5	X	3	3	3	1	1	3	4	1
Sam	07	5	X	3	3	2	1	1	3	2	3
Wesley	08	5	X	3	3	3	1	1	3	2	3
Mutter	09	1	X	3	2	2	2	2	3	2	3
Andrew	10	2	X	3	2	2	1	1	3	2	3
Isa	11	5	X	3	3	3	1	1	3	2	3
Thomas	12	1	X	3	2	2	2	2	3	2	3
Irena	13	2	X	3	2	2	2	2	3	2	3
Maria	14	2	X	3	2	2	1	1	3	2	3
Oma	15	2	X	3	2	2	1	2	3	1	3

Social Network Grid

ID <u>R3</u>		AREA OF LIFE		CONCRETE SUPPORT	EMOTIONAL SUPPORT	INFORMATION/ADVICE	CRITICAL	DIRECTION OF HELP	CLOSENESS	HOW OFTEN SEEN	HOW LONG KNOWN
RESPONDENT		1. HOUSEHOLD 2. OTHER FAMILY 3. WORK/SCHOOL 4. ORGANIZATIONS 5. OTHER FRIENDS 6. NEIGHBORS 7. PROFESSIONALS 8. OTHER		1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. GOES BOTH WAYS 2. YOU TO THEM 3. THEM TO YOU	1. NOT VERY CLOSE 2. SORT OF CLOSE 3. VERY CLOSE	1. FEW TIMES/YEAR 2. MONTHLY 3. WEEKLY 4. DAILY	1. LESS THAN 1 YEAR 2. FROM 1-5 YEARS 3. MORE THAN 5 YRS
NAME	#	AGE									
Marie	01	5	X	2	3	3	1	1	3	3	2
Rene	02	1	X	1	1	3	1	2	3	1	3
Mama	03	1	X	3	3	3	1	1	3	2	3
Amya	04	1	X	3	3	3	1	1	3	2	3
Chantal	05	1	X	1	1	3	1	2	3	1	3
Thomas	06	2	X	3	3	3	1	1	3	2	3
(B) Rene	07	7	X	1	1	3	2	3	1	2	2
(B) Dominik	08	7	X	1	2	3	2	1	1	3	2
(B) Heiko	09	7	X	1	2	3	2	1	2	3	2
Nicklas	10	5	X	2	3	3	1	1	3	3	2
(B) Anika	11	7	X	1	2	3	2	1	2	3	2
(B) Madine	12	7	X	1	2	3	2	1	2	3	2
(B) Leja	13	7	X	1	2	3	3	1	1	3	2
(B) Anja	14	7	X	1	2	3	2	1	2	3	2
Michelle	15	5	X	2	3	3	1	2	3	3	2

Social Network Grid

ID <u>24</u>	AREA OF LIFE		CONCRETE SUPPORT	EMOTIONAL SUPPORT	INFORMATION/ADVICE	CRITICAL	DIRECTION OF HELP	CLOSENESS	HOW OFTEN SEEN	HOW LONG KNOWN		
	1. HOUSEHOLD 2. OTHER FAMILY 3. WORK/SCHOOL 4. ORGANIZATIONS & OTHER FRIENDS 5. NEIGHBORS 6. PROFESSIONALS & OTHER		1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. GOES BOTH WAYS 2. YOU TO THEM 3. THEM TO YOU	1. NOT VERY CLOSE 2. SORT OF CLOSE 3. VERY CLOSE	1. FEW TIMES/YEAR 2. MONTHLY 3. WEEKLY 4. DAILY	1. LESS THAN 1 YEAR 2. FROM 1-5 YEARS 3. MORE THAN 5 YRS		
RESPONDANT	NAME	#	AGE									
	Franceska	01	5	X	3	3	3	1	1	3	4	1
(B)	Benn	02	7	X	3	3	3	2	3	3	3	2
	Tichy	03	3	X	2	2	2	1	3	2	3	3
	Dana	04	1	X	2	3	3	1	1	3	3	3
(B)	Stephan	05	7	X	3	3	3	2	3	3	3	3
(B)	Julia	06	7	X	3	3	2	2	3	2	3	2
	Munk	07	5	X	2	3	3	1	1	3	3	2
	Sidney	08	5	X	2	2	2	1	1	3	4	2
(B)	Olly	09	7	X	2	3	3	2	3	2	3	2
	Hobart	10	8	X	2	3	2	1	3	3	4	3
(B)	Maurice	11	7	X	3	3	3	2	3	3	3	2
		12										
		13										
		14										
		15										

Social Network Grid

ID <u>R5</u>		AREA OF LIFE		CONCRETE SUPPORT	EMOTIONAL SUPPORT	INFORMATION/VICE	CRITICAL	DIRECTION OF HELP	CLOSENESS	HOW OFTEN SEEN	HOW LONG KNOWN
RESPONDANT		1. HOUSEHOLD 2. OTHER FAMILY		1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. HARDLY EVER 2. SOMETIMES 3. ALMOST ALWAYS	1. GOES BOTH WAYS 2. YOU TO THEM 3. THEM TO YOU	1. NOT VERY CLOSE 2. SORT OF CLOSE 3. VERY CLOSE	1. FEW TIMES/YEAR 2. MONTHLY 3. WEEKLY 4. DAILY	1. LESS THAN 1 YEAR 2. FROM 1-5 YEARS 3. MORE THAN 5 YRS
		3. WORK/SCHOOL 4. ORGANIZATIONS 5. OTHER FRIENDS 6. NEIGHBORS 7. PROFESSIONALS 8. OTHER									
NAME	#	AGE									
Vachin	01	5	X	3	3	1	1	1	3	3	3
Mikona	02	1	X	3	3	1	3	1	3	3	3
Rayna	03	1	X	3	2	2	1	1	3	3	3
Ona	04	2	X	2	1	1	1	1	3	1	3
Opa	05	2	Y	2	1	2	1	1	3	1	3
Serhat	06	5	Y	3	3	1	1	1	3	3	2
(R) Oddy	07	7	Y	3	2	1	2	1	2	4	1
Memo	08	5	X	2	2	1	1	2	2	3	2
Isa	09	5	X	2	3	1	1	1	3	3	2
Lynas	10	5	X	2	2	2	1	2	2	4	2
Anatre	11	2	X	3	3	3	1	1	3	1	3
(B) Julia	12	7	X	3	3	2	2	1	3	4	2
(R) Stefan	13	7	Y	3	3	3	2	1	3	4	2
(R) Beni	14	7	X	3	2	1	2	1	2	4	1
(B) Maurice	15	7	X	3	3	3	3	1	3	4	1